

מנחת אשר

לקט שיעורים ותשובות
אגרות ומאמרים
הנוגעים למגפת
הקורונה

• מהדורה תניינא •

מאת מרן רבינו הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

אייר תש"פ
ירושלים תובב"א

©

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

הודעה והבהרה

התשובות שבקונטרס זה נכתבו במהלך התפתחות המגפה מתחילתה ועד לעצם הימים האלה, במענה לשאלות שנערמו על שולחנו של מרן שליט"א, ולפיכך יש מהם שכבר אינם נוגעים למעשה כהיום הזה. אך תורה היא וללמוד אנו צריכים.

ומשו"כ יש לשים לב לתאריכי התשובות והמכתבים. תן לחכם ויחכם עוד.

יחד עם כל בית ישראל
הנני מבכים מרה על פטירתם של
הני גדולי ישראל שנאספו במגיפה
כ"ק הגאון
רבי יעקב פרלוב זצ"ל
בן כ"ק הגה"צ רבי נחום מרדכי זצ"ל
האדמו"ר מנובומינסק
והראשון לציון
הגאון רבי אליהו בקשי דרון זצ"ל
בן רבי בנציון ז"ל
"וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה"

ויהיו דברי התורה שבספר זה
לזכותו של ידידינו הדגול
העומד בימין עוז לרומם קרן התורה
רץ כצבי וגיבור כארי במלחמתה של תורה
הרב חיים צבי בן הלינה שינדל שליט"א
שהקב"ה יתמלא עליו רחמים
להחלימו ולרפאותו להחזיקו ולהחיותו
וישלח לו רפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל
"עד הגה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תשנו ה' אלקינו לנצח"

בראש קונטרס זה נציב מצבת זכרון

לנשמתם של יקירנו

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו

שנאספו מתוך המגיפה המשתוללת בראש חוצות

הרב אברהם ישעיהו הלוי ז"ל ב"ר צבי שיבלחט"א הבר

ר' יואל ב"ר עזריאל ז"ל לוי

ר' דוד ז"ל ב"ר פנחס שיבלחט"א פישר

ר' יצחק אלחנן ב"ר אלתר אברהם חיים ז"ל

ר' מרדכי דוד ב"ר שמואל חיים ז"ל

ר' חיים ב"ר אברהם ז"ל

ר' מרדכי אלימלך ב"ר יחיאל מאיר ז"ל

ר' נח ב"ר משולם שרגא ז"ל

ר' מרדכי לייב ב"ר אלתר אברהם חיים ז"ל

ר' ישראל יעקב ב"ר דוב ז"ל

ונעתיר בתפילה לרפו"ש:

הרב חיים אריה זאב בן איידל

דינה ריוזא בת חיה גיטל

ר' מאיר מרדכי בן מלכה שפרינצא

ר' רפאל ישראל שלום בן יהודית

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים לרחם עלינו ועל פליטתנו

ולמנוע משחית ומגיפה מעלינו ומעל כל עמו בית ישראל ונאמר אמן

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה

Dedicated in appreciation to our dear friend who
performs mitzvot and acts of kindness with a generous
hand and a humble spirit

R' Eliyahu Mordechai Sonnenfeld ה"ו

great-grandson of the venerable Rav of Yerushalayim
Hagaon Harav Yosef Chaim Sonnenfeld, *zt"l*

In loving memory and *l'ilui nishmat* his beloved daughter

Danielle Sonnenfeld ע"ה

Who epitomized kindness and goodness with her gentle
nature and beautiful character traits.

She bestowed love and happiness upon all, she revived
downtrodden spirits and mended broken hearts,
and was devoted and loving to her fellow Jew.

She possessed staunch faith, modesty, truth, and joy and
fulfilled her Godly mission in the world in her twenty
wonderful years.

She restored her pristine soul to the Throne of Glory on
the eve of Taanit Esther, 13 Adar 5775.

This *sefer*, which embodies a halachic and ethical
approach to the field of medicine, represents a fitting
tribute to her wondrous dedication to each and every
patient, as expressed in her almost two years volunteering
in the Oncology department of the Schneider Hospital
in Petach Tikva.

With profound gratitude to

The Rav Shlit" a

**For his courage and clarity
in these most difficult times**

בעילום שם

ספר זה מוקדש

לכבודו של

מרן הרב שליט"א

על החיזוק וההדרכה שהוא תמיד נותן לנו

ובפרט בתקופה קשה זו

ביהמ"ד אהבת חסד - רידניקער שטיבעל

נוא יארק

In gratitude to

Hagaon Harav Asher Weiss Shlit" a

for his brilliance, sensitivity, courage and leadership

during this difficult time and at all times.

May Hashem grant him continued strength,

health and nachas for many years to come.

Rabbi Efrem and Yocheved Goldberg

Hakaras HaTov for

Rav Asher Weiss

for his Torah and all he does for klal Yisroel

Dov and Laura Hertz

לכבודו של
מו"ר מרן הרב שליט"א
על תורתך שלמדתנו
הרב אריה ואילנה ליבוביץ
הרב אהרן ישעיה ורינה שכטר
וודמיר ניו יורק

לעילוי נשמת
האי גברא יקרא
הר"ר מרדכי
בן הר"ר יהושע מנחם מנדל ז"ל
וובר

איש תם וישר, השתעשע בתורה ודבק בחכמיה
ומאז עלותו ארצה השתתף באופן קבוע
בשיעורו השבועי של מרן הרב שליט"א
יחד עם בנו הרה"ג ר' אליעזר שליט"א ונכדיו
ויהי רצון שיהיו דברי התורה בקונטרס זה
לעילוי נשמתו ולזכרו הטהור

לעילוי נשמת

ליאון וגניה פוגל ז"ל

אליזבת אלישבע חנה הינדה ע"ה

בת מרים ומאיר (אופנהיים) קורנברג ז"ל

לעילוי נשמת

ר' שבתאי יוסף בן יעקב קופל ורחל יענקלביץ ז"ל

מרת זיסל בת יצחק יעקב ושרה לזרוביץ ז"ל

ר' שמחה בונים בן יעקב וציפורה רוטנשטיין ז"ל

מרת גיטל לאה בת משה צבי ורייזל ז"ל

לעילוי נשמת

ר' אלכסנדר בן משה ופרל איינהורן ז"ל

מרת רייזל בת מאיר יעקב ואסתר קליין ז"ל

לעילוי נשמת

של האי גברא רבה ויקירא

איש תבונות, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה

דבק בתורה ובחכמיה והתאבק בעפר רגליהם

מקים ומייסד החינוך והטהרה בעיר מאנסי שבארה"ב

מפני הרעה נאסף הצדיק

הרב החסיד

רבי יעקב דוב ראזענבוים זצ"ל

בן הרה"ח רבי ישראל זצ"ל

גלב"ע ט"ו בשבט תש"פ

ויהי רצון שיהיו דברי התורה בקונטרס זה

לעילוי נשמתו ולזכרו הטהור

אשר מאז השתדך עם מרן שיבלחט"א

נקשרו בעבותות אהבה ודבק בתורתו

והשתעשע בה מדי שבוע בשבוע

תוכן העניינים

ענייני פיקוח נפש

- א. בהנהגה הראויה בזמן התפרצות מגיפה.....א
- ב. בחובת הנקיות (היגיינה) ורפואה מונעת.....ז
- ג. בהוראת הגר"י סלנטר בימי המגיפה.....יד
- ד. קדימה בהצלת נפשות.....יז
- ה. תרופות נסיוניות לחולי קורונה.....כ
- ו. שיתוף שני חולים במכונת הנשמה.....כו
- ז. רופא בגילוח הזקן כדי להגן על עצמו.....כז
- ח. המסכן את בני ביתו ימנע מלהציל.....כט
- ט. אין להסתכן כדי לסויע לזולת במה שאין בו הצלה.....ל
- י. אם יש להקל שנשים תטבלנה ביום השמיני ביום.....לב
- יא. אם מותר לנשים להתרחץ לאחר טבילתן.....לד
- יב. חציצה בטבילה.....לה
- יג. יציאה לרה"ר בכפפות ומסכה.....לט
- יד. האם מי שחושש שחלה צריך להיבדק.....מא
- טו. אם מותר להכניס תפילין לבית חולים שבו התפילין יזרקו לאשפה.....מב
- טז. תשובות קצרות.....מג
- יז. ברית מילה בתקופת הקורונה.....מט
- יח. בעניני ברית מילה בתקופת הקורונה.....נ
- יט. ליווי בעל לאשתו היולדת ביו"ט כאשר לא ירשו לו לשחות לבית חולים.....נא
- כ. תרומת דם בשבת ע"י מי שמחלים מן המחלה.....נב

- כא. בענין ברכת הגומל.....נד
- בגדר קרבן תודה.....נז
- אם יש לחנך קטנים לברכת הגומל.....נח
- אם צריך לברך אף בסכנה אחרת.....ס
- כב. ברכת הגומל בעשרה.....סא

ענייני תפילה

- כג. שו"ת בענייני תפילה בזמן התפשטות מגפה.....סה
- תפילה בציבור אם הוי חובה או מצוה.....סה
- המתפלל ביחידות האם עדיף שיתפללו שנים יחד.....סח
- גדר תפילת הציבור.....טא
- כד. בדין "בשעה שהציבור מתפללין".....טב
- כה. צירוף מנין דרך מרפסות.....טז
- כו. קריאת התורה וברכת כהנים במרפסות.....טז
- כז. עוד בענין צירוף מרפסות.....פז
- כח. ברכת מעין שבע במניני רחוב וחצרות.....פח
- כט. תפילה בגינות וברחובות עיר.....פח
- ל. צוותי הרפואה יתפללו ביחידות.....צח
- לא. כיצד לנהוג בקריאת התורה בשעת מגיפה.....צו
- לב. האם ראוי לארגן מניינים במרחבים ציבוריים ודיני קריאת התורה.....ק
- לג. אם צריכים כל העשרה לשמוע את הש"ץ כדי להצטרף.....קב
- לד. תשלומין בקריאת התורה.....קג
- לה. תשלומין לפרשת החודש.....קז

ענייני פסח, חול המועד וספירת העומר

- לו. שטר הרשאה וירטואלית..... קי
- לז. הפקרת כלים על מנת לפוטרן מטבילה..... קיג
- לח. עור בענין הנ"ל..... קיז
- לט. הלל בליל הסדר במתפלל ביהודות..... קיח
- מ. עור בענין הנ"ל..... קכ
- מא. האם להתיר לזקנים בודדים להשתתף בליל הסדר ע"י תוכנת מחשב..... קכב
- מב. האם לערוך נוסח מקוצר של ההגדה בשביל זקנים בודדים..... קכד
- מג. החולה בקורונה ואינו מרגיש טעם מצה ומרור ובענין ברכת הנהנין כשאינו נהנה ממאכלו..... קכו
- מז. מי שאינו מרגיש טעם במאכל לגבי ברכת הנהנין..... קכט
- מח. היוצא מבידוד בחול המועד האם רשאי להסתפר..... קלא
- מח. ציור בחול המועד..... קלג
- מו. כיבוס וגזיזת צפרניים בחול המועד ברופא מנתח..... קלז
- מו. מוזיקה בימי הספירה בעידן הקורונה..... קלח

מכתבים ומאמרים

- א: למנוע משחית ומגיפה מעלינו..... קמ
- ב: תקנות בית המדרש בזמן מגיפה..... קמא
- ג: מכתב לקראת שבת פ"ו ויקהל פקודי..... קמב
- ד: למנוע משחית ומגיפה מעלינו..... קמג
- ה: לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך..... קמו
- ו: כי לך תכרע כל ברך..... קמז

ז: השמיעיני את קולך.....קנ

ח: הנסיונות שבננס.....קנב

ט: ויהי ביום השמיני.....קנג

י: מזמור לתורה.....קנה

בעניני פיקוח נפש

א

בהנהגה הראויה בזמן התפרצות מגיפה

לשאלת רבים בימים אלה כיצד יש לנהוג כשיש חשש להתפרצות מגיפה וכגון במגפת הקורונה בימינו, והאם יש להקפיד על הוראות הבידוד ושאר הוראות רשיות הרפואה המוסמכים.

הנה כבר מצינו בדברי הגמ' שחז"ל הורו הוראות והנהיגו הנהגות בשעת המגיפה כדי למנוע הידבקות והתפשטות המחלה.

וכך אמרו (ב"ק ס' ע"ב):

"ת"ר דבר בעיר, כנס רגליך, שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ואומר לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך, ואומר מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה. מאי ואומר, וכי תימא, ה"מ בליליא, אבל בימא לא, תא שמע לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך, וכי תימא, ה"מ היכא דליכא אימה מגואי, אבל היכא דאיכא אימה מגואי, כי נפיק יתיב בניי אינשי בצוותא בעלמא טפי מעלי, ת"ש מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, אף על גב דמחדרים אימה, מחוץ תשכל חרב... ת"ר דבר בעיר, אל יהלך אדם באמצע הדרך, מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים, דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא, שלום בעיר, אל יהלך בצדי דרכים, דכיון דלית ליה רשותא, מחבי חבויי ומסגי. ת"ר דבר בעיר, אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת, שמלאך המות מפקיד שם כליו, וה"מ היכא דלא קרו ביה דרדקי, ולא מצלו ביה עשרה".

הרי לנו שחז"ל למדו מן המקראות ברוח קדשם מה שהרופאים יודעים בזמנינו שבשעת חשש מגפה טוב שיסתגר כל אחד בביתו וימנע ככל האפשר מחברתם של בני אדם.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ובספר ליקוטי אמרים (מכתבים מכתב י"ג עמוד י"ט): יש מכתב שכתב האדמו"ר רבי מנחם מנדל מויטבסק מתלמידי המגיד ממוזריטש בשעת המגפה בטבריה בשנת תקמ"ו, ובו הוא מתאר את הצרות שפקדו את כל העיר, ובתו"ד כתב:

"סגרנו עצמנו בחצר חדשה אשר שם יותר מערך מנין כדי להתפלל בציבור... וכל אשר ממנו ראו וכך עשו להסתיר מפני חרון אף בחצרותיהם ובטירותם... ולא ניכרו בחוצות כי אם ריקים ופוחזים וגויים להבדיל..."

הרי לן שכך נהגו תמיד בשעת המגפה, וכדברי חז"ל שהביאו את דברי הנביא ישעיהו (ישעיהו כ"ו כ'): "לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך".

עוד זאת למדנו מדבריהם שיש להמנע מן העצבות והדכאון שבאים ע"י הבדידות ולפיכך הוי אמינא דכאשר יש אימה בגואי עדיף לצאת ולשבת בצוותא ולהנות בחברתם של בני אדם, אך מ"מ קמ"ל שהחשש מהידבקות גובר, ועל כן אמרו "דבר בעיר כנס רגליך".

ובמה שאמרו "דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך, מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים... שלום בעיר אל יהלך בצדי דרכים". לפי פשוטן של דברים כונתם לענין סגולי שאין לו כל שייכות לדרכי הטבע. אך בשו"ת הרשב"ש (סימן קצ"ה) כתב בזה פירוש מחודש, וז"ל:

"הכונה בזה כי בשעת הבריאות צריך אדם להשוות הנהגתו ולאחוז במצוה במאכלו ובמשקהו, ובמלבושיו ובשינתו, ובקיצתו בהקרתו ובהעצרו וברחיצתו ובאוויר המקיף בו ובתנועתו ובמנוחתו ובתנועותיו הנפשיות, כלומר בשמחתו ובאנחתו בכעסו וברצונו ובשאר דברים ההכרחיים לגוף האדם ללכת באמצעם לא ריבוי ולא מיעוט. אבל בימות המגפה צריך להזהר בתכלית השמירה, ושיוסיף בהנהגתו לנקות המותרים, ושלא להרבות במזון, ושיאכל דברים טובי האיכות ומעטי הכמות, וירבה המנוחה וירחיק היגיעה, וירבה מהמנוחים הטובים, וירחיק האנחה וירבה השמחה, כל זה בקצה אחד מהקצוות ולא יספיק בזה המצוה בלבד, וזהו אל יהלך אדם באמצע הדרכים אלא בקצה האחרון, וכל זה הוא ענין טבעי".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ופירוש זה מחודש מאוד, אבל מ"מ יש בו חכמה יתירה, ומוסר השכל דבשעת המגיפה צריך לשים אל לבו ולכלכל אורחותיו עד קצה הגבול בדרכי הבריאות והשמירה מפני הסכנה.

ועוד מצינו בכתובות (ע"ז ע"ב) בחשיש הידבקות במחלת הראתן:

"מכריז רבי יוחנן, הזהרו מזבובי של בעלי ראתן. רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה. רבי אלעזר לא עייל באהליה. רבי אמי ורבי אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה".

וכמה נפלאים הדברים, דהלא אנשי המדע בזמנינו יודעים שמחלות מדבקות עוברות מאדם לאדם באחת משלושה דרכים: דרך כלי הדם, כגון מחלות המלריה שמועברות ע"י יתושים המעבירים מחלה זו ע"י עקיצה. דרך כלי הנשימה כמו במחלות השפעת והקורונה שהם וירוסים המתפזרים באויר ע"י החולים ובני אדם נבדקים ע"י הנשימה, ודרך כלי העיכול כאשר בני אדם אוכלים אוכל נגוע.

ומשום כל אלה יש להמנע בשעת המגיפה מלהתקרב יותר מדי לבנ"א שעלולים להיות חולים או נגועים במחלה, וכמבואר בב"ק כנ"ל.

וכמה גדולים דברי חכמים שנזהרו משלושת אלה. רבי יוחנן הזהיר את בני האדם מזבובים שעלולים להעביר את המחלה ע"י עקיצה. רב זירא נמנע במקום שהרוח עלולה להעביר את המחלה דרך האויר, ורב אמי ורב אסי הזהירו מן המאכלים שהיו בשכונתם. ורב אלעזר נמנע מלהיות בקרבתם.

וסוד ה' ליראיו, ושמא ידעו מן הנסיון שענינים אלה גורמים להתפשטות המחלה.

ב

הנה יש לעיין בגדר הכללי של סכנה. באיזה דרך נגדיר גדר סכנת נפשות והאם כל סכנה רחוקה דינה כסכנה לגבי דיני התורה. ובפרט יש לעיין בענינו מה רמת הסיכון המחייב נקיטת אמצעי זהירות כדי להימנע מן הסכנה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ובמשנה בתענית (י"ט ע"א) מבואר דכשיש מכת דבר מתענין ומריעין. ומבואר שם דאיזהו דבר, כל עיר שיש בה חמש מאות רגלי והוציאה ג' מתים בג' ימים, וכך נפסק בשו"ע (או"ח סי' תקע"ו ס"ב), אבל פחות מכך, אין זה דבר.

אך נראה פשוט שאין זה אלא דין מסויים בהלכה דמתענין ומריעין, ואין זה ענין למה דקיי"ל דחייב אדם להתרחק מן הסכנה בין לעצמו בין לאחרים, וז"פ.

ובעיקר גדר הסכנה כבר ביארתי (שו"ת מנחת אשר ח"ג סימן קכ"א) דבשלשה תחומים שונים, ההלכה עוסקת בגדר הסכנה:

א. בהלכות ברכות מצינו שתי הלכות שונות.

בברכות (נ"ד ע"ב) שנינו:

"ארבעה צריכין להודות, יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא".

ונחלקו הראשונים בתרתי:

לדעת הרמב"ם (הל' ברכות פ"י ה"ח) כל חולה שנתרפא וכל הולכי דרכים צריכים להודות, אך לדעת הטור (סימן רי"ט) לא נאמרו הדברים אלא בחולה שיש בו סכנה ובהולכי מדבריות. ובשו"ע (שם ס"ז) כתב דבצרפת ובאשכנז לא נהגו לברך אלא הולכי מדבריות אבל בספרד נהגו כך הולכי דרכים לברך.

וכך נראה לגבי חולה, דבשו"ע (שם ס"ח) סתם כשיטת הרמב"ם והרמ"א פסק כשיטת הטור דרק חולה שייב"ס צריך לברך הגומל.

ובירושלמי (ברכות פ"ד ה"ד – ל"ד ע"ב) "כל הדרכים בחזקת סכנה... כל החולי בחזקת הסכנה", ולכאורה יש מזה ראייה מפורשת לשיטת הרמב"ם, אלא שכתבו הב"י ליישב שיטת הטור דלשיטתו מיירי לגבי תפילת הדרך, ואכן בסי' ק"י (סעיף ד') מודי כו"ע דכל הולכי דרכים מברכים ולא רק הולכי מדבריות.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הרי לך דשאני גדר הסכנה לגבי תפילת הדרך דאף בסכנה מועטת צריך לברך, מברכת הגומל שאינו מברך אלא בסכנה גמורה דהיינו חולה שיב"ס והולכי מדבריות.

ב. ולגבי דין פיקו"נ ביארתי שם, דשאני סכנה ליחיד בדרך מקרה מסכנה לרבים כתופעת טבע, ואף שבמקום אחד (סי' שט"ז ס"ק כ"ג) כתב המגן אברהם שאחד מאלף לא הוי בכלל פיקו"נ לדחות את השבת, לגבי יולדת כתב (סימן ש"ל סק"ג) דהוי חולה שיב"ס אך מ"מ צריך לעשות שינוי כיון שאף אחד מאלף אינה מתה, ומקור בהרא"ז במגיד משנה (הל' שבת פ"ב הי"א), הרי דאף שאחד מאלף אינה מתה מ"מ הוי חולה שיב"ס ומחללין עליה את השבת, דכיון שלידה היא תופעת טבע מה לך שאלף יולדות תחיינה כשידעינן שאחת תמות, ומצווים אנו לעשות כל שבידינו כדי להציל את אותה האחת מרדת שחת.

ג. וק"ו הדברים לגבי המצוה להמנע מן הסכנה, דאם מחללין את השבת בסכנה רחוקה כל שהיא תופעה קבועה ומוכרחת לבא, ק"ו שיש להתרחק מסכנה זו, ומשו"כ פסקתי בתוקף גדול (עיין קובץ זכרון שבת וארזיה קובץ ג' מבי רב סימן ה' – ז') שיש חיוב גמור לחסן את הילדים בחיסון המשולש למחלות החזרת, החצבת והאדמת, ואף אם מבחינה סטטיסטית אחוז תמותת הילדים הוא נמוך, אין בכך כל נפ"מ, דכיון שידעינן בודאות שאם נמנע מלחסן ימותו ילדים, אף אם ימותו אחד מתוך אלפים, חובה גמורה רובצת עלינו למנוע את המות הזה.

ויתירה מזו מצינו בשו"ת בנין ציון (ח"א סימן כ"ג – כ"ד) דמחד גיסא דחה בתוקף את דברי אלה שרצו לבטל את המציצה בפה באמרם שיש בכך סכנה לרך הנימול, ובסי' כ"ד שם דחה בתוקף גדל וחזק את מי שטען שיש לבטל את המציצה לגמרי ח"ו, אך מאידך כתב (בסוס"י כ"ג) "אכן עכ"ז אין להעלים עין גם מהסכנה אשר ע"פ הרופאים החדשים אפשר שתתהו" ע"י מציצה ואפילו באחד מני רבבות כאשר נחלה המוצץ או יש מכה טרי' בפיו ויש לשמור מאוד ולהפקיד משמרת לבל יקרב למלאכת המילה ובפרט להמציצה איש אשר חולי בו".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הרי לך דיש לחוש לסכנה אפילו באחד מני רבבות, ונראה ברור לדעתי, דכיון שהחולי היא תופעת טבע הכרחית וודאית אם נקל ראש ומוהל חולה יעשה מציצה בפה נגרום בכך לתחלואת תינוקות ומקצתם ימותו, יש לאסור זאת בתוקף ואין כלל נפ"מ באחוזי התמותה.

וכאשר היה חשש מהתפרצות מגפת החולירע במחנה ישראל הקילו חכמי ישראל ביותר באכילה ביוה"כ, עיין שו"ת חתם סופר (ח"ו סי' כ"ג) ובשו"ת מצפה אריה ((להגאון ר' אריה ליב ברודא אב"ד לבוב או"ח סימן מ"א) שכך הורה הגאון בעל שואל ומשיב בשעת המגיפה בשנת תרל"ג. וידוע שהגר"י סלנטר פסק שאף הבריאים יאכלו ביוה"כ, מחשש דאף החולים ירצו להחמיר ויבואו לידי סכנה, והארכתי בזה במק"א (עיין לקמן אות ג') ואכמ"ל.

ובאגרות הגרעק"א (אגרת ע"א) מצינו אגרת שכתב לתלמידו הגה"צ ר' אליהו גוטמאכר כשהתפשטה מחלת החולרע ובאגרת זו תיקן תקנות, הורה הוראות והציע עצות למנוע התפשטות מחלה נוראה זו, ובין השאר כתב שיש להתרחק מקירבה יתירה בין בני האדם ולפיכך תיקן שלא יתפללו ביחד יותר מט"ו אנשים, ויערכו רשימה מי אלה שישתתפו בכל מניני התפילה, ואם אנשים יעברו על התקנה יש להעמיד שומר מן הפאלציי (המשטרה הנוכרית) לאכוף תקנה זו על הציבור.

וממנו ילמדו וכן יש לנהוג גם בימינו אלה, להקפיד הקפדה יתירה עך ההוראות של גורמי הרפואה המוסמכים ועל כל התקנות של משרד הבריאות ולא לחרוג מהם. ואלה שנגזר עליהם להיות בבידוד אל יצאו מפתח ביתם ולא יסכנו את הרבים. ויסוד הדבר דבשעת דבר ומגיפה יש להתהלך בצידי הדרכים ולהתרחק באופן קיצוני מן הסכנה.

ונעתור בתחנון ובתפילה לפני בורא רפואות ומצמיח ישועות לרחם עלינו ועל פליטתנו, ולמנוע משחית ומגיפה מעלינו ומעל כל עמו בית ישראל ונאמר אמן.

ב

בחובת הנקיות (היגיינה) ורפואה מונעת

הן ידוע מה שאמרו חז"ל (ב"ק פ"ה ע"א) "ורפא ירפא - מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות". ולא רשות בלבד נתנה תורה אלא אף מצוה וחובה וכמפורש בשו"ע (יו"ד סי' של"ו ס"א) ובט"ז (שם סק"א).

אלא שיש לעיין האם מצינו בדברי תורתנו הקדושה וחכמיה מקורות מפורשים שעל האדם להרגיל את עצמו בארחות חיים של בריאות טובה כדי למנוע מחלה מעיקרו, או שמא עולם כמנהגו נוהג, ואם יחלה יעסוק ברפואות.

ונראה ברור דאכן למדנו מפי ספרים וסופרים, מתורה שבכתב ומתורה שבע"פ שאכן מצוה עלינו לשמור על ארחות חיים של בריאות.

ויתירה מזו כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פכ"ז):

"כונת כלל התורה שני דברים, והם תקון הנפש, ותקון הגוף".

הרי שכונת התורה הקדושה ומצותיה לא תיקון הנפש בלבד אלא אף תיקון הגוף.

ולכאורה סתר הנשר הגדול את דברי עצמו, שהרי כך כתב בהקדמה לפירוש המשנה:

"כי תחלת השכל יצייר שחרבן הנפש בתקון הגוף ותיקון הנפש בחרבן הגוף".

וישאל השואל "תיקון הגוף" רצוי הוא, או מדה מגונה הוא ויש בו חורבן הנפש.

ובהכרח צ"ל דיש תרי גוני בתיקון הגוף. רדיפת התאוה, הנאת הגוף ועידונו חרבן הנפש יש בה, וכמו כן אהבת הגוף, דהלא תופעה ידועה היא בתרבות אנשים חטאים בכל הדורות, גדולי הציירים והפסלים העריכו את גוף האדם ואת יופיו, מאות אלפים בכל העולם כולו מכלים את כל ימיהם בפיתוח הגוף ובנייתו לתפארה, כל אלה פסולים בתכלית ועליהם כתב הרמב"ם שחרבן הנפש בתיקון הגוף.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

איש התורה והחכמה רואה בגוף כלי שרת, אכסניא בעלמא לרוח האדם והנשמה הקדושה. האני שלו איננו הגוף אלא הנפש.

אך הרופא כל בשר ומפליא לעשות חיבר את הנשמה לגוף, ותרי אחין הן דלא מתפרשין, ולפיכך עלינו לשמור על הגוף לתומכו ולחזקו כדי שיוכל לשרת את הנשמה. וזה שכתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ג):

"שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים, גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה" (הלכה א').

"צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד, ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר, כיצד כשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר, לא יהיה בלבו לקבוץ ממון בלבד אלא יעשה דברים האלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להם מאכילה ושתיה ושיבת בית ונשיאת אשה, וכן כשיאכל וישתה ויבעול לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחיך ויבעול כדי ליהנות, אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד" (הלכה ב').

"נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את ה' תמיד, אפילו בשעה שנושא ונותן ואפילו בשעה שבועל, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את ה', ואפילו בשעה שהוא ישן אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את ה' והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא, ועל ענין זה צוו חכמים ואמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים, והוא שאמר שלמה בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך" (הלכה ג').

והדברים ברורים ופשוטים.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ב

והרמב"ם שכידוע היה מגדולי הרופאים בזמנו לא הסתפק בספרי הרפואה שכתב אלא הקדיש שני פרקים בספר הגדול משנה תורה כדי ללמד את בני ישראל את החשיבות של רפואה מונעת, ושמירה על אורחות חיים בריאים כדי למנוע כל נזק ומחלה, הלא המה בהלכות דעות (פרק ג' – ד').

ובאמת כך מצינו בדברי חז"ל בש"ס, ואציין כמה מקורות חשובים:

א. במס' שבת (פ"ב ע"א) אמרו:

"אמר ליה רב הונא לרבה בריה, מאי טעמא לא שכיחת קמיה דרב חסדא דמחדדן שמעתייה, אמר ליה מאי איזיל לגביה, דכי אזילנא לגביה מותיב לי במילי דעלמא. אמר לי מאן דעייל לבית הכסא לא ליתיב בהדיא, ולא ליטרח טפי. דהאי כרכשתא אתלת שיני יתיב, דילמא משתמטא שיני דכרכשתא ואתי לידי סכנה. אמר ליה הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא, כל שכן זיל לגביה".

וכמה נפלאות עובדא זו. רב חסדא דרש ולימד כיצד יתנהג האדם בבית הכסא בהנהגה בריאה, חשב רבה שאין אלה אלא מילי דעלמא, ומשו"כ מנע רגלו ממנו, ואמר לו רב הונא אביו "הוא עסיק בחיי דברייתא ואת אמרת במילי דעלמא, כל שכן זיל לגביה".

הרי דהנהגת הבריאות תורה היא, ולא מילי דעלמא, ותורה זו חשובה מהלכתא גבירתא, דחמירא סכנתא מאיסורא, "כל שכן זיל לגביה".

ב. במס' ברכות (מ' ע"א) אמרו:

" ואמר רבא בר שמואל משמיה דרבי חייה אחר כל אכילתך אכול מלח, ואחר כל שתייתך שתה מים, ואי אתה נזוק. תניא נמי הכי אחר כל אכילתך אכול מלח, ואחר כל שתייתך שתה מים, ואי אתה נזוק".

והאריכו שם באריכות בביאור מיני האוכלין הבריאים כדי למנוע מחלות, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ג. ועוד שם (נ"ד ע"ב):

"עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות וכו'". וגם שם האריכו בכגון דא.

ד. ובמס' שבת (י' ע"א) דנו חז"ל לא רק מה לאכול אלא מתי ראוי לאכול, ובאיזה שעה ביום, ואביי הפליג בחשיבותו של פת שחרית, עי"ש.

ה. ועוד שם (מ"א ע"א) דנו חז"ל גם באיזה דרך לאכול, ואמרו, "אכל ולא שתה - אכילתו דם וזהו תחילת חולי מעיים. אכל ולא הלך ארבע אמות - אכילתו מרקבת, וזהו תחילת ריח רע וכו'".

ו. ולא רק בענייני אכילה ושתיה דנו חז"ל, אלא עוד זאת חזינן בנדרים (פ' ע"ב) שחז"ל הזהירו בחשיבות הכביסה והנקיון ובגנות הלכלוך, והזהירו על נקיות הראש, הגוף והבגדים, עי"ש (פ"א ע"א).

הרי לנו שחכמינו הקדושים ראו לנכון לכלול בתלמוד שהיא יסוד תורה שבעל פה, לא רק הלכות ואגדות, הלכתא גבורתא ומילי דחסידותא, אלא אף הדברים שיעשה אותם האדם וחי בהם, וההנהגה הראויה לבריאות הגוף, והלא דבר הוא.

ג

ורבים מרבותינו הראשונים אף פירשו מצוות רבות ממצוות התורה, על יסוד הנהגה זו, והתורה אסרה את ההנאה מדברים מסויימים משום שיש בהם נזק לגוף ולבריאותו, ונבאר:

א. כתב הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פמ"ח):

"המצות אשר כלל אותם הכלל השלשה עשר, הם אשר ספרנום בהלכות מאכלות אסורות ובהלכות שחיטה, ובהלכות נדרים ונזירות, וכבר בארנו בזה המאמר ובפירוש אבות תועלת זה הכלל באור גמור בדברים רחבים מאד, ועוד נוסיף עליו באור בזכרון פרטי המצות המנויות שם, ואומר כי כל מה שאסרתו התורה עלינו מן המאכלים, מזונם מגונה,

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ואין בכל מה שנאסר עלינו מה שיספק שאין הזק בן, רק החזיר והחלב, ואין הענין כן כי החזיר יותר לח ממה שצריך, ורב הפסולת והמותרות, ורוב מה שמאסתו התורה לרוב לכלוכו ומזונו בדברים הנמאסים, וכבר ידעת הקפדת התורה על ראיית הלכלוכים ואפילו בשדות במחנה כל שכן בתוך המדינה, ואילו היתה מותרת אכילת החזיר היו השווקים עם הבתים יותר מלוכללים מבית הכסא, כמו שתראה ארצות הצרפתים היום, כבר ידעת אמרם פי חזיר כצואה עוברת דמי, וכן חלב הקרב משביע ומפסיד העכול ומוליד דם קר מדובק, ושרפתו היתה יותר ראויה מאכילתו, וכן הדם והנבילה קשים להתעכל ומזונום רע, וידוע שהטרפה תחלת נבלה היא. ודע שאלו הסימנים רוצה לומר העלאת גרה ושסיעת פרסה בבהמות, וסנפיר וקשקשת בדגים, אין מציאותם סבת ההתר ולא העדרם סבת האסור, ואמנם הם סימן יודע בו המין המשובח מן המין המנונה".

הרי לן שמאכלות האסורות והנבילה והטריפה נאסרו משם שיש באכילתן נזק לבריאות, והחזיר נאסר משום שהוא מביא לכלוך וזוהמא שיש אף בהם נזק תברואתי.

וידעתי שיש אומרים שדברי הרמב"ם במו"נ אין הם עיקר תורת הרמב"ם, ולא נכתבו הדברים אלא להפיש את דעתם של נבוכי התקופה שנמשכו אחרי הפוליסופיה היוונית, וידועים דברי הריב"ש (ח"א סימן מ"ה) שאכן כתב כן, והוסיף עוד להסתייג מדברי הרמב"ם במו"נ בכמה מקומות.

(וידועים דברי הגר"א (ביו"ד סי' קע"ט סקי"ג) שתקף את הרמב"ם שנמשך אחרי הפוליסופיה, אך לעומתו רבים מגדולי החסידות חיבבו מאוד את ספר המורה ובמיוחד הדברי חיים שבספרו על התורה מצטט אותו תדיר. והגה"צ ר' גרשון העניך מראדזין האריך בפתיחה לספר בית יעקב של אביו הגדול לטעון שכל דברי המורה נבוכים כוננו על פי הקבלה, ואכמ"ל).

ב. בפירוש הרלב"ג עה"ת (שמות כ"ג י"ט) כתב אף הוא שהתורה אסרה אכילת בעלי החיים "אשר הם בלתי נאותים לבריאות גופנו", ועוד כתב שם שאין זה פלא כלל שמצוה אחת יש בה תועליות רבות, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך אף על הרלב"ג יצאו עוררין בשעתו, ובשו"ת הריב"ש (שם) כתב דאף שהיה חכם גדול בתלמוד וכתב פירוש נאה על התורה, כתב גם דברים שאסור לשומען, עי"ש.

ג. בספר החינוך כתב בחמשה מקומות כדברים הנ"ל. במצוה ע"ג כתב שהאיסור לאכול בשר הטריפה משום שרע היא לבריאות הגוף, וכ"כ במצוה קמ"ז לגבי איסור אכילת החלב, ובמצוה קנ"ד כתב כן לגבי המינים הטמאים שנאסרו באכילה, ובמצוה קס"ו וכן במצוה קע"ח כתב כן גם לגבי איסורי הביאה דנדה וזבה, עי"ש.

ד. ועל כולם יש חשיבות מיוחדת בדברי רבינו הרמב"ן, ואף הוא כתב כן בחמשה מקומות. בפרשת שמיני (ויקרא י"א י"ג) כתב דאכילת החלב מזיקה לכלי הזרע ומשו"כ אסרתו תורה. בפרשת קדושים (ויקרא י"ט כ"ג) כתב שהתורה אסרה את הערלה משום שתחילת הפרי מזיקה לאוכל. בפרשת מצורע (ויקרא ט"ו י"א) כתב שהזיבה מחלה היא ומשום כך המתרפא ממנה צריך להביא קרבן. ובפרשת ראה (דברים י"ד ג') כתב כן לגבי כלל מאכלות אסורות.

ובדרשת תורת ה' תמימה חזר על דבריו וכתב שהמינים הטמאים שאסרה תורה יש בהם טבע רע לגוף ולנפש, עי"ש.

ויש משקל מיוחד בדברי הרמב"ן בהיותו איש האשכולות, ראש וראשון לרבותינו מפרשי הש"ס וגדול המקובלים בדורו.

והנה הרמב"ם בעוצם חכמתו כלל בספר קדושה שלש הלכות: איסורי ביאה, מאכלות אסורות ושחיטה. וכנראה ששלש אלה הם יסוד קדושת ישראל, ודוקא בשלשת אלה כתבו גדולי הראשונים שהמצוות הללו הם גם לתיקון הגוף כמבואר.

אמנם האברבנאל בפר' שמיני (ויקרא י"א י"ג) הסתייג מכל דרך זו, וכתב שאין לפרש כלל את איסורי האכילה שבתורה משום הנזק לבריאות הגוף, דבאמת יש הרבה מאכלות מותרים שהם רעים לגוף ויש מאכלות אסורים שהם טובים לגוף, ויש מן הגויים שהם חזקים ובריאים, וע"כ לא נאסרו מאכלות אסורות אלא משום שטבעם מזיק לנפש, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך בעלי הקבלה מבית מדרשו של האר"י הק', הרחיקו אף את דרכו של האברבנאל ונקטו בטעמי המצוות, שכל כולם קשורים בעולמות ובספירות עליונות ואין הם משום טבע הענינים כלל, ואכמ"ל.

תמצית דברינו, ברור ופשוט שהאיש הישר ירא האלקים צריך לכלכל אורחותיו בדרכי הבריאות ולסגל לעצמו דרך חיים שתמנע ממנו כל נגע וכל מחלה.

ג

בהוראת הגר"י סלנטר בימי המגיפה

כבוד ידי"נ הגאון המצויין...

במה שרצה לחדש דכאשר מחלת השפעת שכיחה ורבים החולים יש להקל בצומות לפי מה שידוע שפסק הגר"י סלנטר בימי מגפת החולירע שאף הבריאים יאכלו ואף נהג בעצמו היתר ובעיצומו של יוה"כ עלה על הבימה ואכל לעיני כל ההמון, ואף ביו"כ החמור נהג כן במקום שיש חשיש פקו"נ, וחידש כת"ר דק"ו בשאר הצומות דאף החולה שאב"ס פטור מן הצום כמבואר בסימן תקנ"ד ס"ו.

ולענ"ד אין מקום לחידוש זה מחדא ותרי טעמי, ואבאר.

הנה כל סיפור הדברים אודות הפסק של מרנא הגר"י סלנטר לא נתברר אצלי כלל, ויש גרסאות שונות בענין זה. אמנם בהרבה מספרי ספורי המעשיות הביאו גירסה זו שכתב מע"כ ובספר מקור ברוך ח"ב פרק י"א כתב דהגרי"ס עלה לבימה עם כוס יין ומזונות וקידש ואכל, ואם אכן קידש בהכרח שאכל כשיעור כדי שיהיה קידוש במקום סעודה דהאוכל פחות מכשיעור אינו מקדש, והרי זה תימה גמורה לומר שאכל כשיעור דהלא אף החולה צריך לאכול פחות מכשיעור כמבואר בסימן תרי"ח ס"ו, ועוד יש לתמוה בסיפור זה דלהלכה קיי"ל דחולה האוכל ביוה"כ פטור מלקדש כמבואר בסוס"י תרי"ח במג"א בשוע"ה בח"א ובמשנה ברורה ס"ק כ"ט עי"ש. ודוחק לומר שהגרי"ס נקט כדברי הגרעק"א בסימן תרי"ח דחולה שיש בו סכנה האוכל ביו"כ שחל בשבת צריך לקדש.

ובספר תנועת המוסר בפרק על חיי הגרי"ס כתב גם הוא כנ"ל אך בהערות כתב שלדברי בנו של הגרי"ס פסק לאכול פחות מכשיעור ועוד הביא מספר אחד דאף שפסק לאחרים שיאכלו, הוא עצמו לא אכל כלל, הרי שיש מבוכה גדולה בכל פרטי הענין, ובכלל אין לסמוך להלכה כלל על ספורי מעשיות ואין לנו אלא דברי הפוסקים מנחילי מורשה ולא זולתם.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ובספרי התשובות של התקופה ידעתי על שני מקורות. בשו"ת מצפה אריה (להגאון ר' אריה ליב ברודא אב"ד לבוב) או"ח סימן מ"א כתב שבילדותו בגרודנא שמע שבילנא היה פולמוס גדול כאשר הגרי"ס פסק שכל בני הקהילה יאכלו אף הבריאים וגדולי העיר התנגדו לו (ובספר תנועת המוסר הנ"ל הביא שמועה שהגאון ר' בצלאל הכהן מחה ברבים נגד הפסק), ולדבריו פסק הגרי"ס שיאכלו פחות מכשיעור עי"ש.

ובשו"ת הרב"ז להג"ר בנימין זאב שאפראן זצ"ל אב"ד בוקרשט סימן י"א הביא שהגרי"ס נתן עצה לאסור מערב יזה"כ את כל האוכל בקונם ושוב אין איסור חל על איסור כדי להינצל מאיסור כרת דיוה"כ, והגר"ז פקפק בעצה זו. במסגרת זהב על הקיצור שו"ע כתב גם הוא עצה זו בשם הגרי"ס וכתב שכל גאוני דורו נחלקו עליו, ועיין עוד בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ג' סימן צ"א שכתב גם הוא שהגרי"ס התיר לכל בני העיר לאכול ביום הכיפורים ולא הזכיר את ענין הקונם.

הרי לן מבוכה בענין סיפור זה גם בספרי השו"ת של התקופה.

אך עצם ההוראה שגם הבריאים יאכלו פחות מכשיעור בשעת המגיפה ביוה"כ, כבר הורה זקן החת"ס בשו"ת ח"ו סי' כ"ג וכ"כ בשו"ת מצפה אריה שם שכך הורה הגאון בעל שואל ומשיב בשעת המגיפה בשנת תרל"ג, הרי דאף אם לא נדע בבירור מה וכיצד הורה הגר"י סלנטר, מ"מ כבר מצינו פסק זה בדבריהם של עמודי ההלכה מלבד הגרי"ס כמבואר.

והמשנ"ב בבה"ל סימן תקנ"ד ס"ו הביא מספר פתחי עולם שפסק כן גם בתשעה באב שבשעת המגיפה יאכלו פחות מכשיעור והארכתי בדבריו במק"א.

אמנם אין לדמות כלל את מגיפת החולרע שבה עסקו כל הגדולים הנ"ל למחלת השפעת בזמה"ז, דמגיפת החולרע הפילה אלפים ורבבות חללים ולא היה בידם אמצעים להירפא ממנה, וכמחלת הראתן בימי חז"ל שחששו להידבק בה באופן מופלג ביותר כמבואר בכתובות דף ע"ז ע"ב דר' זירא לא הוי יתיב בזיקיה ור' אמי ור' אסי לא הוי אכלי ביצים שעברו במבוי שלהם, כך חרדו להדבק במגיפת החולרע, וכמבואר בספר פתחי עולם שם שגזרו שאיש לא יצא מפתח ביתו, ומי שצריך לצאת יכסה את פיו ואפו בבגד, עי"ש. ואין זה דומה כלל למחלת השפעת בזמנינו לא מצד חשש ההדבקה ולא מצד

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הסכנה שבמחלה, דמעשים בכל יום שאנשים חולים בשפעת ואין צוחה ברחובותנו, ואין השפעת נתפסת כסכנת נפשות.

ובאמת מצינו מי שחולק על החת"ס אף במגיפת החולרע, עיין שו"ת ראשית ביכורים שמעיד שאלפים צמו בוילנא ואף אחד לא ניזוק ולכן דעתו שחלילה להקל לבריאים, והביאו בשד"ח חלק ט' מערכת יוה"כ סימן ג' אות ד' ועיין מש"כ בזה, ועיין עוד בזכר יהוסף להגרי"ז שטערן ח"ד סימן ר"ג שגם הוא האריך לטעון שאין הצום מסוכן בשעת המגיפה ואסר לבריאים לאכול ולשתות, עי"ש. ומ"מ נראה דבשפעת אין להקל אף בשאר הצומות.

ואף שאמרו שלא גזרו תענית במקום חולי, אין לנו אלא כשחולה בפנינו ולא מצינו שהקילו בצומות שמא יחלה, ואין ללמוד הלכה זו ממה שהקילו כע"ז בפקו"נ כמבואר בתרי"ח ס"א בבה"ל דפקו"נ שאני דכל שיש בו אף ספק פקו"נ דוחה את כל איסורי התורה והארכתי במק"א להוכיח מדברי הפוסקים לדורותיהם דמצינו דאף פקו"נ עקיף דוחה כל איסורי תורה, ואין זה ענין כלל לחשש שמא יפול למשכב שאין בו סכנה, ובפרט שאין כל יסוד להניח שהצום יכול לגרום בדרך כלשהיא לסיכוי יתר לחלות בשפעת, וכל זה פשוט מאד.

אך ההבדל העיקרי בין מחלת הכולרע למחלת השפעת הוא, שמחלת הכולרע פוגעת בכלי העיכול גורמת לשילשולים קשים וגורמת להתייבשות ולחוסר תזונה, ולכן פסקו בצדק שיאכלו וישתו, משא"כ במחלת השפעת, וכז"פ.

ומשום כל זה נראה דאין יסוד כלל להוראה הנ"ל, ואף בזמן שרבים חולי השפעת כל שלא חלה חייב להתענות כדין ואין להקל בו אף לשיעורים.

ביקרא דאורייתא

אשר וייס

ד

קדימה בהצלת נפשות

כבוד ידיד נפשי

פרופ' הרב אברהם שטיינברג שליט"א

את אשר יגורנו בא, ובמרכזים רפואיים ורשויות הבריאות ברחבי העולם חוששים וחרדים שעם התפשטות מחלת הקורונה יתפתח מחסור בצידוד רפואי ובפרט במכונות הנשמה, ונצטרך להחליט חלילה "מי יחיה ומי ימות". והשאלה הנשאלת האם בידינו לקבוע כללים הלכתיים בשאלה קשה זו, והאם יש מקום לנתק חולה שאפסו הסיכויים להצילו, או שמעטים הסיכויים להצילו, על מנת להשתמש במכשיר לצורך חולה שסיכויים רבים שנוכל להציל את חייו.

הועדה שמע"כ חבר בה נדרשה לחוות חו"ד הלכתית כיצד לנהוג במקרים האלה, וכבו' ביקש את חוות דעתי בענין.

אענה בקצרה את הנראה לענ"ד.

שני עקרונות צריכים להישקל בבואנו לקבוע את סדר הקדימה בהצלת נפשות, גודל הסכנה וגודל הסיכוי.

יש להקדים את המסוכן יותר, שללא התערבות רפואית חייו נתונים בסכנה גדולה ומיידית, לאלה שלא רובצת עליהם סכנה קרובה, ונוכל לטפל בהם אם יהיה צורך, כאשר מחלתם תחמיר.

ויש להקדים את מי שיש הסתברות רבה שנוכל להציל את חייו למי שמעטים הסיכויים להציל.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

גילו של האדם אין לו משמעות ומשקל הלכתי. רק הקוצב חיים לכל חי יודע וקובע "מי בקיצו ומי לא בקיצו", ועוד דבאמת משקל החיים הסגולי לא בהכרח תלוי במספר ימיו, תהיה הסברא אשר תהיה לא מצינו בהלכה משקל לגילו של אדם.

כל זאת, טרם חוברו האנשים למכונת הנשמה או מכשור רפואי אחר. אבל אין לנתק אדם ממכשיר הנשמה, אף אם קטנים סיכוייו לחיות, כדי להציל אדם שסיכוייו טובים יותר.

לגבי השאלה, אם אכן נגיע למצב שיש בבית החולים מחסור גמור במכונת הנשמה, ולפי התפתחות העניינים יודעים אנו בבירור שבשעות הקרובות יגיעו לבית החולים חולים שיהיו זקוקים נואשות למכונות אלה, וזה עתה הגיע חולה אנוש שכמעט אפסו הסיכויים להצילו, ואם יחברו אותו למכונת הנשמה, החולה שיגיע אחריו שסיכוייו טובים בהרבה (עפ"י הנסיון והמציאות) ימות כי אין בידינו מכונת הנשמה בשבילו, הנני נרעש ונפחד מאימת הדין כי בדיני נפשות עסקינן, אך לענ"ד זכות הצוות הרפואי למנוע מהחולה שבפנינו את המכונה על מנת להציל חולה אחר שבודאי יגיע תוך זמן קצר.

וזאת עפ"י דברי החזון איש (יו"ד סימן ר"ח) דאין נפקא מינה אם חולה בפנינו ממש, אלא אם מצוי הדבר, דאף זה מוגדר כחולה בפנינו.

הגע בעצמך, כיצד היינו דנים באופן שחולה אחד הגיע לחדר המיון במצב נואש והסיכוי להצילו קלוש ביותר ונתקבלה הודעה מאמבולנס שבדרך לבית חולים יש חולה צעיר שזקוק למכונת הנשמה וקרוב לודאי שאפשר להציל את חייו, לכאורה פשוט שהיינו מקצים לו את המכונה, וכן הדבר הזה.

ונראה להביא כעין ראיה לדרכנו מהמבואר בהל' צדקה (יו"ד סי' רנ"א סי"א):

"רבי שהיה מצטער שנתן פתו לעם הארץ, משום דהיו שני בצורת ומה שהיה אוכל עם הארץ יחסר לתלמיד חכם, הא לאו הכי חייב להחיותו. אם בא לפנינו מת ברעב, חייב להחיותו אף על פי שהוא ספק אם יחסר לתלמיד חכם אחר כך".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וכוונת השו"ע להמבואר בב"ב (ח' ע"א) שרבינו הקדוש הצטער כשהתברר לו שנתן מפתו לעם הארץ, עי"ש.

ולמדנו מדברי השו"ע דאף שגבאי צדקה מצווה להחיות עם הארץ, אם על ידי כך יחסרו מעות להחיות ת"ח אין נותנים לעם הארץ אף שהת"ח עדיין אינו בפנינו. ועוד מבואר בשו"ע שאף אם בא בפנינו מת מרעב, אם יודעים בודאי שיבואו אחריו ת"ח אין מפרנסין את העם הארץ כדי שיהיה בידנו להחיות את הת"ח, ורק משום שיש ספק אם יחסר לת"ח נותנים לע"ה.

ואף שיש לחלק בין להחיות ע"י ממון, ובין הצלת נפשות ממש, מ"מ חזינן מסוגיא זו של הצלת נפשות, שדין אחד לזה שבפנינו ולזה שבודאי יגיע אעפ"י שעדיין אינו בפנינו.

ואין זה דומה לדיני קדימה במצוות שבין אדם למקום כציצית ותפילין, וסוכה ולולב וכדו' שבהן יש להקדים את המצוה שכבר חלה עליו לזו שעדיין לא הגיע זמנה, ודו"ק בזה.

ויש מן הגדולים שנקטו כאילו הראשון להגיע לבית החולים זכה במכונת הנשמה ואין בידנו למנוע ממנו זכות זו, אך לענ"ד אין כאן כל זכות ממונית, ואין כאן שום זכות ואף לא מעין קנין, ואין אנו עוסקים אלא בדיני קדימה בהצלת נפשות.

ושו"ר בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן פ"ו) שפלפל בסוגיא זו, וכפי הנראה בתו"ד שנטה דיש אכן להימנע מלחבר למכונת הנשמה מי שרחוק הסיכוי להצילו על מנת שיהיה בידנו להציל על ידו מי שיש יותר סיכוי להציל, אלא שחידש דאם כבר התחילו להתעסק עם חולה א' אין להניחו כדי לטפל באחר, וכעין עוסק במצוה פטור מן המצוה, והעיר גם דאפשר דיש בזה כעין זכיית ממון, ועי"ש שכתב כל דבריו כהערה בעלמא, וכפי הנראה, כל השאלות שפלפל בהם לא נשאלו הלכה למעשה, דבאמת מעולם לא ידענו מצב ששאלות אלו יהיו הלכה למעשה.

ועוד ראיתי מאמר גדול מאת הגרז"נ גולדברג שליט"א (ביטאון הלכה ורפואה, ח"ב עמוד קצ"א, וקובץ בעמק הלכה - אסיא, ח"א עמ' 64, ושם ח"ב עמ' 183) ובו טען

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

באריכות שיש לנתק חולה חסר תקווה ממכונת הנשמה על מנת להשתמש בו לחולה שאפשר להצילו, ויש לפלפל טובא בדבריו.

ואני את הנראה לענ"ד בסוגיא קשה זו כתבתי, והשי"ת יאיר עינינו בתורה ויצילנו מן השגיאות.

הכותב בצער, בתקווה ובתפילה

אשר וייס

ה

תרופות נסיוניות לחולי קורונה

לכבוד תלמידי האהוב

מזכה רבים ומקדש שם שמים

הרה"ג ר' יהודה ליב וינר שליט"א

רב ביה"ח ארזי סיני, לוס אנג'לס קליפורניה

במענה לשאלתכם, שאלתם של רבנים ורופאים רבים במה שנותנים לחולי הקורונה תרופות נסיוניות שעדיין לא הוכחו די צורכם כיעילים לריפוי מחלה זו. תרופות אלה עלולים לגרום תופעות לוואי קשות כגון עיוורון ועוד. בנסיבות רגילות הרשויות זהירות מאוד ולא היו נותנים תרופות אלה לחולים שיש סיכוי להצילם, אלא שמחמת בהלת המגפה והצורך הדחוף להמציא לה תרופה אישרו הרשויות את השימוש בתרופות אלה. והשאלה העולה מאיליה האם אכן ראוי לתת לחולים תרופות שלא הוכחו עדיין כיעילות כאשר יש חשש נזק לחולים.

והשאלה כפולה ומוכפלת, וקשה שבעתיים, בענין הנסיון לפתח חיסון למחלה קשה זו. תהליך הבריור והאישור בימים כתיקונם מבוסס על תקופה שבו לוקחים שתי קבוצות של אנשים במצב דומה לאחת נותנים חיסון מתוכנן ולשניה נותנים פלציבו (placebo)

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

שהוא קפסולה ריקה מכל חומר פעיל, ועוקבים אחריהם לבחון כמה יחלו מכל אחת מהקבוצות. אך מכיון שבזמנינו אנשים נוהגים בבידוד חברתי אין שיטה זו יעילה והיא עלולה להימשך הרבה זמן ללא תוצאות מכריעות. ולכן רשויות הבריאות מתכננות לבקש משתי הקבוצות לחשוף את עצמן לנגיף הקורונה במכוון כדי לקצר את תקופת המבחן. כל אלה שיחשפו את עצמן לנגיף עלולים להסתכן וחלקם אף עלול למות בין מתוך הקבוצה שלא יקבלו חיסון כלשהו ובין מאלה שיקבלו חיסון אפשרי. האם מותר ליזום בדיקה זו, והאם מותר להתנדב ולהשתתף במבחן זה ולחשוף את עצמו לנגיף לתועלת הרבים.

לאדם מערכי לב ומה מענה לשון, ומתיירא אני פן אכשל כי בדיני נפשות עסקינן. אך אין אתה בן חורין להיבטל ממנה ואשתדל לענות על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

א. הנה כבר דנתי באריכות גדולה בכמ"ק (שו"ת מנח"א ח"א סימן קט"ו וח"ג סימן קכ"א – קכ"ב) באיזה מדה מחוייב אדם או מותר לו לאדם להסתכן כדי להציל את חברו מסכנה גדולה יותר, ומסקנת דברינו דכאשר מדובר בסכנה רחוקה והסכנה שרובצת לפתח חברו גדולה ושכיחה בהרבה יש בזה מדת חסידות אף שאין בזה חיוב. מסקנא זו מבוססת על מה שלמדנו מתשובות הרדב"ז, ואכמ"ל.

ואם בהצלת היחיד אמרינן, ק"ו כאשר מדובר באפשרות להציל רבים והמונים בכל העולם כולו.

אך באמת נידון דידן עדיף טפי, דלא מדובר במי שמסתכן כדי להציל את זולתו, אלא במסתכן כדי להציל את עצמו בתוך שאר חולי ישראל, כי אם תרופה זו אכן מועילה, הלא תועיל לו עצמו כדי להבריא.

והרי זה דומה למה שכתב בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ע"ה) שחולה שהרופאים קבעו שהוא נוטה למות ואין לו אלא חיי שעה כיום או יומיים, והדרך היחידה להצילו היא ע"י תרופה נסיונית שאפשר שימות על ידה בתוך שעה או שעתיים, אך אפשר שתרופה זו תועיל לו לרפאותו לגמרי מן המחלה. ופסק השבות יעקב שמותר לו להסתכן לתת סיכוי לרפואתו כיון שבלא"ה אין לו אלא חיי שעה, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ועיין עוד בשו"ת בנין ציון (סימן קי"א) שדן בשאלה דומה להא דהשבות יעקב, וכנראה לא ראה את דברי השבות יעקב שקדם לו, וגם הוא הוכיח מדברי הגמ' בעבו"ז (כ"ז ע"ב) דבמקום שיש סיכוי לרפואה שלימה אין משגיחין בחיי שעה, ופסק מכח ראייה זו שמותר לחולה לעבור טיפול שעלול להביא למותו המיידית בתקוה לזכות לרפואה, עי"ש.

והוסיף עוד להביא ראייה מדברי הרמב"ן בתורת האדם (שער המיחוש – ענין הסכנה אות ו') והטור (יו"ד סימן של"ו) שפירשו את מה שדרשו חז"ל (ב"ק פ"ה ע"א), וז"ל הרמב"ן: "ורפא ירפא מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. פי' שמא יאמר הרופא מה לי בצער הזה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג לפיכך נתנה לו תורה רשות לרפאות". הרי שאין הרופא צריך לחוש שמא יהרוג, עי"ש.

ואף שאפשר לדחות דאין כוונתם אלא לחשש שמא בשוגג או באונס וללא יודעין יגרום למות החולה, וכמו שמצוי אף בזמנינו בפרט בניתוחים קשים, ואף בטיפול תרופתי, ולזה אין הרופא צריך לחשוש, ואין זה ענין לשאלתו כאשר ידוע מראש שטיפול זה יכול להביא למותו, והשאלה היא כיצד לנהוג לכתחלה, ומטעם זה אף אין זה דומה לנידון דידן שמדובר בידיעה מראש שחלק מן המקבלים תרופה נסיונית זו עלולים לחלות והשאלה היא מה ההנהגה הראויה לכתחלה, מ"מ אף גאון זה פסק כדברי השבות יעקב.

אמנם לכאורה אין זה ענין לני"ד, דלא מיירי אלא במי שלדאבון לבו אין לו אלא חיי שעה, ויסוד דבריו דכנגד הסיכוי לחיים ארוכים אין מתחשבים בחיי שעה, משא"כ בנידון דידן שמכניס את עצמו לסכנה, אף שלמרות המחלה שבה חלה אפשר שיתרפא ואינו חולה סופני כלל, ומהי"ת יסתכן בתרופה נסיונית.

אך מאידך אין לדמות סכנה דידן שהיא רחוקה מאוד ועפ"י רוב לא מדובר כלל בסכנת מוות אלא בסכנה לבריאותו התקינה ותפקוד אבריו, להא דשבות יעקב שהיה חשש גדול שתרופה זו תגרום את מותו המיידית.

ומעשים בכל יום שאנשים עוברים ניתוחים וטיפולים שיש בהם סכנה מסויימת אף שאינן בסכנת מות, ואין פוצה פה ומצפצף, וכבר ביארתי במק"א (שו"ת מנח"א ח"ג סימן קכ"א וסימן קכ"ה, ומנח"א דברים סימן ז' ומנח"א שבת סימן פ"ז אות ב') שמותר לו לאדם

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ליכנס לסכנה מסויימת ורחוקה לצורך פרנסה או שאר עניינים של איכות חיים ולא דוקא לפקח נפשם ולמלטם ממות. וכך גם בנידון דידן, נראה שמותר לאדם לנסות תרופה נסיונית על מנת להתרפא ממחלת הקורונה אף שאפשר שיגרם לו על ידי כך נזק בריאותי.

אך זאת פשיטא לן שאסור לתת לאדם תרופה נסיונית זו אלא אם כן מודיעים לו על הסיכון שיש בדבר, וסבר וקיבל.

ונראה עוד דאם מדובר באדם צעיר ובריא שבדרך הטבע אין חייו בסכנה כלל והוא מתחזק והולך, צ"ע אם מותר לו לסכן את נפשו ובריאותו על מנת לברר את מדת היעילות של התרופה, ואפשר למצוה זו שתיעשה ע"י אחרים שאכן חייהם בסכנה, כך מסתבר לכאורה.

ב. אמנם לגבי שאלתנו השניה, שאלה זו חמורה היא וצריך בה עיון גדול, דבשונה מן השאלה הראשונה שבה מנסים אנו תרופה לא בדוקה, והסיכוי שהיא תועיל קרובה והחשש שהיא תזיק רחוקה, ומסתבר להקל בזה כמבואר, בשאלה זו אנו חושפים את האדם למחלה וגורמים לו סכנה ללא כל תועלת ישירה רק כדי לבחון את היעילות של חיסון אפשרי, וצ"ע אם יש בזה צד היתר.

אך לפי מה שביארתי במק"א (שו"ת מנח"א ח"ג סי' קכ"א) דכאשר יש כאן צורך חיוני ותיקון לחברה מותר לאדם להתנדב מטוב לבו ולעמוד ולשרת אף במה שיש בו סיכון יתר, כגון להתנדב למשטרה, ללוחמי האש וליחידות חילוץ וכדו', דהמתנדב לכל אלה לוקח על עצמו סיכון יתר מהמצופה ונדרש משאר בני אדם, אך בכל חברה מתוקנת אכן ראוי שיהיה מי שמוכן ומזומן לעשות כן לתועלת הרבים.

ומלבד הסברא הישרה הוכחתי דבר זה ממה שמצינו שהדיינים והשופטים נצטוו בל"ת "לא תגורו מפני איש" (דברים א' י"ז) וכתב הרמב"ם (הל' סנהדרין פכ"ב ה"א, וסהמ"צ ל"ת רע"ו) דאין לו לדיין לחשוש ולומר "מתירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני או את בני שמא ידליק את גדישי או שמא יקצץ את נטיעותי תלמוד לומר לא תגורו מפני איש", והביא ד"ז מן הספרי, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ותמה הב"ח (חו"מ סי' י"ב) והלא אין דבר העומד בפני פיקוח נפש, וחילק בין רשע שמוחזק בכך או לא. ובשו"ת שבות יעקב כתב (ח"א סי' קמ"ג) דלא נחשדו ישראל לרצוח נפש בשביל הפסד ממון, עי"ש.

אך לכאורה ברור ופשוט דלמיחוש מיהו בעי, והלא ברור ופשוט שדיין שחושש לנפש ואומר מתיירא אני שמא יהרגני או יהרוג את בני לא מיירי כאשר הבעל דין צדיק גמור כמשה ואהרן, אלא מסתמא מיירי בגברא אלמא, ובכל ענין אחר ודאי היינו מיעצים לו שיתרחק מן הסכנה עד קצה היכולת, אך לא כן בשופט ודיין, דאם יתרחק בכל חשש של סכנה, לית דין ולית דיין, ולא שבקת חי לכל בריה, ואיש את רעהו חיים בלעהו, ומשו"כ כל עוד אין חשש מבוסס אין רשות לדיין לחשוש מכל איום.

ואף שאין לדמות מילתא למילתא לגמרי, מ"מ נראה כן אף בנידון דידן, דכל שיש צורך לתיקון החברה ראוי להם למקצת אנשים אשר נדבה לבם להתנדב לתפקידים שיש בהם סכנה מסויימת.

ונראה כן אף בנידון דידן, אדם צעיר ובריא מותר לו להתנדב ולחשוף את עצמו באופן מבוקר לנגיף הקורונה לאחר שהוא לוקח את החיסון הנסיוני, כיון שהסיכון לאנשים צעירים ללא מחלות רקע רחוקה ביותר, וכמעט כל אלה שלמגינת לב שבקו חיים לכל חי היו זקנים ובעלי מחלות שונות ומעט מזעיר שאנשים צעירים ובריאים מתו רח"ל, והתועלת במחקר זה עצומה ויש בה כדי להציל רבבות רבבות, ומותר לעשות כן.

וידעתי שיש לפלפל ולחלק בין הדבקים, אך כך נראה לי יותר מיושר הסברא.

ואין כל זה ענין למה שידוע מהנודע ביהודה (תניינא יו"ד סי' ר"י) והחתם סופר (שו"ת יו"ד סי' של"ז) שקידום המחקר הרפואי אין בה דין פיקוח נפש לדחות איסור כל שהוא ואף לא איסור דרבנן, ומתוך כך פסקו שאסור לנוול את המת כדי לקדם מחקר רפואי, ולדבריהם לכאורה הוא הדין בנידון דידן, מהי"ת להסתכן אפילו במדה מועטת כאשר אין כאן מצוה דפיקו"נ כלל.

אך באמת אין כאן קושיא כלל מחדא ותרי טעמי:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

א. אף שאין כאן פיקוח נפש לדחות איסור דאורייתא או אף איסור דרבנן, מ"מ ודאי שיש בזה מצוה, דהלא בתקוה שחיסון זה אכן יוכח כיעיל יש בכך להציל דור שלם מן החולי והמות, ודי בכך להתיר להסתכן סכנה רחוקה.

ב. אך הנראה עיקר שאין לדמות נידון דידן למחקר אנטומי, ובפרט למחקר שלפני מאתיים שנה, שתוצאותיו הם דבר שלא בא לעולם ולא עבידי דאתי, משא"כ בחיסון זה שלדעת המומחים קרוב לודאי שאכן חיסון זה יוכח כיעיל, וכבר כתב החזון איש (יו"ד סי' ר"ח אות ז') בביאור הוראת הנודע ביהודה והחתם סופר:

"ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר... אלא לא מקרי ספק פ"נ בדברים עתידים שבהוה אין להם כל זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבונם להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות".

ונראה לפי זה דבירור יעילות של חיסון זה ודאי אינו בכלל עתידות רחוקות ויש בו מצוה גדולה ובכלל ספק פיקוח נפש.

ג. והנה ראיתי בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן פ"ב אות י"ב) שכתב דמותר להתנדב ליקח חלק במחקר של תרופה נסיונית משום שמלחמה נגד מחלה דינה כמחלמת מצוה, וכשם שמלחמת מצוה דוחה פיקו"נ, מסתבר שכך גם במלחמה נגד חיות רעות, וכך גם כנגד מחלות, וכל זה דומה למלחמת מצוה, עי"ש.

ולא ברירא לי כוונתו, דאם דין מלחמה נגד מחלה כדין מלחמת מצוה, הלא במלחמת מצוה חייבים כולם להלחם וזה לא תלוי בנדבת לבם, וכי יעלה על הדעת שלפי דין התורה יחוייב כל אחד להשתתף בנסיונות רפואיים.

וכל הדמיון למלחמת מצוה לענ"ד יש לדחותה, דאין דין מלחמת מצוה אלא במלחמה נגד צבאות אויב הקמים עלינו, אבל כל שמדובר בחיות רעות ומחלות אין לנו אלא דיני פיקו"נ בלבד.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך מ"מ נראה למעשה שמותר להתנדב כמבואר.

ויהי רצון שלא ניכשל בדבר הלכה.

באהבת איתן וידידות עמוקה

אשר ויים

1

שיתוף שני חולים במכונת הנשמה

לשאלת רופאים רבים בניו יורק עקב מחסור במכונות הנשמה יש בתי חולים שבהם משתמשים במכונה אחת להנשים שני חולים. פעולה זו מתאפשרת רק בחולים קשה שמורדמים וקצב נשימתם נקבעת ע"י המכונה. מדובר בחולים שחוברו למכונת הנשמה לבדם, אך כאשר מגיע חולה נוסף ואין בשבילו מכונה פנויה מחברים אף אותו למכונה יחד עם החולה הראשון. לפעמים חיבור חולה נוסף יכול לגרום סיכון לחולה הראשון. רופאים שיראת ה' נר לרגליהם שואלים האם מותר לעשות כך, אף שאפשר שגורמים בעקיפין למות החולה הראשון.

הנה בדיני נפשות עסקינן ושפתי נוטפות מורא שלא ניכשל חלילה בהלכה, ונמצינו שופכים דם נקי, אך מלאכת שמים היא, ואין אתה בן חורין להיבטל ממנה.

כיון דאי אפשר בענין אחר ועלינו להשתדל בכל עוז בהצלת נפשות, מותר לעשות כמעשה הזה, ובעיסוק הרפואי יש מצבים רבים שבהם הצורך לטפל בחולה ב' יכול לפגוע בטיפול בחולה א', וכל עוד אין כונה לפגוע בו והפגיעה בו איננה בטוחה וישירה יש להתעלם מחשש הפגיעה בחולה א' ולטפל בחולה ב' כמצווה עלינו.

והלא ידוע דככל שיש יותר פיקוח ומעקב אחרי חולה במצב קשה יש יותר סיכוי להציל את חייו, ובפרט בחולים שנמצאים במחלקת טיפול נמרץ, וכי נמנע משום כן לקבל חולה חדש מחשש שהצוות הרפואי יצטרך לפקח ולעקוב אחרי חולים חדשים ובכך יגרע הפיקוח על החולים הוותיקים, והלא מעשים בכל יום כאשר המחלקה מלאה מוציאים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ממנה חולים שנמצאים במצב שהוא באופן יחסי יותר טוב כדי לפנות מקום לחולים שנמצאים במצב קשה יותר וצריכים פיקוח יתר, אף שאפשר שע"י כן אנו גורמים סכנה לאלה שנאלצנו להעביר אותם למחלוקות אחרות.

וגדולה מזו חידש החזון איש (יו"ד סימן ס"ט אות א') דהזורק חץ לכיוון שאנשים רבים יהרגו על ידו, ובידו להסיט את החץ לצד אחר שבו אנשים מעטים, מצווה לעשות כן אף על פי שהוא גורם למותם של מי שלא היו בכלל הסכנה, כיון שעיקר כוונתו ומגמתו הצלה ולא הריגה, והמעשה הוא מעשה רחמני ולא אכזרי. (ומפי תלמידו הגר"ד פרנקל למדנו שהחזון איש קבע את הדברים לגבי מעשה שהיה בנהג רכב שאיבד את בלמיו, ודהר לכיוון מקום עמוס באנשיו וסיבב את ההגה לצד על מנת להצילם וגרם למותו של אדם אחד שעמד בצד, ובא לבקש תיקוני תשובה).

וק"ו בנידון דידן שעל פי רוב שני החולים ינצלו ויזכו לרפואה שלימה, יש לחבר גם את החולה השני שאם לא יחברו אותו למכונה קרוב לודאי שימות, בתקוה שגם החולה הראשון לא יאונה לו כל רע, אף שבדרך הטבע אפשר שאכן מצבו עלול להחמיר עד כדי אובדן חיים חלילה, ודו"ק בכל זה.

ז

רופא בגילוח הזקן כדי להגן על עצמו

כבוד יקירי תלמיד חכם
ירא אלוקים ורופא מומחה
ד"ר...

במענה לשאלתו מכיון שהוא משרת בבית החולים וממונה על טיפול בחולי הקורונה, ולדעת המומחים כל שיש לו זקן, מסיכת ההגנה אינה נסגרת על פניו באופן הרמטי, ויש חשש שידבק במחלה, ונפשו עגומה עליו לגלח את זקנו מכיון שמימי נעוריו מקפיד הוא על חתימת זקן.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

באמת אין מדובר אלא במדת חסידות, דמן הדין אין כל איסור בגילוח הזקן שלא בתער, וכבר כתב החתם סופר (שו"ת או"ח סימן קנ"ט) שבימי קדם היו גדולי עולם שגילחו את זקנם ובכללם הרמ"ע מפאנו מחשובי המקובלים, ואין בזה שמץ עבירה. ועיין ברש"י כריתות (ה' ע"ב בד"ה מספר) שכתב פירוש אחד שאהרן הכהן היה מספר זקנו, ושתי טיפות שמן המשחה עלו לעיקרי השערות, עי"ש.

ואמת נכון הדבר שלפי דעת הזוה"ק יש חשיבות נשגבה בדיקנא קדישא, כמבואר בזוה"ק (ח"ג ק"ל ע"ב), וכך לפי דעת האר"י (טעמי המצוות פר' קדושים מצות הזקן) "ראוי לאדם שלא יעקור שום שער כלל מזקנו כי הם צינורות השפע וכו'".

אך כל זה מצד הקבלה ולא מצד עיקר הדין.

ועיין במורה באצבע לחיד"א (אות קל"ה):

"אשרי מי שמניח זקנו כמנהג ערי טורקיה כו'. ומי ששרוי בערי אדום והוא סוחר ומוכרח לספר זקנו, יזהר מאוד לעשותו במספרים או בסם, ולא בתער ח"ו"

וכך כתב עוד בשירי ברכה (יו"ד סי' קפ"א סעיף ז' – י'):

"נהגו בערי אדום רבים מיראי ה' להניח סם כעסה רכה על זקנו, ונושר כל השער. ויראה דמותר גמור הוא, ודלא כמאן דאסר, כמ"ש בשו"ת שמש צדקה סימן הנזכר. וכן כתבתי בעניותי אני השפל בתשו' הנז' באורך בסייעתא דשמיא. שם ביארתי דטפי עדיף לעשות הזקן בסם הנזכר, מלעשות במספרים כעין תער. ע"ש. כל זה מדינא, אמנם על דרך האמת סתרי תורה, איסור גמור לעשות הזקן בשום אופן. וכבר האחרונים הביאו דברי רבינו האר"י זצ"ל".

וידעתי שבשו"ת צמח צדק (יו"ד סימן צ"ג) כתב שאסור מה"ת להתגלח במספריים כעין תער, אך דבריו מנוגדים לפשטות הסוגיות וכל הפוסקים כולם, ואכמ"ל.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ומכיון שמע"כ עוסק בפיקו"נ ועקב מעמדו במחלקה אי אפשר למצוה זו שתיעשה על ידי אחרים, זו מצותו, זו חובתו וזו זכותו, וכשם שקבלת שכר על הדרישה כך תקבל שכר על הפרישה.

שים שלום טובה וברכה חיים חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך.

ח

המסכן את בני ביתו ימנע מלהציל

בחבר הצלה שאשתו חולה בטרשת הנפוצה (multiple sclerosis) שהיא מחלה קשה שפוגעת גם במערכת החיסונית, האם עליו להמשיך בעבודתו שיש בה הצלת נפשות, או שמא עליו לחשוש שידבק ויעמיד את אשתו בסכנה.

הנה כבר דנתי באריכות בכמ"ק באיזו מדה האדם חייב לסכן את עצמו כדי להציל את חברו, וביארתי שהדבר תלוי במדת הסכנה שהוא נוטל על עצמו לעומת גודל הסכנה שממנו הוא מציל את חברו, עיין שו"ת מנחת אשר (ח"א סימן קט"ו וח"ג סימן קכ"א).

וביארתי שם דכל שהסכנה למציל קטנה ביותר והסכנה לניצול גדול בהרבה מדת חסידות הוא.

ועוד זאת ביארתי (שם בח"ג) דכל שיש לחברה האנושית צורך חיוני בהצלה מותר לאנשים להתנדב בעוז רוחם לעסוק בהצלה כמו שוטרים, כבאים, אנשים המאומנים להציל את אלה אנשים שנטרפו בלב ים או שנפלו מצוק הרים וכדו'.

ולכאורה נראה לפי"ז דגם בני"ד עליו לעשות מלאכתו ולהמשיך להציל נפשות, וזכות הרבים תגן עליו ועל ב"ב, אך באמת נראה שאין הדבר כן מתרי ותלת טעמי:

א. מחלת הקורונה מדבקת מאוד, ואי אפשר לאמוד ולהעריך את הסיכון שמא ידבק במחלה, ובפרט כאשר הוא עוסק בהצלה ונחשף לחולים רבים. מתוך בדיקת נתוני

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

החולים, התברר שאחוז גבוה הם רופאים וצוותי רפואה שנדבקו ע"י החולים שבהם טיפלו, וכל כה"ג צע"ג אם יש עליו מצוה לסכן את אשתו כדי להציל אחרים.

ב. אף אם יש לאדם זכות לסכן את עצמו בסכנה מועטת להציל אחרים, אין לו רשות לסכן את פלוני כדי להציל את אלמוני, ובפרט בנידון דידן שאשתו נמצאת בסיכון גבוה, ואם ידבק במחלה הוא מכניס את אשתו לסכנה גדולה, ומהי"ת יעשה כן.

ג. אך עיקר טעמי ונימוקי, הלא אפשר למצוה זו להיעשות ע"י אחרים, ואין זה דומה לשאר שטחי ההצלה שבהם מה בינו לבין אחרים, הלא כל אחד מסתכן באותו מדה, ומשו"כ מותר להם לנהוג כן, אבל בני"ד שהוא מסכן את אשתו במדה יתירה מהסכנה הרובצת על שאר אינשי דעלמא, עדיף שתיעשה מצוה זו ע"י אחרים.

ומשו"כ נראה דכאשר לפי תיאור המצוקה ברור שלא מדובר במי שיש חשש שנדבק בקורונה, כגון בתאונת דרכים או ילד שנפל וכדו', רשותו להגיב ולהגיע כדי להושיט עזרה, אך כל שלפי קריאת המצוקה יש מקום לחשוש שמדובר במי שחלה במחלה זו, לא ילך. אך באמת נראה דיותר נכון שימנע בכלל מלעסוק בהצלה עד יעבור זעם, דאין בידינו לדעת ולהישמר לגמרי, וכיון שאשתו חולה, עליו להימנע ככל שאפשר מלבא בחברת בני אדם, אלא א"כ יש מחסור באנשי הצלה והימענותו מסכנת את הבריות, מה שנראה בעיני רחוק.

אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתך.

ט

אין להסתכן כדי לסייע לזולת במה שאין בו הצלה

כבוד ידידי נפשי אנשי מופת ועמודי החסד

הר"ר יעקב גייד והר"ר אלי ראו הי"ו

במה שישאלתם, בהצלה שבארה"ב שיש לה מטוס מיוחד שמיועד להטסת חולים ובני משפחותיהם ממקום למקום כאשר מדובר בהצלת נפשות, מטוס זה הטיס חולה שיב"ס לטיפול דחוף במיאמי. משפחה יהודית שהתארכה במיאמי ואחת מבנותיה נדבקה בנגיף הקורונה, מתחננים שיחזירו אותם לביתם שבניו יורק. אך מכיון שמדובר במטוס קטן בלי

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

כניסת אויר מבחוץ, החשש להידבקות במחלה, גדולה מאוד, על אף שצוות המטוס ישתמש בכל אמצעי המיגון. ושאלתם האם לעזור למשפחה ולהחזיר אותה לביתה בניו יורק.

עד כאן לא נחלקו אלא במדה שאדם צריך להסתכן כדי להציל חברו מן הסכנה (עיין שו"ת מנחת אשר ח"א סימן קט"ו וח"ג סימן קכ"א), אבל מהי"ת לסכן אדם אפילו בסכנה מועטת כדי לעשות חסד עם זולתו שאין חיו בסכנה, אלא שהוא מצטער לשהות מחוץ לביתו בתנאים לא נוחים.

ואף אם נניח שנגיף הקורונה סכנתה מועטת לאנשים בריאים ושאינם בעלי זקנה ושיבה, אך מ"מ יש בה סכנה מסויימת, ועוד דיש חשש גדול שאנשים אלה עלולים להדביק אחרים שחיהם יהיו בסכנה. ואף אם יכנסו לבידוד וכתקנות הרשויות הדבר יקשה עליהם עד למאוד, וגם יהיה לזה נזק וחשש סכנה לאחרים שהרי אנשי צוות המטוס אמורים להיות זמינים ומוכנים להטיס חולים מסוכנים.

ומשום כל זה נראה שעם כל הצער, יש לדחות את בקשתה של משפחה זו וישבו בבידוד במקום שהותם במיאמי עד שהילדה תתרפא וכולם יוכלו לחזור לביתם בדרך המלך.

באהבת עולם

אשר וייס

אם יש להקל שנשים תטבלנה ביום השמיני ביום

כבוד ידי"נ רופא מומחה

ת"ח וירא שמים

ד"ר אלישע קהן נ"י

לונדון אנגליה

הנני במענה קצר לשאלתו.

היות ולפי תקנות הרשויות יש להקפיד ביותר על חיטוי המקוה וכל סביבתה בין אשה לאשה, וגם יש לנהוג להרחיק את הטובלות זו מזו, ובהרבה מקוואות זה בלתי אפשרי, ושאל מע"כ אם יש מקום להקל שנשים תטבלנה ביום השמיני מבעוד יום.

נראה פשוט דמתוקף הנסיבות עצה זו ראויה ונכונה.

דהנה מבואר במס' גדה (ס"ז ע"ב) דאסור לטבול ביום אף ביום השמיני משום סרך בתה, דהיינו שבתה תראה שהאם טבלה ביום ובטעות תחשוב שטבלה ביום השביעי ולא תדע שהיתה זה ביום השמיני, וכך מבואר ביו"ד (סימן קצ"ז ס"ג).

אך בסעיף ד' שם איתא: "היכא דאיכא אונס, כגון שיראה לטבול בלילה מחמת צינה או פחד גנבים וכיוצא בו, או שסוגרין שערי העיר, יכולה לטבול בשמיני מבעוד יום, אבל בשביעי לא תטבול מבעוד יום אף על גב דאיכא אונס".

הרי לן דהיכא דאיכא אונס לא גזרו ומותר לה לטבול ביום השמיני, ועיין בפתחי תשובה (ס"ק י"א) בשם חמודי דניאל דאין מקילין אלא באונס דרבים של כל בני העיר, אבל באונס דיחיד אין להקל. אך בלחם ושלמה (שם סק"ח) דחה דבריו והוכיח מלשון הרמב"ם (הל' איסור"ב פ"ד ה"ח) דגם בחולה אף דהוי אונס דיחיד, וגם בדברי מלכיאל (ח"ב סימן נ"ז) פסק דאפילו באונס דיחיד יש להקל.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך אף אם באנו להחמיר בזה נראה דני"ד דומה לאונס דרבים כיון שמגפה זו ידועה לכל ומשום הצלת נפשות רווח תשימו בין עדר לעדר, הו"ל כאונס של כל העיר.

והנה כתב הרמ"א (סוס"ה) דמ"מ אסור בתשמיש עד הלילה "ותסתיר טבילתה מבעלה עד הלילה".

ובני"ד זה כמעט בלתי אפשרי, ויש לעיין אם אכן צריך להקפיד בהלכה זו. ואבאר את הנלענ"ד דיש להקל בזה.

דהנה מקור הלכה זו באגור (סי' אלף שפ"ד) והביאו הבית יוסף, וז"ל:

"כתב האגור, פסק מה"ר שלמה אותן נשים שטובלות ביום צריכות להסתיר טבילתן מבעליהן שלא ישמשו עמה ביום ויבואו לידי ספק דאורייתא עכ"ל. ואיני יודע מאי קאמר, דהא נשי דידן דיתבן שבעה נקיים, ואם טובלות ביום מפני האונס ביום השמיני טובלות, אי אפשר להן לבוא לידי ספיקא דאורייתא, ועל כרחך צריך לומר דטובלות ביום שביעי קאמר... ומיהו אפשר דאפילו בטובלת בשמיני קאמר שצריכה להסתיר טבילתה וכו' משום דטובלת בשביעי היה אפשר לבוא לידי ספיקא דאורייתא ואם זאת היתה כוונתו חומרא יתירה היא".

הרי לן דהבית יוסף דחה חומרא זו, וכנראה דמטעם זה השמיטו משלחנו הערוך. ונחלקו האחרונים האם הבית יוסף דחה רק את החומרא דתסתיר טבילתה מבעלה, או שמא ס"ל דמותרת אף לשמש ביום. בבהגר"א (ס"ק י"ג) נקט דלשיטת הבית יוסף מותרת אף לשמש עם בעלה וכוונת האגור לטובלת ביום השביעי, אך בסדרי טהרה (ס"ק ט"ז) נקט דבאמת אסורה לשמש אלא שאינה צריכה להסתיר טבילתה. ולכאורה מסתימת השו"ע משמע כהבנת הגר"א דמותרת אף לשמש.

אך מ"מ הרמ"א הביא חומרא זו. אך בחכמת אדם (כלל קי"ח ס"ו) נקט דכל חומרא זו נאמרה רק בטבלה בשמיני באיסור בלי אונס, אבל אם טבלה בהיתר מחמת אונס מותרת לשמש וק"ו שאינה צריכה להסתיר מבעלה. ועיין עוד בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (מהדורת לבוב סימן תקנ"ז) שמותרת לשמש עם בעלה מיד. ומהר"ם היה עמוד ההלכה לבני

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אשכנז, ואפשר שאם היה הרמ"א רואה דבריו היה חוזר בו וכמבואר בחו"מ (סי' כ"ה סוף ס"ב), וצ"ע.

ונראה למעשה שלא תשמש עד הלילה, אך מ"מ אינה צריכה להסתיר טבילתה מבעלה.

יא

אם מותר לנשים להתרחץ לאחר טבילתן

האם מותר לנשים להתרחץ מיד לאחר טבילתן מחשש הידבקות במחלה

הנה רבות הנשים הטובלות בימים אלה וחוששות שמא ידבקו בנגיף ע"י מי הטבילה, ונפשם בשאלתם אם מותר להם להתקלח ולהתרחץ לאחר טבילתן.

הנה כתב הרמ"א (יו"ד סי' ר"א סעיף ע"ה):

"ולאחר הטבילה במי מקוה כשרים, מותרת ליכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה (מרדכי), אבל לחזור ולרחוץ אח"כ, יש אוסרים (מרדכי בשם ר' שבט), וכן נהגו".

ומקור הלכה זו במרדכי (שבועות סימן תש"נ) שהביא את טעם המחמירין לפי המבואר בשבת (י"ד ע"א) דבגזירות י"ח דבר שהבא ראשו ורובו במים שאובין לאחר טבילת טהרה, טמא הוא, גזירה שמא יאמרו שאין מי המקוה מטהרין אלא מי הרחיצה, עי"ש.

אך המרדכי בשם הראבי"ה דחה חומרא זו, וכתב שלא גזרו אלא לענין תרומה ולא לבעלה. ובדרכי משה הארוך הביא דעת רוב הראשונים שדחו חומרא זו, אך מ"מ כך נהגו. ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ב' סי' צ"ו) האריך בהלכה זו והקיל לאיסטניסית לרחוץ ביום הטבילה, כיון ששיטה זו דעת יחיד, עי"ש.

וק"ו הדברים שיש להקל כשיש חשש רחוק של סכנה כבני"ד.

יב

חציצה בטבילה

הנה נשאלתי ע"י רבני רומא שבאיטליה, בנשים הנוהגות לשים על ציפורניהם לקה מיוחדת ומדי פעם כאשר הציפורניים גדלות מסירים את הלקה ומחדשים אותה. מכיון שמדובר בנשים שעל אף שהן מדקדקות במצוות מ"מ מקילים להן הרבנים לטבול אף כאשר ציפורניהן מכוסות בלקה, בהנחה דכיון דהוי לנוי וליופי אין בזה חציצה, ומוטב שתהיינה שוגגות וכו'. אך כאשר הציפורן גדלה וחלקו התחתון נחשף בודאי הוי בכלל מיעוט המקפיד, דאין זה לא נאה ולא יאה כאשר מחצית הציפורן מכוסה בלקה ומחציתה לא. אך בתקופה זו אי אפשר להן ללכת לקוסמטקאיות להסיר את הלקה. ומדובר בחומר שרק בעלת מקצוע יכולה להסיר באופן מושלם. והסרה חלקית מכוערת יותר ויצא שכרה בהפסדה. וגם אין זה פתרון שישימו לקה אחרת על חלק הציפורן שזה עתה גדל, כי זה רק יכער יותר את הציפורן. ונפשן בשאלתן האם אפשר להן לטבול על אף שחלק מהציפורן מכוסה בלקה.

הנה שאלה זו כבדה וקשה, דהלא אין עוד מלבדו יתברך שמו שיודע עד מתי, וכמה זמן מגפה זו תוסיף להכות בנו, ואם נאסור על נשים אלה לטבול יש חשש גדול וכבד שהן ובעליהן יכשלו ח"ו בדאורייתא ובאיסור כרת, והלא מיעוט המקפיד אין בו חציצה אלא מדרבנן, ויש לעיין אם יש מקום להקל להתעלם מחציצה דרבנן כדי שלא יכשלו בחמור ממנו שבעתיים.

ומצינו בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ס"ט) בענין מקוה שהיה בה פסול זוחלין וכתב השואל דבדיעבד אם טבלה אין צריך לחזור ולטבול כיון שאין הפסול אלא מדרבנן, והביא ראיה מהא דאם שכחה ליטול צפרניה והוי חציצה דרבנן דמיעוט המקפיד ובדיעבד אין צריך לחזור ולטבול כמבואר בפוסקים (סי' קצ"ח סי"ח).

והדברי מלכיאל דחה דבריו וכתב דפשוט דמיעוט המקפיד אף בדיעבד לא עלתה לה טבילה, ושאני ציפורן דאינה אלא חומרא, אבל מעיקר הדין אין כאן חציצה כלל, ולפיכך אין להקל כלל במיעוט המקפיד, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ויתירה מזו כתב בשו"ת משיב דבר (יו"ד סי' מ"ג – מ"ד) שדן אם יש להתיר טבילה ביום במקום שיש חשש שאם לא נתיר להן יבואו לידי איסור"ב ללא טבילה, וכתב בתו"ד דודאי אין להתיר מיעוט המקפיד מחשש זה כיון דהוי תקנה גמורה דחוצץ, אלא שלגבי מה שאסרו טבילה ביום כתב דהוי איסור קל ושמא יש להתיר, עי"ש.

והאחיעזר (ח"ג סימן ל"ג) ציטט דבריו ונקט כותיה, עי"ש.

הרי לן שלשה גדולי עולם, בית דין מומחה שאמרו פה אחד דבמיעוט המקפיד אפילו בדיעבד לא עלתה לה טבילה, ושנים מהם קבעו דאף במקום שאם לא נתיר יכשלו בדאורייתא ולא תטבול כלל אין להקל בזה.

אך הנצי"ב במשיב דבר מיירי באשה קלת דעת שכבר נכשלה עם בעלה פעמים רבות באיסור נדה אלא שכעת נכונה היא לטבול בתנאי שיתירו לה לטבול ביום, ובוה נקט להחמיר, אך שאני נידון דידן דהוי כגזירה שאין יכולים לעמוד בה, ובאנשים יראים עסקינן, אלא שהחשש כבד שלא יהיה בידם לכבוש את יצרם ויבואו לידי עבירה, ע"כ נתתי לבי לתור שמא יש בזה פתחא דהתירא.

ונראה לדון בזה מחדא ותרי טעמי:

א. הנה כתב בזכרון יוסף (יו"ד סי' י') דמה שכתוב בשו"ע (סימן קצ"ח ס"א) דכל שדרך רוב הנשים להקפיד עליו חוצץ אף אם אינה מקפדת עליו עכשיו, כוונת הדברים דאף שאינה מקפדת עליו עכשיו בשעת הטבילה, אבל לעולם מקפדת עליו לפני הטבילה ולאחריה, אבל דבר שאינה מקפדת עליו להסירה עד זמן מסוים אינו חוצץ עד הזמן שתקפיד להסיר את החציצה, עי"ש.

והפתחי תשובה הביא את דברו (סי' קצ"ח סק"א), וידוע מהחזון איש דהפתחי תשובה אינו מלקט בעלמא אלא פוסק חשוב, וכיון שהביא את דברי הזכרון יוסף ולא הסתייג מהם הרי שסמך עליו להלכה. והפתחי תשובה ציין למה שכתב לקמן (ס"ק י"ב) בשמו. אך שם לא כתב דבר בשם הזכרון יוסף אלא הביא את דברי החתם סופר הידוע לגבי בתולות הנוהגות להסתפר לאחר חתונתם, שאין השערות חוצצות לפני נישואיהן

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

כיון שאינן עומדות להסירן עד לאחר נישואיהן, וכנראה שכוונתן לדמות את דברי הזכרון יוסף לדברי החתם סופר, עי"ש ודו"ק.

ויש לדון לפי דבריו בני"ד, דאף אם מטבע הדברים חציצה זו יש בה קפידיא אבל כיון דהאשה יודעת שלא יהיה בידה להסירו עד לאחר זמן, אפשר דעד אותו זמן הו"ל כאינו מקפיד.

אך אין דברי הזכרון יוסף מוסכמים על האחרונים, ועיין בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סי' ס"ד) באשה שיש לה טבעת באותו מקום אם צריכה להסירה בשעת טבילה, וכתב דהוי מיעוט המקפיד כיון שצריכה להסירה כשעושה הפסק טהרה כדי לנקותה, וכן בשעת לידה צריך להסיר טבעת זו ולפיקך הוי מיעוט המקפיד.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קצ"ב) כתב דמה שצריך להוציא טבעת זו בשעת לידה אינו בכלל מקפיד כיון שאין צריך להסיר את הטבעת אלא כדי שלא תפריע ללידה, אך לגבי מה שצריך להסירה כשרואה דם נדה מסכים הוא לדברי הנודע ביהודה דהוי בכלל מקפיד, אף שאין זה אלא לאחר זמן, עי"ש.

ועיין עוד מש"כ בזה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א רי"ס צ"ז).

ואי משום הא, הייתי סומך על דברי הזכרון יוסף כיון דבדרבנן עסקינן ובשעת הדחק גדול דסמכינן על דעת יחיד כמבואר בכללי ההוראה (יו"ד סי' רמ"ב). אך באמת יש לפקפק בכל עיקר הדמיון בין נידון דידן להא דזכרון יוסף. דהלוא בנידון דידן ודאי שמקפדת אף עכשיו אלא שלצורה אין בידה להסיר את החציצה אלא לאחר זמן, משא"כ בכל הדוגמאות שבהן פלפלו האחרונים הנ"ל, וראשית דבריהם לגבי אשה שעונדת טבעת באצבעה ודרכה להסיר את הטבעת בשעת לישה דהוי בכלל מקפיד, עי"ש מה שפלפלו בזה.

תמצית דברינו, עד כאן לא נחלקו אלא בחציצה שבאמת אינה מקפדת עליו אלא בזמן מסויים אם הוי חציצה כשאינה מקפדת, ובזה חידש הזכרון יוסף דאם אינה מקפדת אלא

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

בזמן מסויים, אזי עד אותו הזמן הוי אינו מקפיד, משא"כ בני"ד דבאמת מקפדת אלא שבעל כרחיה לא תוכל להסיר את החציצה אלא לאחר זמן.

אך מטעם אחר אפשר דיש להקל בנידון דידן, דבאמת אין כאן דבר שיש בו כיעור ומיאוס שהאשה מקפדת להסירו, דאטו הני נשי שישמות לקה זה על ציפורניהן כונתן להעמיד פנים שזה המראה הטבעי של הציפורן, ואטו מדובר במום מכוער שבאות לכסות עליו ולהסתירו, והלא לא מדובר אלא בתוספת יופי ונוי למצוא חן בעיני בעליהן, וכאשר גדלות הציפורניים מקפידות להסיר את הלכה כיון שזה מגוחך שחצי צפורן יש לה מראה טבעי ומחציתה לקה מבריקה, וכיון שכן מסתבר דבאמת כאשר מכת מדינה היא וכולן יודעות שאין בידם להסיר את הלכה עד יעבור זעם אין כאן קפידא כלל.

ואין זה דומה כלל למה שכתוב בשו"ע (יו"ד שם) דאם רוב הנשים מקפידות הוי מקפיד לכו"ע אף לאשה שאינה מקפדת, דכל כה"ג זיל בתר רוב ובטלה דעתה אצל כל אדם, אבל בנידון דידן בנסיבות אלה כל הנשים אינן מקפידות ולא מדובר בנטיה אישית של מיעוט נשים שאינן מקפידות כמו רוב חברותיהן.

וכבר כתבו התוס' (שבת צ"ב ע"ב) לחלק דכל היכא דיש מיעוט במקום מסויים שמחמת סיבה מסויימת נוהגין בדרך מסויימת לא אמרינן לגביהם בטלה דעתם אצל כל אדם, וכן גם בנידון דידן.

ויודע אני שדבריי מחודשים, אך כיון שבתקנתן של בנות ישראל עסקינן כדי להצילן מעבירה, ובשעת דחק גדול, וברור שעדיף להקל בדרבנן כדי למנוע איסור דאורייתא, אלא שאין בידינו לבטל דברי חכמים, נראה לנקוט בכחא דהתירא בסוגיא חמורה זו.

וכבר דן הנצי"ב שם דודאי עדיף לעבור על דרבנן כדי למנוע איסור כרת, אלא שאין להורות לבטל תקנת חכמים.

סוף דבר, בני זוג שברור להם שיכופו את יצרם ויעמדו בנסיון יחמירו על עצמם עד יעבור זעם, בתקוה שלא יאריכו הימים עד שנצא מאפילה לאורה, אך בכל ענין שהמורה צדק רואה מקום לחשוש שמא יכשלו, או בזוגות שהפרישה עלול לגרום לקשיים בשלום

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

בית יש מקום להקל לפי כל המבואר ומפורש לעיל. ואף זאת רק כשאי אפשר להוריד לקה זה בבית, אבל בכל ענין שאפשר להסירו אף אם ע"י טרחה מרובה אין להקל כלל.

יג

יציאה לרה"ר בכפפות ומסכה

לשאלת רבים אם מותר לצאת במקום שאין עירוב עם כפפות ומסכה שלובשים כדי למנוע הידבקות במחלה.

הנה מבואר בשו"ע (או"ח סי' ש"א סל"ז):

"מותר לצאת בשבת בבתי ידים הנקראים גואנטי"ש. ויש מי שמחמיר להצריך שיתפרם מע"ש בבתי ידים של מלבושיו או שיקשרם בהם בקשר של קיימא יפה, וראוי לחוש לדבריו".

הרי שמותר לצאת בכפפות דהוי מלבוש ולא משא כיון שבא להגין על הידים מפני הקור וכמבואר שם במשנה ברורה (ס"ק קל"ח). ואין נראה לחלק בין כפפות מן הקור לכפפות המגינות ממחלה. אלא שי"א דחיישינן שמא יוריד את הכפפות ואתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים, וראוי לחוש לדבריו.

ובמשנה ברורה (ס"ק קמ"א) כתב שנהגו להקל, ושמא נהגו כן משום שלדעת פוסקים רבים אין לנו רשות הרבים בזמנינו, אך מ"מ אף שאין למחות ביד המקילין ראוי לכל בעל נפש להחמיר, עי"ש.

ונראה דכיון שאין כאן אלא חומרא לבעלי נפש, כל שיש אף חשש רחוק של סכנה יש להקל בזה אף לכתחלה.

ונראה עוד טעם להקל בזה, דהרי כתבו הפוסקים דכל החשש שמא יסירם ברשות הרבים משום פרעוש שעוקץ את בשרו שצריך להסירו ויצטרך להוריד את הכפפה כדי להסיר את הפרעוש וכדו'. וחשש זה לא שייך בכפפות אלה המתלבשות על ידיו באופן

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הדוק ביותר ואפשר לעשות אף את המלאכות הדקות ביותר עם כפפות הללו, ולא מסתבר לחשוש שיורידם ברשות הרבים.

ולגבי המסכה יש לדון אם הוי דרך מלבוש, ואפשר שזה תלוי במחלוקת הפוסקים לגבי רטייה שלובשים כדי להגן על פצע מפני מכות או סריטות אם הוי מלבוש או משא, דהנה איתא בשו"ע (ש"א סכ"ב):

"יוצאים במוך וספוג שעל המכה לפי שהם מרפאים הילכך הוי כמו תכשיט, וכן בקליפת שום ובצל או באספלנית ומלוגמא ורטייה שעליה, ואם נפלו מעליה לא יחזרנה וכ"ש שלא יתנם בתחלה, אבל אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו, דכיון שאינם מרפאים הוו משוי, אבל באגוד שכורך על הרטייה שלא תפול מעליו, יכול לילך בו וקושרו ומתירו".

ומבואר דרק במה שמרפא אמרו שאינו משא ולא במה שאינו אלא מגין, ובמשנה ברורה (שם ס"ק ע"ז) הביא את דעת הגר"א שמקיל אף במה שעשוי להגן, והמשנה ברורה ציין למה שכתב לקמן בסעיף כ"ח, והנה ז"ל השו"ע שם:

"מי שיש לו מכה בפיסת רגלו וקושר עליה מטבע להגין שלא ינגף ברגלו, וגם הוא מרפא, מותר לצאת בו".

הרי משמע באופן יותר מפורש דרק בדבר שהוא מרפא מותר, אך המשנה ברורה (שם ס"ק ח') הביא את שיטת האליה רבה שיש להקל אף במה שאינו אלא מגן, והביא ראיה מסעיף י"ג דכל דבר שלובש כדי למנוע צער הוי מלבוש, עי"ש.

ומסקנת המשנה ברורה להקל בזה, כך נראה בבירור מדבריו שם.

ונראה עוד, דמסכה עדיפה מכל הדוגמאות הנ"ל של שלושת הסעיפים בשו"ע, דהמסכה מתלבשת על הגוף כעין מלבוש ואינו דומה לרטייה ותחבושת וכיס של זב, דכל הני אינם דרך מלבוש ובהם נחלקו, משא"כ מסכה שלובשים על הפנים, דהרי במקומות הקרים לובשים מסכות פנים כדי להקל מפני הקור והוי יותר דרך מלבוש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ואין לחשוש שמא יסיר את המסכה כדי לדבר עם חבירו או להשתעל ולהתעטש, דבדרך העולם, אף אם יעשה כן לא מסירים את המסכה לגמרי אלא מושכים אותו כלפי מטה כדי לגלות את פיו, ואף באופן זה הוא מלבוש ולא משא.

וק"ו בנידון דידן שמדובר בחשש סכנה דיש להקל, ובפרט שנוהגין לסמוך על הפוסקים דאין לנו רשות הרבים בזמן הזה, כנ"ל.

אמנם באמת יש לבחון אם אכן יש צורך בלבישת כפפות ומסכות כאשר מתהלך אדם ברשות הרבים, דהלא בקל יוכל לתחוב את ידיו בכיסיו ולשים מחסום לפיו בהתהלכו ברה"ר, ולא לדבר עם הבריות, וא"כ עדיף טפי שיהיו לו מבעוד יום מסכה וכפפות במקום מוצאו וביעד שאליו הוא שם פעמיו כדי למנוע כל צורך לטלטל בחוץ בשבת.

יד

האם מי שחושש שחלה צריך להיבדק

במה ששאל היות והוא קיבל חום גבוה ושיעול יבש וקצת קשיי נשימה אך לאחר זמן מועט הוטב לו, האם חייב הוא להיבדק או שמא די לו שינהג בבדידות ולא יצא מפתח ביתו י"ד יום כהוראות רשויות הבריאות.

פשוט הדבר שעליו להיבדק דהלא קרוב הדבר דעד שחלה הדביק אחרים במחלה, דטבעה של מחלה זו שאין סימני המחלה עד לאחר כמה ימים מתחילת ההידבקות, ולפעמים מתעכבים סימני המחלה עד שבועיים, ומשו"כ גדול החשש שהדביק אנשים אחרים, ועד שהם יחלו אף הם ידביקו חולים אחרים, ובדרך זו מתפשטים מגפות ברחבי העולם.

ומשו"כ פשוט שעליו להיבדק ולהודיע לשלטונות הבריאות על מחלתו כדי שהם יודיעו לכל מי שבא עמו במגע להיכנס לבידוד כדי למנוע התפשטות המחלה.

וכאן מקום אתי להודיע את צערי כעסי וכאבי על אלה שלא נשמעים להוראות הרשויות ומפירים את פקודת הבידוד, והלא ידעו שהם עלולים ח"ו להדביק אנשים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

במחלה קשה זו ולגרום ח"ו למותם, ואיבוד נפש אף ע"י גרמא וגרמא דגרמא, בכח שני ובכח כחו, יש בו עון רציחה בידי שמים, ואף שח"ו אינם מתכוונים להרע ולהזיק לאיש, מ"מ הוי כהורג נפש בשגגה ע"י גרמא, שגדול עונו מנשוא.

בשעת מגיפה צריך לנהוג בהפלגה יתירה וקיצונית למנוע התפשטות הנגף, ומשו"כ צריך להקפיד הקפדה גמורה ומוחלטת בכל הוראות הרשויות.

טו

אם מותר להכניס תפילין לבית חולים שבו התפילין יזרקו לאשפה

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי
רופא מומחה ות"ח
ד"ר אלישע קהן נ"י
לונדון אנגליה

במה ששאל היות ויש בתי חולים בלונדון שמחשש התרחבות מחלת הקורונה שכידוע מדבקת באופן מבהיל, אינם מאפשרים להוציא מבית חולים כל חפץ שקשה לחטא ולנקות, ובכלל זה אינם מאפשרים הוצאת תפילין שהיו ברשות החולים בימי מחלתם, וכיון שעקב הלחץ העצום על בית החולים אין ביד חולה לבחור לעצמו בי"ח ובהכרח יתאשפו במקום שאליו יביאו אותו בעל כרחו, והשאלה הכואבת אם מותר להכניס תפילין לביה"ח ביודענו שכאשר החולה יבריא יצטרך להשאיר את התפילין שיושמדו, או שמא שב ואל תעשה עדיף.

הנה בשאלה זו נחלקו גדולי הדור לפני כתשעים שנה, במה שבזמניהם היו בתי חולים מיוחדים לחולי שחפת, ומכיון שמחלה זו מדבקת עד מאוד, נהגו לשרוף את כל בגדיו וחפציו של החולה כשיצא מבית החולים, ושני אחים אהובים, צדתרא דדהבא הגאונים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

העצומים הגאון מדאמבראווא בעל חזון נחום (ח"א סי' ו') והגאון מטשעבין בעל דובב מישרים (ח"א סי' צ"ט), ושניהם פסקו שיש לחולים להימנע מהנחת תפילין בעודם בביה"ח כדי למנוע שריפת התפילין. ושוב עלתה שאלה זו על שולחן מלכים ע"י גדולי הדור שלאחריהם, ובאגרות משה (או"ח א' סי' ד' – ז') ובמנחת יצחק (ח"ג סי' ג'), וגם הם פסקו כנ"ל דשב ואל תעשה עדיף, עי"ש.

ואף שיש לי לדון הרבה בדבריהם, ובפרט במה שמקצתם הסיקו דעצם הכנסת התפילין למקום שממנו ילכו לשריפה הוי כאיבוד בידים ולא כגרמא, ולענ"ד פשוט דאין כאן אלא גרמא, אך מ"מ להלכה נראה כמסקנת כל הגדולים הנ"ל שכולם היו מעמודי ההלכה לכל ישראל.

אמנם מצות תפילין גדולה וחביבה עד למאוד ויש לבדוק היטב אם אכן גזירה היא מלפניהם או שמא יש דרך בהשתדלות ואופנים מסויימים שעל פיהם יהיה בידו להניח תפילין, ולהחזירם לביתו כשיבריא.

ויה"ר שיתקיים בנו "כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך".

באהבה

אשר וייס

טז

תשובות קצרות

א. מי שהחלים ממחלת הקורונה האם צריך לברך ברכת הגומל.

הנה נחלקו הרמב"ם והטור לגבי חולה שנתרפא. לדעת הרמב"ם (הל' ברכות פ"י ה"ח) כל חולה שהוא צריך לברך, ולדעת הטור (סי' רי"ט) רק חולה שיש בו סכנה. ובשאלה זו נחלקו השו"ע והרמ"א (סי' רי"ט ס"ח), לדעת הב"י כל חולה צריך לברך ולדעת הרמ"א רק חולה שיב"ס.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וא"כ פשוט שבני קהילות הספרדים יברכו, ולענ"ד גם בני קהילות אשכנזי מי שחלה באופן קל ביותר לא יברך הגומל, אך מי שנפל למושכב במחלה קשה אף אם לדעת הרופאים חייו לא היו בסכנה, יברך ברכת הגומל. שהרי מחלה זו מסוכנת ואחוז המתים בה לצערנו גבוה יחסית. (בענין ברכת הגומל עיין עוד לקמן סימן כ"א – כ"ב).

ב. מי שנמצא בבידוד בחדרו, האם יוצא יד"ח בהדלקת נר שבת בבית, והאם מצטרף לזימון.

פשוט שיוצא בהדלקת נר שבת בבית וכמו כל בני הבית שיוצאים בהדלקה אחת אף מי שאינו יוצא מחדרו, ובפרט אם יש אור מסויים במקום משכבו לפי צרכיו.

לגבי צירוף לזימון אם פותחים את דלת חדרו והם רואים זה את זה מצטרף הוא לזימון כמבואר בסי' קצ"ה.

ופשוט שיכול הוא לצאת ידי קידוש אם יש כונת שומע ומשמיע אף כאשר אינם רואים זה את זה.

ג. האם מותר להשתמש באלכו-ג'ל בשבת.

מותר להשתמש ואין בו חשש ממחוק.

ד. מי שהיה בבידוד והפסיד את קריאת פרשת החודש האם יש לו תשלומין.

נראה ברור שאין לו תשלומין, וכך גם במי שהפסיד קריאת התורה ישלים פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום.

ה. האם המתפללים במרפסות מצטרפים למנין.

העומדים במרפסות מצטרפים למנין אם הם רואים זה את זה ואין רשות הרבים מפסקת ביניהם, והארכתי בזה בתשובה (עיין לקמן סימן כ"ה).

ו. אלה שנמצאים בבידוד ואין בידם לסיים מסכת כיצד ינהגו בתענית בכורים.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

במנהג סיום מסכת בתענית בכורים בערב פסח, אלה שנמצאים בבידוד, ואלה שנמנעים מלבוא לבית הכנסת מחשש הידבקות יכולים לשמוע בטלפון את סיום המסכת ולסמוך על כך לגבי תענית בכורים, אמנם לגבי אכילת בשר בתשעת הימים אין לסמוך על השתתפות בסיום דרך הטלפון.

ז. האם מותר לדווח לרשויות על מי שמפר הוראות הבידוד.

לא רק שמותר לדווח אלא חובה גמורה לעשות כן. המפר את הוראות הרשויות בענין הבידוד יכול ח"ו לגרום איבוד נפשות, ואם כך יקרה חלילה דינו כרוצח בשוגג ח"ו, ואף דהוי גרמא מ"מ בידי שמים חייב הוא. ומשו"כ יש לדווח לרשויות על כל מי שמפר את הוראות הבידוד.

ח. האם מותר לטלפן לאדם בשבת כדי להודיע לו שהוא צריך להיכנס לבידוד.

אם אפשר עדיף לעשות כן ע"י נכרי. אם אין אפשרות לצלצל ע"י נכרי יחייג ע"י שינוי, דמעיקר הדין כל שמדובר בסכנה לרבים בשעת מגיפה דינו כפיקוח נפש ודוחה את השבת, אך צריך להשתדל למעט באיסור.

ט. האם יש להקל השנה באיסור קטניות.

אין אני רואה כל טעם וכל סיבה להקל באיסור קטניות, אלא אם כן תהיה מצוקת רעב, מה שאינו נראה.

י. מי שיושב בביתו בבידוד ונולד לו בן זכר האם יכול הוא לברך ברכת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וברכת שהחיינו דרך הטלפון ממקום מושבו.

אכן יכול הוא לברך דרך הטלפון כיון שברכות אלה מוטלות עליו ואינו מוציא אחרים ידי חובתן, והציבור יכול לענות אמן על ברכותיו, והארכתיו בזה במק"א.

יא. מי שלקה בתסמינים של מחלת הקורונה האם חייב הוא להיבדק, או שמא כל עוד אינו מרגיש סכנה די לו שנכנס לבידוד עצמי.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ברור ופשוט שעליו להיבדק כדי שמשרד הבריאות תוכל להודיע לכל אלה שבאו עמו במגע קרוב להיכנס לבידוד אף הם, כדי למנוע התפשטות המחלה, וחלילה לו לאדם לומר "אני את נפשי הצלתי".

יב. בדבר השאלה באלה שלא יוכלו לומר קדיש בגלל שאין מניינים, מה ראוי שיעשה במקום זה.

תשובה: ילמדו משניות לע"נ. אם יש מקומות בעולם שמתפללים במנין בהסכמת הרשיות אחד יאמר קדיש לע"נ כמה וכמה נשמות, ונר לאחד נר למאה, כאשר הארכתי במק"א.

יג. בשאלתו על רופאים הטרודים במלאכתן איך ינהגו בתפילה, עיין שו"ת מנחת אשר ח"א סימן קכ"א.

יד. הנה נשאלתי שעה קצרה לפני כניסת השבת (פר' ויקרא) ע"י רב עיר שכל תושביה חרדים היות והגיע הודעה מטעם משרד הבריאות על מי שנבדק שאכן נדבק במחלה, ולפי דרישתם צריך להודיע לאיש זה שהוא חולה ואף צריך רכב עם כרוז להכריז שכל מי שהיה עמו במגע יכנס לבידוד, ונפשו בשאלתו האם מותר לעשות כן בשבת.

ופסקתי לו שצריך להשתדל בכל דרך לעשות כן ע"י גוי, ולאחר בדיקה חזר אלי ואמר שיש גוי ביישוב אבל אינו דובר עברית, והשבת דאם אפשר לפחות שינהג הגוי ברכב ויהודי יכריז במגביר קול, דנהיגה ברכב בודאי יש בו מלאכה דאורייתא, ושימוש ברמקול, אף שגם בו יש חשש דאורייתא מ"מ קל טפי.

אך אם לא ימצאו גוי כלל, למרבה הצער, יעשו כן ע"י יהודי דכל שאפשר למנוע התפשטות המחלה יש בו דין פיקו"נ שדוחה שבת. וה' ירחם על שארית נחלתו.

טו. לשאלת רבים ובעיקר רופאים ואנשי צוותי הרפואה שצריכים להגיע לבתי החולים בשבת ויו"ט וחוששים לנסוע במוניות, שהרי רכבים אלה משרתים מאות אנשים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

בכל יום וקרוב לודאי שביניהם גם מי שנדבק בנגיף הקורונה ועלול להדביק אחרים, האם מותר להם לנסוע לביה"ח ברכבם הפרטי, ולחזור עמו.

כיון שאכן מדובר בחשש סביר שמא ידבקו במחלה, מותר להם לנסוע ולנהוג ברכבם הפרטי, אך אין להתיר להם לחזור לביתם בנהיגה ברכב שיש בו מלאכה דאורייתא, דהלא בידם להישאר בתחום ביה"ח או סמוך לו. אך אם אין בידם להישאר בתחום ביה"ח מחשש הידבקות ואין להם בשום פנים מקום סמוך לביה"ח לשהות בו, אפשר שיש להקל גם בחזרה, ועיין בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סימן מ' – מ"ב) אם התירו סופן משום תחילתן גם בדאורייתא או רק בדרבנן, ויש לדון אם כל עיקר סברא זו נוהגת אף במי שמקבל שכר או רק במתנדב מטוב לבו, ואכמ"ל.

טז. אם מותר לרופאים ושאר אנשי צוות רפואה להתקלח ולחפוף את ראשם בשבת ויו"ט בחזרתם בעבודתם בבית החולים.

מתוך בירור שערכתי עם רופאים ואנשי מקצוע הבקיאים בתחום, אכן נתברר לי שוירוס זה יכול להידבק בשערות הראש והגוף, ואף שאנשי צוותי הרפואה אמורים לכסות את ראשם, פניהם וידיהם בכל עת שהם קרובים למטופלים, מ"מ אי אפשר להיזהר בזה לגמרי ולא ניתנה תורה למלאכי השרת, וכיון שכל איסור רחיצה בשבת ויו"ט מדרבנן הוא, יש להקל בזה בשעה"ד, ואף בספק רחוק של פיקו"נ.

וכבר כתב הגרעק"א בשו"ע (או"ח שכ"ו ס"א):

"מצטער אף שאינו חולה כל הגוף י"ל דמותר לרחוץ עמ"ש לעיל סימן ש"ז ס"ה בגליון".

ובסימן ש"ז ס"ה כתב הגרעק"א:

"שלא עירבו לרחוץ בו המצטער. משמע דמצטער מותר לרחוץ אפי' גופו בחמין שהוחמו מע"ש וקיל יותר משאר שבותים. כיון שהוא רק מכח גזירה וכמ"ש הריא"ף פ"ב דביצה. ע' שו"ת דברי יוסף סי' ס"ד".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

יז. משרד הבריאות הטילה על האחיות העובדות במסגרת קופות החולים לעקוב אחרי החולים בקורונה ע"י תקשורת דיגיטלית, ובציבור החרדי דרך שיחות טלפון פעמיים ביום, מדובר בחולים במצב קל יחסית המבריאים בביתם, וקיבלן בביתם מיכשור רפואי בסיסי לעקוב אחרי מצבם. האחות צריכה להתקשר פעמיים ביום כדי לברר מה מצבם ולדווח אם יש החמרה במצבם ואם עלולים להיות בסכנה.

על האחות לרשום בדקדקנות אם כל הפרטים החיוניים כשם שהיו עושות בבית חולים.

אחיות רבות המדקדקות במצוות שואלות האם מותר להם לעשות כן גם בשבת ויו"ט.

מכיון שמחלה קשה זו לפעמים אלה שנמצאים במחלה קלה מצבם מתדרדר במהירות, וכבר היו מקרים רבים של חולים שהרגישו מצויים ובפתע פתאום התדרדר מצבם ותוך זמן קצר נפטרו לבית עולמם, ברור ופשוט שחשוב לעקוב אחר מצבם מעת לעת, בדיוק כפי שנוהגים לעשות בחולים השוהים בבית חולים.

ומעקב חיוני זה יש בו דין פיקוח נפש.

אך מכיון שמדובר בחולים במצב טוב יחסית, ורוב רובם יתחזקו וילכו, כל שאפשר לעשות ע"י שינוי עדיף טפי, ועל האחיות לחייג בטלפון בשינוי ולכתוב מה שצריך בשינוי, וע"י שינוי נמלטים מחשש איסור אורייתא ובכה"ג יש להקל בשופי.

יז

ברית מילה בתקופת הקורונה

אסרו חג פסח תש"פ

כבוד ידידי נפשי

הרב פרופ' אברהם שטיינברג

והמוהל המומחה הרב משה וייסברג הע"י

בענין מילת התינוקות בתקופה זו של מחלת הקורונה.

במענה לשאלתם של רבנים ומוהלים רבים ברחבי העולם ובעיקר מניו יורק וצרפת מוכות המגיפה, כיצד לנהוג, עניתי שאם אכן יש סכנה למול את התינוקות יש לדחות מילה בזמנה, כמבואר ברמב"ם (סופ"ק דהל' מילה) ובשו"ע (יו"ד סי' רס"ג). ומעשים בכל יום שלדעת הרופאים אין כל סכנה ואין כל סיבה לדחות את המילה, וההלכה מחמירה יותר ומלים שלא בזמנה.

אך למיטב ידיעתנו אין כל חשש סכנה במילת הבן, ומאז פרוץ המגפה נימולו אלפי תינוקות ואין צוחה ברחובותינו ולא ידוע אף על מקרה אחד שהתינוק או המוהל נדבקו במחלה. על כן אין כל מקום להמנע מלקיים מצוה נשגבה זו, שעליה מסרו ישראל את נפשם בכל דור ודור.

ושמחתי לראות את ההנחיות למוהלים שנוסחו ע"י הרב שטיינברג שליט"א, הנחיות אלה יכולים לשמש גם את המוהלים ברחבי העולם היהודי, וכל המקפיד בהנחיות אלה, הולך מבטחים ומונע כל תקלה וכל נגע וכל מחלה. כמדומני שהנחיות אלה יכולים גם לשמש כאמצעי שכנוע לרשויות הבריאות בכל אתר ואתר שאין באות ברית קודש כל סכנת הידבקות ואין חלילה למנוע עריכת ברית מילה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

יהי רצון שנזכה לקדש שם שמים ולשמור על הגחלת של קדושת ישראל ומסורת אבות.

באהבה וביקר

אשר וייס

יח

בעניני ברית מילה בתקופת הקורונה

כבוד ידי"נ וחביבי

הגאון ר' פנחס גולדשמידט שליט"א

הרב הראשי דק"ק מוסקבה

הנני במענה קצר לשאלותיו הקשות והמצערות בענין ברית מילה בזמנינו הטרופים.

שאל כתר"ה בקהילות רחוקות שבמזרח אירופה שאין בהם מוהל קבוע, ומוהלים שנוהגים לבקר את הקהילות מדי פעם, כעת חוששים לבא בין אנשים ולבקר בבתים בפרט אצל אנשים שאינם מוכרים להם ולמול תינוקות, האם חייבים הם נגד נטיית לבם לנסוע כדי למלא את מצוותם להכניס ילדי ישראל לבריתו של אברהם אבינו.

הנה כבר דנתי במק"א כנגד מש"כ בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ע"ה) דמוהל חייב לעזוב את ביתו ולהתארח בעיר אחרת לשבת כדי למול תינוק, ופלפל במדת הטורח שאדם חייב בו בקיום מצ"ע, ובמנחת אשר כללי המצוות (סי' כ"ד אות ג') כתבתי דשאני מצוה המוטלת על הציבור ממצוות הפרט, ובמצוה המוטלת על הציבור אין היחיד חייב לטרוח כ"כ ואין בזה אלא מדת חסידות.

ומ"מ בנידון דידן אם המוהל חושש לנפשו אינו מצווה להגיע, וממילא האב פטור מדין אונס דרחמנא פטריה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך כל זה לדינא, אמנם כיון שלא נדע כמה זמן יעבור עד אשר החיים יחזרו לשיגרה ודאי ראוי להשתדל במדת האפשר שלא לדחות מצוה נשגבה זו.

ב. ועוד שאל כתר"ה במקום שאין המוהל מגיע, אך יש רופא גוי שיכול למול ולפרוע, והרופא מוכן להדריך את האב לעשות את החיתוך והרופא יעשה את הפריעה, האם עדיף לעשות כן, או שעדיף להמתין שמוהל ירא שמים ימול שלא בזמנו.

מל ולא פרע כאילו לא מל, וכשם שגוי פסול למול הוא פסול גם לפרוע, ומשו"כ יש להמתין עד יעבור זעם ולמול שלא בזמנו.

בהערכה מרובה וידידות עמוקה

אשר וייס

יט

ליווי בעל לאשתו היולדת ביו"ט כאשר לא ירשו לו לשהות לבית חולים

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי

מורה דרך לעדתו ומורה מובהק

הגאון ר' שמואל וינר שליט"א

רב קהילת זכרון נתן צבי, רמת אשכול

וראש כולל ישיבת תורת משה

במה ששאל היות ומחמת מחלת הקורונה אין בתי חולים מאפשרים לבעלים לשהות בחדר המתנה כאשר נשותיהם נמצאות בחדר הלידה, אלא לאחר שהבעל מלווה את אשתו עד שהיא מגיע למחלקה מתקבלת, והבעל נדרש מיד לעזוב את שטח בית החולים מחשש כפול ומכופל, שמא ידבק במחלה ושמא ידביק אחרים, האם מ"מ מותר לו ללוות אשתו לביה"ח בשבת ויו"ט, והאם מותר לו לחזור לביתו ברכב.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

נראה דכיון דכל ההיתר לבעל ללוות את אשתו לביה"ח משום יתובא דעתא הוא, ואף שבדרכי הרפואה אין כל צורך או תועלת בהיותו בשעת הלידה בביה"ח, דכיון דבכך מיתבא דעתא הוי בכלל פיקו"נ להתיר חילול שבת. וכמדומני שבתקופה קשה זו כאשר מלבד הדאגה הטבעית של יולדת שהולכת לבית חולים ללדת יש מתח נוסף ודאגה יתירה עקב מחלה זו, וק"ו שיש יתובא דעתא פורתא כאשר בעלה ילווה אותה עד לחדר לידה, ומשו"כ פשיטא לי שאכן מותר לו לנסוע עמה לביה"ח.

וכיון שלא יתנו לו לשהות בתחום ביה"ח, וגם יש לחשוש שאם ישהה שם יתר על המידה אכן יש בכך סכנה מסויימת מהדבקות, מותר לו לחזור לביתו ע"י נכרי, אך אם זה אפשרי הדבר שאינו גר רחוק מביה"ח יחזור לביתו ברגל.

באהבה וביקר, אשר וייס

כ

תרומת דם בשבת ע"י מי שמחלים מן המחלה

כבוד תלמידי אהובי

מורה מובהק ומרביץ תורה

הרה"ג ר' עקיבא דרשוביץ שליט"א

רב ק"ק נחלת יעקב

וראש כולל זכרון שבת וארזיה

רמת אשכול ירושלים

במי שהחלים ב"ה ממחלת הקורונה, ולפי השערת הרופאים ואנשי המדע יש בדמו נוגדנים, וע"י תרומת דם אפשר להציל חיים של חולים אחרים, לדבריהם עדיין לא הוכח שאכן טיפול זה יועיל במחלה זו, אך לפי הנסיון במגפות ויראליות כמו האבולה, טיפול זה יש בו כדי להציל חיים ולהשערתם כך גם במחלה זו, ונפשו בשאלתו אם הוא מקבל הודעה מבית החולים בעצם יום השבת או ביו"ט והוא מתבקש להגיע ולתרום דם מה יעשה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הנה ידועים דברי הרמב"ם (פיה"מ יומא פ"ח מ"ד) דרך רפואה בדוקה ש"הוציאנו בדעת והנסיון הקרוב לאמת" דוחה איסורי תורה, ולא רפואה סגולית, "כי כוחם חלוש אינו מצד הדעת ונסיונו רחוק".

אך כבר כתבתי בשו"ת מנחת אשר (ח"א סימן ק"ד) שאין הדבר תלוי אלא במדת הסבירות שאכן יש ברפואה זו כדי להועיל ולהציל.

ומתוך בירור שערכתי בזה עם רופאים המומחים בתחום, סבורים כולם כי סביר מאוד להניח שאכן יש בדרך זו כדי להציל נפשות, ואף שעדיין אין בידינו הוכחות שאכן שיטה זו יעילה בוירוס שאינו מוכר דיו, ועדיין אין ידנו כמות מספקת של מטופלים כדי לבסס ולקבוע את מידת היעילות לפי אמות המידה של הרפואה המודרנית, אך שיטה זו הוכחה בבירור כיעילה בטיפול במחלות ויראליות אחרות, ומכיון שכן נראה היה לכאורה דמותר לעבור על איסורי תורה כדי לתרום דם שעל ידו יוכל להציל נפשות.

אך למעשה צריך בזה עיון גדול ובירור יסודי, מחדא ותרי טעמי:

א. למיטב ידיעתי והבנתי אין דחיפות שיגיע דוקא ביום שבת ויו"ט, דכאשר יגיע לביה"ח יעבור בדיקות מסויימות לברר אם כבר יש בדמו כמות נוגדנים מספקת. ואף אם אכן הוא תורם מתאים, יש תהליכים מסויימים עד אשר יוכל להשתמש בפלזמה שיופק מן הדם של התורם, ואז הדם שלו יכנס לבנק הכללי, ולכאורה אין כל הפסד אם ימתין לאחר החג על מנת לתרום דם.

ב. באופן כללי לוקח לגוף זמן מסויים על מנת לייצר נוגדנים שיוכלו לשמש כחיסון נגד המחלה, ומסתבר דעם כל יום שעובר השימוש בדמיו יהיה יעיל יותר.

ומשום כל זה ראוי שיברר היטב עם רופאיו אם אכן יש הצדקה לחלל שבת ויו"ט על מנת לתרום דם, או שמא יש עדיפות או לכה"פ אין הפסד אם ימתין לאחר שבת וחג.

באהבה יתירה

אשר ויים

כא

בענין ברכת הגומל

"אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא" (ברכות נ"ד ע"ב).

והטור (סימן רי"ט) כתב בזה רמז וסימן "וכל החיים יודוך סלה" חיים אותיות חולה יסורים ים מדבר. והשו"ע (שם) כתב בד"א, חבוש יסורים ים מדבר.

ובשם הגר"א הביאו שד' כוסות ששותים בליל הסדר הם כנגד הני ארבעה שצריכים להודות, והכוסות של הודיה הם כמ"ש כוס ישועות אשא, והלא בני ישראל ירדו לים בקריעת ים סוף, והלכו במדבר, יצאו מבית האסורים מעבדות לחירות וכל החולים נתרפאו בקבלת התורה, ודפח"ח.

א

ברכת הגומל כנגד קרבן תודה

כתב הרא"ש (ברכות פ"ט ה"ג) שברכה זו ניתקנה כנגד קרבן תודה, ובזמן שבית המקדש היה קיים, היו ארבעה אלה חייבין להביא קרבן תודה, ולאחר חורבן בית מקדשנו ותפארתנו חייב לברך ברכת הגומל, עי"ש.

ובשו"ת חתם סופר (או"ח סימן נ"א) כתב ללמוד זאת מפרק ק"ז בתהלים שממנו למדו שארבעה צריכים להודות, וכתוב (פסוק כ"ב) "ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה", עי"ש.

ויש מן הראשונים והאחרונים שחידשו הלכות מכח דמיון זה שבין הברכה לקרבן.

א. הרא"ש (שם) דחה את המנהג שכל ההולך מעיר לעיר מברך ברכת הגומל, משום שברכה זו תיקנו כנגד קרבן תודה, עי"ש. הרי שהרא"ש כתב ללמוד הלכה ממה שתיקנו ברכת הגומל כנגד קרבן תודה, אך צ"ע מנא לן שאין מביאין קרבן תודה בהולך מעיר לעיר.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וכפי הנראה פשיטא ליה לרבינו הרא"ש מגמרא או מסברא, דרך הניצול מסכנה גמורה מביא קרבן תודה, ולא מסתבר שכל חולה שנתרפא היה עולה לירושלים וקרבן תודה בידו.

ב. כתב הטור (שם סעיף ו'):

"ואם איחר מלברך יש לו תשלום לברך כ"ז שירצה". וכ"ה בשו"ע (שם סעיף ו').

אך הבית יוסף כתב שבאורחות חיים הביא בשם הרמב"ן שאינו מברך אלא תוך שלשה ימים, והבית יוסף מצא כתוב בטעם הדברים עפ"י הגמ' בעירובין (ס"ה ע"א) הבא מן הדרך לא יתפלל עד שלשה ימים, משום שאין דעתו מתיישבת מפני טורח הדרך כל שלשה, הרי שכל שלשה עדיין הוי בא מן הדרך. ועוד הביא שהרשב"א קיבל מרבינו יונה שמברך עד חמשה ימים, עי"ש.

אך עדיין צ"ע לגבי חולה שנתרפא, והיוצא מבית האסורים, מה שיעור יש בהם. ומדברי השו"ע (שם ס"ו) משמע דשיעור זה שלכתחלה יברך תוך ג' ימים לא בבא מן הדרך בלבד אמרו אלא בכל הני שצריכים להודות, וצ"ב בטעמא דמילתא.

ובאמת מסתבר דיש בזה גבול וקצבה, וכבר ביארתי במק"א (מנחת אשר במדבר סימן כ"ו אות ה') דכל הברכות יש בהם שיעור מסויים עד מתי יכול לברך, ויסוד הדבר שאין לברך על דבר מסויים אלא כל עוד הדבר קיים ולא עבר ובטל מן העולם, ואכמ"ל.

ובספר צדה לדרך (מאמר א' כלל א' פ"ב) כתב דכיון דברכת הגומל כנגד קרבן תודה תיקנוה דינה כקרבן, ואין אדם נפטר מן הקרבן בחלוף הזמן, והוא הדין בברכת הגומל, עי"ש.

אך יש לי מקום עיון בדבריו, וז"ל:

"ואם לא אמרה יאמר אותה אפילו אחר כמה ימים לפי שברכה זו ניתקנה כנגד תודה, ותודה יכול להביאה כל זמן שירצה".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הרי שמחד גיסא כתב ללמוד ברכת הגומל מקרבן תודה שאין לו שיעור, אך מאידך כתב שיכול לברך אפילו אחר כמה ימים, ומשמע שודאי אינו יכול לברך לאחר זמן מופלג.

וכבר דקדקתי במק"א מדברי הצדה לדרך דאף שכתב בטור ושו"ע דיכול לברך כל זמן שירצה לא בא אלא לאפוקי משיטות הרמב"ן והרשב"א דאינו יכול לברך אלא עד שלשה או חמשה ימים, אך אף לשיטתם אי אפשר לברך לאחר זמן מופלג אלא דאף שעברו חמשה ימים עדיין יכול לברך אף לאחר כמה ימים, עי"ש.

ויסוד הדבר דאף שקרבן תודה אכן יכול להביא כל זמן שירצה ואינו נפטר מחיובו ע"י חלוף זמן, שאני ברכת הגומל שודאי אינו יכול לברכה לאחר זמן רב והיסח הדעת, ולא באו אלא לאפוקי משיטות הרמב"ן והרשב"א דאינו מברך לאחר ג' או ה' ימים.

אך מלשון הטור והשו"ע ודאי משמע שיכול לברך כל זמן שירצה. וצ"ע בכ"ז.

ג. חידוש מצינו בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן נ"א) במה שנשאל ע"י רב בקהילת טרייסטא שבאיטליה שחזר מן הים הגדול ובני הקהילה קיבלוהו בשמחה בתופים ובמחולות ברוב פאר והדר בבית הכנסת ובירך ברכת הגומל ברוב עם הדרך מלך. ושכנגדו מחה בו שאין לברך ברכת הגומל בלילה דהוי כקרבן תודה ואין מקריבין קרבנות בלילה. והחתם סופר הסכים שאין לברך ברכת הגומל בלילה, אך מכיון שבני הקהילה בתום לבבם כבר התכוננו לזה שפיר קעביד שבירך בלילה. והחתם סופר כתב שאילו בדידיה הוי עובדא היה אכן מברך בלילה, אך היה מודיע לציבור שאין אלא זה הוראת שעה שלא ילמדו מכך לדורות, עי"ש.

ומ"מ חזינן מכך הלכה שמקורה בזה דברכת הגומל הוי כקרבן תודה.

ד. ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן פ"ח) פלפל באריכות בדברי רבו הגדול החתם סופר, ותמה דאם באנו ללמוד דיני ברכה זו מקרבן תודה, אין לברך בשבת, שהרי אין קרבן תודה מקרבנות הציבור הקבועין להם זמן לדחות את השבת, והלא מנהגנו לברך ברכת הגומל בשעה שעולה לתורה בשבת, ומסקנתו דאין כל מניעה מלברך בלילה, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ה. והנה חידוש מצינו בברכה זו, דאף אחרים שלא היו בסכנה רשאים לברך על הצלת זולתם כהא דרב חנא בגדתאה במס' ברכות שם, והבית יוסף הביא בזה מחלוקת וכתב דראוי להימנע מחשיש ברכה לבטלה, אך בשו"ע (שם ס"ד) כתב:

"אם בירך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב, וענה אמן, יצא. וכן אם אמר בריך רחמנא מלכא דעלמא דיהבך לן, וענה אמן, יצא. הגה: ואין זה ברכה לבטלה מן המברך, אף על פי שלא נתחייב בברכה זו, הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חברו ששמח בה (טור)".

ובמגן אברהם (שם ס"ק ד') כתב שחזר בו ממה שכתב בב"י, עיי"ש.

אך באמת לא מצינו כותיה שיהא אדם מברך על ישועת זולתו כי אם בניסים שנעשו לישראל או בנס של עצמו ושל אבותיו כמבואר בס' רי"ח (סעיף ב' – ד'), וחידוש שיש ברכה שרשות לברכו אף במקום שאינו מצווה.

ויש לדון דכיון שברכה זו תוקנה כעין קרבן תודה, הלא כתבו החת"ס ותלמידו מהר"ם שיק שקרבן זה אינו חובה אלא רשות, וכך כתב התפארת ישראל בקונטרס חומר בקודש (פ"ד אות כ"א), כך גם ברכה זו, אף שחובה הוא מ"מ מותר לברכה גם כרשות כאשר אחד מברך על ישועת זולתו.

ב

בגדר קרבן תודה

אך בכל עיקר דין קרבן תודה יש לעיין, דהנה כך כתב החת"ס סופר שם:

"תודה נדבה היא, אלא דגילה לן ברה"ק שעל אלו ראוי לנדב נדבת תודה אבל נדבה היא".

הרי דמחד מדובר בקרבן נדבה אך מאידך גילה לן דוד מלך ישראל ברוח הקודש דכך נאה וכך יאה, ולא יפלא דאף שברכת הגומל תוקנה כעין קרבן תודה, ברכה זו חובה היא,

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ואיך יהיה הטפל חמור מן העיקר, אלא דגם קרבן תודה מעין חיוב הוא ברוח הקודש של דוד המלך.

אך בכל עיקר שאלה זו כבר נחלקו הראשונים, דהנה כתב רש"י (כת"י) מנחות (ע"ט ע"ב):

"ל"א תודת חובה, כגון מפרש בים ויוצא בשיירה וחולה שניצל מחליו וחבוש שיצא מבית האסורים, דאמרינן בברכות ארבעה צריכים להודות, דכתיב בהו ויזבחו זבחי תודה".
ובשיטה מקובצת (שם אות י) כתב "ולא נהירא דלא אשכחן שחייב אם לא אמר הרי עלי תודה".

הרי דלרש"י הוי קרבן חובה ולשיט"מ נדבה.

ובגדרים (י"ג ע"א) איתא במתניתין:

"האומר קרבן עולה, מנחה, חטאת, תודה, שלמים שאני אוכל לך - אסור, רבי יהודה מתיר. הקרבן, כקרבן, קרבן שאוכל לך - אסור. לקרבן לא אוכל לך - רבי מאיר אסור".

ובפירוש הרא"ש כתב:

"מתני' האומר קרבן עולה ומנחה חטאת תודה שלמים. כל הני בקרבנות חובה איירי תודה כללא בהדייהו דדמיא לחובה דד' צריכין להודות וסד"א כיון דזקוק להביאם בעל כרחו לא הוי כדבר הנדור".

ומשמע גם מדבריו דתודה הוי קרבן חובה. אך אפשר בכוונתו כעין דברי החתם סופר הנ"ל, ואף דבעצם הוי קרבן נדבה, כעין חובה היא וזה שכתב דדמיא לחובה, ודו"ק בזה.

ועיין עוד בתוס' רי"ד (ר"ה ה' ע"ב) שכתב דיש תודת חובה ותודת נדבה, ותודת חובה היא ארבעה שצריכים להודות, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ג

אם יש לחנך קטנים לברכת הגומל

הנה כתב בשו"ת מהר"ם מיניץ (סימן י"ד) לגבי קטן כבן י"ב שנה שחלה מאוד וזכה לרפואה שלימה האם יש לו לברך ברכת הגומל ומסקנתו שלא יברך, משום דנוסח הברכה "הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב", וכוונת הברכה להודות להקב"ה דעל אף שחייבים אנו ומשום עבירות שבידינו נכנסנו לסכנה הקב"ה ריחם עלינו להוציאנו מצרה לרווחה. וכיון שקטן אינו בר חיובא אינו יכול לברך ברכה זו.

ושוב כתב דאפשר שחייב הוא מחמת עבירות שבגלגול קודם, ועוד דאפשר שעל אף שאביו חייב הקב"ה גמל חסד עם בנו, אך אם זאת הכוונה אסור לו לברך מצד כיבוד אביו, דאיך יאמר שאביו עבריין, ודברי מהר"ם מיניץ הובאו במגן אברהם (רי"ט סק"א) ובמשנה ברורה (שם סק"ב).

ובשו"ת אבני נזר (או"ח סימן ל"ט) הביא את דבריו והוסיף עליהם על פי דברי הרא"ש שברכת הגומל כנגד קרבן תודה היא, ובספר צפנת פענח להמקובל ר' יוסף גקוטליא כתב דחמץ ומצה דחלות תודה רומזים לעבירה שהיא החמץ, ומצה שהיא נס ההצלה, ושכן אומרים בברכת הגומל לחייבים טובות, עי"ש.

אך בגוף הדברים, אי בדידי תליא הוי אמינא דמה לן בנוסח הברכה, ולמה לא נחייבו מדין חינוך לברך, ועוד דאטו צדיק יסוד עולם שאין בידו עון לא יברך ברכה זו, והלא פשוט שנוסח הברכה תוקן לפי רוב בני אדם וסתמן, אך כל אחד ואחד יכול לברך ברכה זו, ולא ראיתי טעם לפטור את הקטן.

ושמחתי בראותי שכיוונתי לדעת גדולים במור וקציעה (שם) ובשערי תשובה (שם סק"א), וכן הגרעק"א (שם) הביאו מלחמי תודה למהר"י באסן שכתב שקטן מברך, וכך כתב בברכי יוסף שם שכך נוהגין במקומו, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ד

אם צריך לברך אף בסכנה אחרת

הנה נחלקו הראשונים אם מה שאמרו חז"ל ארבעה צריכים להודות אם הני ארבעה דוקא ומלבדם אינו מברך ברכת הגומל ואין לך בו אלא חידוש, או שמא הוא הדין בכל מי שיצא מן הסכנה, והני ארבעה דוגמא בעלמא הם, ולא נזכרו אלא הני משום דשכיחי טפי.

בשו"ת הריב"ש (סי' של"ז) כתב דלאו דוקא נקטו הני ארבעה אלא משום דשכיחי, אבל הוא הדין לכל מי שהיה בסכנה וניצול, וכבר קדמו המאירי בברכות שם.

אך באבודרהם ובאורחות חיים כתבו דרק אותם ארבעה צריכים להודות, ולא בכל סכנה אחרת, והבית יוסף הביא את שתי השיטות, ובשו"ע (סעיף ט') כתב:

"הני ארבעה לאו דווקא, דה"ה למי שנעשה לו נס, כגון שנפל עליו כותל, או ניצול מדריסת שור ונגיחותיו, או שעמד עליו בעיר אריה לטורפו, או אם גנבים באו לו אם שודדי לילה וניצול מהם וכל כיוצא בזה, כולם צריכים לברך הגומל, וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא, וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות".

אך רוב האחרונים נטו בזה מפסק השו"ע וכתבו שהמנהג לברך על כל סכנה שניצל ממנו. כ"כ הט"ז (סק"ז), המגן אברהם (סק"ט), המשנה ברורה (ס"ק ל"ב) והערוך השלחן (סי"ב), עיי"ש.

ושיטה שלישית וחידוש גדול מצינו ביד המלך על הרמב"ם (הל' ברכות פ"י ה"ח) דאף הולכי מדבריות ויורדי הים אינן מברכים אלא אם כן היו בסכנה מוחשית, כגון שעמד עליהם נחשול או רוח סערה בים, או כגון שתעו במדבר, וכלשון הכתוב "תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו" (ק"ז ד'), "ויעמד רוח סערה ותרומם גליו" (פסוק כ"ה), אבל כל שלא היו בסכנה גמורה, אינם צריכים לברך.

אך בביאור הלכה (שם ס"א) כתב בפשיטות דהני ארבעה הצריכים להודות אף אם בסייעתא דשמיא לא היו שום קשיים וסכנות בדרך. ובאמת דברי היד המלך אין להם כל

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

בית אב בדברי הראשונים, ואף הוא כתב לולי דמיסתפינא, וכבר כתבתי במקומות רבים דאין לנו בפסקי הלכה אלא דברי חז"ל והפוסקים ולא דייקנין לישנא דקרא ללמוד הלכה פסוקה, וכז"פ.

כב

ברכת הגומל בעשרה

כבוד ידי"נ ויקירי

מרבין תורה ומורה הוראה

הרה"ג ר' ארי שלמה זין שליט"א

רב בקהילת בני ישורון טינק ארה"ב

הנני במענה קצר לשאלתו.

במי שהחלים ממחלת הקורונה הקשה ורצונו עז לברך ברכת הגומל כדי להודות לשמו הגדול יתברך, אלא שאין בידו לברך בפני עשרה בגלל חובת הבידוד, האם יכול לברך כאשר עשרה אנשים משתתפים עמו באמצעים טכנולוגים כאשר כולם רואים אותו ושומעים את קולו. לדעת מע"כ מלבד התועלת למי שהחלים לברך לשמו הגדול מעומק לבו, יש בזה גם לחזק את אלה שעדיין נאבקים ביסוריהם בראותם שבעז"ה יש תקוה לאחריתם ובורא רפואות ירפא גם אותם.

הנה מקור הלכה זו בברכות (נ"ד ע"ב):

"אביי אמר וצריך לאודוויי קמי עשרה, דכתיב וירוממוהו בקהל עם וגו'". ונחלקו הפוסקים אם זה מעכב, או שמא אינו אלא לכתחלה. הטור (סי' רי"ט) דייק מלשון הגמ' וצריך לאודוויי, דאין זה אלא לכתחלה, והבית יוסף נקט דלשון דצריך משמע לעיכובא, עי"ש.

ובשו"ע (רי"ט ס"ג) איתא:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

"צריך לברך ברכה זו בפני יו"ד, ותרי מינייהו רבנן, דכתיב וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו (תהילים קז, לב), ואם לא שכיחי רבנן, לא יניח מלברך, ונהגו לברך אחר קריאת התורה, לפי שיש שם עשרה, ואם בירך בפחות מעשרה, יש אומרים שיצא, ויש אומרים שלא יצא, וטוב לחזור ולברך בפני עשרה בלא הזכרת שם ומלכות".

והנה כלל בידינו דבמקום שהביא השו"ע שתי שיטות בי"א, עיקר ההלכה כשיטה בתראה, אך מ"מ משום דספק ברכות להקל כתב דיחזור ויברך בלא שם ומלכות.

ולכאורה נראה פשוט לפי זה דלכתחלה ודאי שאין ראוי לברך אלא בעשרה. אך במשנה ברורה (סק"ח) כתב:

"יש אומרים שיצא - דכל עיקר עשרה אינו אלא למצוה ולפ"ז אם יודע שלא יזדמנו לו עשרה יברך בלא עשרה אפי' לכתחלה. ועיין בהלכות הרא"ה שכתב דימתין עד שלשים יום פן יזדמן לו עשרה שיוכל לקיים המצוה כהלכתה ויותר לא ימתין".

ויש לעיין בכונת המשנה ברורה, האם כך הכריע להלכה דאם יעברו שלשים יום יברך ללא עשרה, או שמא אין כוונתו אלא לפי שיטה ראשונה שבדיעבד יצא ללא עשרה, ולכן הביא את דברי הרא"ה דס"ל דבדיעבד יצא וכמ"ש בבה"ל (ד"ה וי"א שלא יצא), אך אין זה הכרעת המשנ"ב למעשה. אמנם כל הבקי בסגנונו של המשנה ברורה ישפוט על נכון דזה אכן דעת המשנה ברורה, שמגמתו בכל מקום לפסוק למעשה ולא בפלפולא בעלמא קעסיק.

אך בבה"ל שם הביא מחלוקת האחרונים לשיטה בתראה שלא יצא. דעת המחצית השקל דהוי ברכה לבטלה, אך לדעת הגרעק"א יכול לברך ואין זה ברכה לבטלה, אלא שלא יצא יד"ח, ואם יזדמנו לו עשרה חוזר ומברך, אך למעשה כתב דודאי אין ראוי שיברך בפחות מעשרה, כיון שלא יוכל לחזור ולברך בעשרה דחיישינן לשיטה קמאי דיצא יד"ח בפחות מעשרה, עי"ש.

והנה הכרעת שאלה זו למעשה מיתלא תליא בשאלה עד מתי יכול לברך ברכה זו, דלא מצינו בזה קצבה בדברי השו"ע וגדולי הפוסקים, ומסתבר דיש קצבה בדבר כמו שיש

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

שיעור וגבול לכל הברכות. וביארתי במק"א (לעיל סימן כ"א) דאין לברך לאחר שהענין שעליו מברכין עבר ובטל מן העולם, ופשוט לכאורה שחולה שנתרפא אינו יכול לברך הגומל עד זקנה ושיבה לאחר זמן רב, ויש סברא במה דמשמע מדברי הרא"ה דהשיעור הוא שלשים יום כמו שמצינו בכמה ברכות השבח. אך מפשטות לשון השו"ע (שם ס"ז) משמע דאין בזה כל שיעור וגבול, דהלא ז"ל:

"אם איחר, יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה, ונכון שלא לאחר שלשה ימים", וצ"ע בזה.

וכבר דקדקתי במק"א מדברי הצדה לדרך דאף שכתב בטור ושו"ע דיכול לברך כל זמן שירצה לא בא אלא לאפוקי משיטות הרמב"ן והרשב"א דאינו יכול לברך אלא עד שלשה או חמשה ימים, אך אף לשיטתם אי אפשר לברך לאחר זמן מופלג אלא דאף שעברו חמשה ימים עדיין יכול לברך אף לאחר כמה ימים, עי"ש.

וצ"ע בדברי הרא"ה האם לאחר שלשים יום שוב אינו יכול לברך או שמא לא כתב אלא דעדיף לברך לפני שלשים יום וכיון דס"ל דאין עשרה מעכבים, עדיף לברך לפני ל' יום בפחות מעשרה מלהמתין לעשרה לאחר ל' יום.

סוף דבר, הכרעת המשנה ברורה בהלכה זו לא ברירא לן, אך מ"מ נראה דאכן פסק דאם יעברו ל' יום עדיף שיברך ללא עשרה, כמבואר.

והנה עוד יש לדון בהלכה זו, דאפשר דמהני מה שעשרה בני אדם משתתפים עמו בברכה זו באחד מהדרכים שבהם הם רואים ושומעים זה את זה אף אם אין הם נמצאים ביחד, דאף שכבר פירסמתי את הנראה פשוט דאין עשרה מצטרפים לדבר שבקדושה אלא כאשר הם רואים ושומעים זה את זה באופן בלתי אמצעי ולא מהני בזה לא שמיעה דרך הטלפון ולא דרך תוכנות מחשב, אף אם הם רואים זה את זה, מ"מ אפשר דשאני נידון דידן דלא הוי דבר שבקדושה, אלא דצריך לברך לפני עשרה כדי להודות להקב"ה ברבים וכדכתיב ונרוממה שמו יחדיו, ואפשר דבכך סגי כיון שאכן עשרה רואים ושומעים את ברכתו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ואף שבאופן כללי סבורני שיש לקיים את תקנות חז"ל כפשטותן ובאופן שתיקנו חכמים, כך כתבתי (מנחת אשר בראשית סימן ל' אות ד') בענין ביקור חולים בשיחת טלפון, וכך כתבתי (זמירות לשבת מנחת אשר עמוד ק"ל) בענין הדלקת נר שבת בנר חשמלי, וכך גם בנידון דידן, מ"מ כיון דפשטות כוונת המשנה ברורה דאם יעברו שלשים יום יברך אף ביחיד, נראה למעשה דכל עוד יש אפשרות שיוכל לברך קמי עשרה לפני שיעברו שלשים יום מאז שנבדק ונקבע ששוב אינו נגוע, או מאז שעברו עליו תסמיני המחלה והוא מרגיש בריא ימתין מלברך, אבל אם עוברים עליו שלשים יום, יברך בענין שעשרה בנ"א רואים ושומעים אותנו בדרכים הנ"ל.

באהבת עולם

אשר וייס

בעניני תפילה

כג

שו"ת בענייני תפילה בזמן התפשטות מגפה

הנה לדאבון לב בעקבות התפשטות מגפת הקורונה נסגרו אלפי בתי כנסיות בארץ ישראל וברחבי העולם היהודי, רבבות אלפי ישראל מתפללים בביתם ביחידות ובלב נשבר על שנבצר מהם להשתתף בתפילת רבים ולומר קדיש וקדושה.

בארץ ישראל התירו הרשויות להתפלל בעשרה בשטח פתוח תוך הקפדה שיהיה הפרדה ראויה בין איש לרעהו, אולם בהרבה מהמניינים אין זהירים בהרחקה מספקת, האם עדיף להתפלל במנינים אלו למיניהם, או שעדיף להתפלל ביחידות. ולענ"ד ברור שצריך להתפלל ביחידות כדי למנוע כל חשש סכנה, ואבאר הלכה זו ביסודה.

א

תפילה בציבור אם הוי חובה או מצוה

הנה איתא בשו"ע (או"ח סי' צ' ס"ט):

"ישתדל אדם להתפלל בב"ה עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לב"ה, יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, (והוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין, מ"מ יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללים, סמ"ג). וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחיד, אעפ"כ יתפלל בב"ה".

וקדם לו הטור (שם):

"צריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הציבור".

ומשמע מלשון הטור והשו"ע שאין זה חיוב גמור אלא שצריך להשתדל להתפלל בציבור.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ובמס' בברכות (ח' ע"א) אמרו דרב אמי ורב אסי אעפ"י דהוי תליסר בתי כנסיות בטבריה לא היו מתפללים אלא ביני עמודי היכי דהוי גרסי, ונחלקו הראשונים בכוונת הדברים.

התוס' (ברכות ל' ע"ב ד"ה אין) ותלמידי רבינו יונה (שם ד' ע"א מדה"ר) בשם רבני צרפת כתבו שהיו מתפללין ביחידות בבית המדרש דעדיף טפי מתפילה בציבור בבית הכנסת, אבל הרמב"ם כתב (הל' תפילה פ"ח ה"ג):

"בית המדרש גדול מבית הכנסת, וחכמים גדולים אף על פי שהיו להם בעירם בתי כנסיות הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין שם בתורה והוא שיתפלל שם תפלת הציבור".

ומבואר דרבנן התפללו בציבור, אבל עדיף להתפלל בבית כנסת בציבור מלהתפלל ביחיד בבית המדרש.

ובשאלה זו נחלקו אף השו"ע והרמ"א (שם ס"ח), והב"י כדרכו בקודש נמשך אחר הרמב"ם והרמ"א כדרכו בקודש הלך בעקבות התוס' וכתב די"א שתפלל בבית המדרש אפילו ביחידי כמבואר.

ולכאורה נחלקו אם תפילה בציבור חובה היא או מעלה בעלמא, דלדעת התוס' וסייעתם דהוי מעלה בעלמא, ומעלת התפילה בבית המדרש שלומדים בו תורה גדולה ממנה, אך לשיטת הרמב"ם הוי חובה, ופשוט שאינה נדחית מפני המעלה דתפילה במקום תלמוד,, וכך כתב באגרות משה (או"ח ח"א סי' ל"א).

אך באמת אפשר דאף לשיטת הרמב"ם אין כאן חובה גמורה, אלא דס"ל דמעלת התפילה בציבור שלעולם נשמעת ואיו הקב"ה מואס בה (שם ס"א) גוברת על מעלת תפילה ביני עמודי.

וידעתי שבאגרות משה (ח"ב סי' כ"ז וח"ג סימן ז') כתב דתפילה בציבור הוי חיוב גמור, אך לענ"ד אין הדבר כן, אלא שראוי להשתדל בכל כחו להתפלל בציבור כמ"ש הטוש"ע.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וראיתי מי שרצה להוכיח מלשון הרמב"ם שאכן מדובר בחיוב, שהרי כתב (הל' תפילה פ"ח ה"א) "צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל א' ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור".

אך באמת נראה ברור אף מדבר הרמב"ם כעיקר דברינו, שהרי כך כתב רבינו משה (שם):

"תפלת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור, ולעולם ישכים אדם ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת, וכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו מתפלל בו עם הציבור נקרא שכן רע".

הרי לן מדבריו דכל הסיבה שצריך האדם להתפלל עם הציבור אינו משום שכך תיקנו חכמים, אלא משום שתפילת הציבור נשמעת, וכל המתפלל מוטל עליו לעשות ככל שבידו שתפילתו תתקבל לרצון ולא תחזור ריקם, וכאשר היחיד מתפלל, אף שהקב"ה שומע תפילת כל פה, מ"מ אינו מובטח לו שתפילתו תתקבל, אבל אין הקב"ה מואס את תפילת הרבים, ותפילת הציבור לעולם נשמעת, ומשו"כ צריך להשתדל להתפלל עם הציבור.

וכך נראה ברור ופשוט, דהלא רבינו הבית יוסף תמיד שם את דברי הרמב"ם עטרה לראשו, ואם בנידון דידן הב"י נאיד מדברי הרמב"ם היה מפרש זאת ומתנצל בב"י, ומדשתקי רבנן ע"כ שאין בזה מחלוקת כלל, וז"פ.

ומשום כך אין ראיה אף ממה שאיתא בשו"ע (שם סט"ז) דצריך ללכת ד' מיל לפניו, ומיל לאחריו כדי להתפלל בציבור, דגם בזה נראה פשוט דכשם שצריך להשתדל בכל כחו להתפלל בציבור כך צריך אף ללכת ד' מיל במסגרת השתדלות זו.

ובדרך זה נראה לפרש גם את דברי החפ"ן חיים (שמירת הלשון בחתימת הספר) שהפליג בגודל החיוב להתפלל בציבור, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

והנה בגיטין (ל"ח ע"ב) אמרו דהמשחרר עבדו עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו, והקשו מרבי אליעזר ששחרר עבדו כדי לצרפו לעשרה, ותירצו למצוה שאני.

והקשה הרמב"ן דהלא אין עשה דוחה עשה, ואיך דוחה תפילה בציבור עשה דלעולם בהם תעבודו, ותירץ בשתי דרכים:

א. האיסור לשחרר עבדו יסודו במה שאין לתת מתנת חנם לעבד כנעני, וכעין איסור מתנת חנם לגוי, וכיון שרבי אליעזר לטובת עצמו שחרר עבדו כי לצרפו לעשרה לית לן בה.

ב. "אין הכי נמי דאתיא האי מצוה ודוחה עשה שבתורה שכיון שבא הקדוש ברוך הוא לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס (ברכות ו' ע"ב).

והרשב"א שם דחה את התירוץ הראשון של הרמב"ן, דהלא אף בגר תושב מותר לתת לו מתנה, ומקרא מלא דיבר הכתוב "לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה" (דברים י"ד כ"א), וק"ו לעבד כנעני שחייב במצוות כאשה. והרשב"א כתב דכיון דהוי מצוה דרבים דוחה איסור עשה דשחרור עבד.

וכבר כתבו התוס' (פסחים נ"ט ע"א) דעשה חמור דוחה עשה קל, והוכיחו בין השאר ממה שרבי אליעזר שחרר עבדו לצרפו לעשרה, עי"ש.

ולכאורה מוכח מדברי הראשונים דתפילה בציבור הוי חובה גמורה, שהרי דוחה איסור דלעולם בהם תעבודו.

אך באמת נראה לענ"ד, דאין לזה כל הכרח, דשאני עשה דוחה עשה מעשה דוחה ל"ת, דמה דעשה דוחה ל"ת הוי גזה"כ אף דל"ת חמור מעשה, וכדאיתא דהדיא ביבמות (ז' ע"א), ומשו"כ רק מצות עשה גמורה דוחה ל"ת, אבל עשה חמור דוחה עשה קל, סברא הוא ולא גזה"כ, ומשו"כ אין תימה כלל דמצוה חשובה ונשגבה אף שמצד עצם ההגדרה איננו חובה גמורה תדחה עשה דהוי מצוה גמורה. וזה כוונת הרמב"ן דכין שהקב"ה כואם

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אם אינו מוצא עשרה בבית הכנסת תפילה בציבור דוחה עשה דלעולם בהם תעבודו, ומשו"כ חידש הרמב"ן דמצוה דרבים דוחה עשה זו.

ודו"ק בכל זה.

והנה מלשון הרמב"ם שצריך אדם לשתף עצמו עם הציבור, ויש לעיין במשמעות לשון זה. וכבר נחלקו בזה גדולי רבותינו לגבי מה שאמרו (ברכות נ"ד ע"ב) לגבי ברכת הגומל ש"צריך לאודווי קמי עשרה". הטור (סימן רי"ט) דקדק מלשון זה שאינו אלא לכתחלה אבל לא לעיכובא. הבית יוסף העיר דאדרבה לשון זה משמעו אף לעיכובא, דהב"ח דחה את תלונת הב"י, והוכיח מכמה מקומות דלשון צריך משמע דהוי לכתחלה, עי"ש.

ומ"מ כתב המגן אברהם (סי' תרע"א ס"ק י"ב) דכאשר אדם טרוד בעסקיו פטור הוא מלהתפלל בציבור. (ובערוך השלחן (סי' צ' סעיף כ') כתב שנהגו להקל בזה משום דגם דרך ארץ מצוה היא, דמצוה על האדם לכלכל את משפחתו, ומצוה זו דוחה תפילה בציבור, ואכמ"ל).

וק"ו בן בנו של ק"ו דכאשר יש חשש סכנה ופיקו"נ בשעת מגיפה שפטור האדם מתפילה בציבור.

ומילתי אמורה זה מכבר, שאם נבצר ממנו מלהתפלל בציבור, יש להתחזק כנגד זה בכונת התפילה, וכל אחד יוסיף זמן בתפילתו, וכונת התפילה חשובה יותר מתפילה בציבור.

ב

המתפלל ביחידות האם עדיף שיתפללו שנים יחד

הנה חידוש גדול כתב אדונינו זקננו מהר"ם בנעט (חי' מהר"ם בנעט ברכות י"ח ע"א ד"ה בן עזאי) דגם שנים המתפללין ביחד הוי בכלל מה שכתוב "הן אל כביר ולא ימאס", דמיעוט רבים שנים ואין גדר זה ענין לתפילה בציבור.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך לכאורה הדברים נסתרים מדברי הגמ' בברכות ז' ע"ב:

"אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלווי, אמר ליה לא יכילנא. אמר ליה לכנפי למר עשרה וליצלי. אמר ליה טריחא לי מלתא. ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר. אמר ליה מאי כולי האי, אמר ליה דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפללין. רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהכא כה אמר ה' בעת רצון עניתך. רבי אחא ברבי חנינא אמר, מהכא הן אל כביר ולא ימאס, וכתוב: פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר מנין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, שנאמר הן אל כביר ולא ימאס, וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב - לי וגו'. אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הצבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני, לי ולבני, מבין אומות העולם".

הרי שפירשו פסוק זה לתפלה בציבור דהיינו בעשרה ולא סגי בשנים.

ועוד יש להעיר מרש"י סוטה (ל"ג ע"א) דבתפילת הציבור מותר להתפלל ארמית דאין צריך לסיוע מלאכי השרת משום דכתיב "הן אל כביר לא ימאס תפלת רבים" הרי רק בתפילת הציבור נאמר פסוק זה. וגם כאן מבואר שפסוק זה אכן נאמר בתפילה במנין עשרה ולא בשנים.

ומה שהוכיח ממה שאמרו שם בגמ':

"גופא המשמר את המת אף על פי שאינו מתו, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. היו שנים, זה משמר וזה קורא, וזה משמר וזה קורא. בן עזאי אומר היו באים בספינה, מניחו בזוית זו ומתפללין שניהם בזוית אחרת".

לכאורה מסתבר טפי דכל כוונתם דמותר להם להניח את המת ולהתפלל כיון שבספינה המה שאין בה עכברים, אבל אין הכוונה שמצווה עליהם להתפלל שניהם כאחת.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך הגר"מ בנעט גדול מרבן שמו, והיה מענקי התורה בדור דעה ובטלה דעתו. ומ"מ לשיטתו אף אם אין מתפללין בציבור בשעה קשה זו וכל אחד מתפלל בביתו עדיף שיתפללו שנים ביחד ולא כל אחד לחוד. ונראה פשוט דלגבי הלכה זו אין בין איש לאשה, וא"כ המתפלל עם אשתו או בתו הוי בכלל הן אל כביר לא ימאס תפילת רבים, ואריך למעבד הכי.

ג

גדר תפילת הציבור

הן ידוע מש"כ החת"ס (ליקוטי תשובת סי' י"ג ובחת"ס עה"ת פר' ויקרא) דעיקר תפילה בציבור אינו אלא בחזרת הש"צ אבל בתפילת הלחש שבה כל אחד מתפלל בפני עצמו אין זה אלא תפילת היחיד, והרבה יחידים מתפללים ביחד אך מ"מ תפילת היחיד הוא.

ותמה עליו האג"מ (או"ח ח"ג סי' ט') ולא נתקררה דעתו עד שכתב שתלמיד טועה כתב תשובה זו, אך לא ידע האג"מ שהחת"ס חזר על דבריו בחידושי עה"ת והישנות הדבר פעמיים מוכיח בעליל שאכן זה דעת החת"ס.

ופשיטא לי לאג"מ דתפילת הלחש היא עיקר תפילת הציבור ולא חזרת הש"צ, ובפרט בזמה"ז שאין הש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן ואינו אלא מנהג אבותינו שבידינו כמו שכתב הטור בשם הרמב"ם (או"ח סי' קכ"ד), עיי"ש.

וכבר הבאתי במק"א שגם הפמ"ג (א"א סימן ק"ט סק"ט וסימן קכ"ד סק"ה) והאשל אברהם (סימן נ"ב ס"א וסימן קכ"ד סעיף ב' בהגה) כתבו דהמתפלל ביחד עם הש"צ עלה בידו תפילה בציבור, אך לא הפליגו כהחת"ס לטעון דתפילה עם הש"צ הוי עיקר תפילה בציבור, ולא כתבו אלא דאף זה הוי תפילה בציבור.

וגם זאת לא עלתה על דעתם לומר דתפילת הלחש אינה תפילת הציבור, ואת אלה חידש החת"ס כמבואר.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וביסוד הדבר נראה דשני דינים יש בתפילת הציבור:

א. כאשר רבים מתפללים ביחד, במקום אחד ובזמן אחד הרי זה תפילה בציבור, וזו תפלת הלחש.

ב. כאשר רבים שותפים בתפילה, ואחד מוציא את כולם ועל ידו משתתפים כולם בתפילה חדא, הרי גם זאת תפילה בציבור.

וכבר מצינו שני גדרים אלה בתחום אחר, דהיינו בדין "ברב עם הדרת מלך", וכבר ביארתי במק"א דיש בהלכה זו תרי גווני. כשאחד מוציא את הרבים ידי חובתן וכשרבים מקיימים מצוה בצוותא חדא, עיין מנחת אשר כללי המצוות (סימן י"ב אות ד'), ואכמ"ל.

כד

בדין "בשעה שהציבור מתפללין"

במקום שנסגרו בתי הכנסיות ובטלה תפילת הציבור וכל אחד מתפלל ביחידות, האם ראוי שכולם יתפללו בשעה אחת, וכמ"ש לעולם יתפלל אדם בשעה שהציבור מתפללין.

הנה יסוד השאלה מה מעלת שעה שהציבור מתפללין, האם זה משום שיש ציבור שמתפללין בעשרה ושערי תפלה נפתחים לתפלת הציבור, וממילא גם תפילת היחיד מתקבלת, או שמא עיקר כונת הדברים דאף אם אין העם מתפללין בעשרה מ"מ יש סגולה להתפלל ביחד עם הרבים ואף אם אין בידו תפלת הציבור מ"מ הוי בכלל תפילת רבים. ונפ"מ בנידון דידן דאין כאן תפילת הציבור בעשרה, ומ"מ יש כאן תפילת רבים.

והנה מקור הלכה זו בברכות (ז' ע"ב) שם אמרו: "דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפללין".

הרי דשעה שהציבור מתפללין עת רצון הוא, אך עדיין יש לעיין האם העת רצון הוא ע"י שעשרה מתפללין ביחד והשכינה שרויה ביניהם, או שמא תפילת הרבים מעוררת רצון עליון ורחמי שמים, אף שאינן מצטרפים זה עם זה לומר דבר שבקדושה.

ולכאורה נראה טפי שאין הדבר תלוי במנין המתפללין ביחד אלא ברבים המתפללין בחדא מחתא ובשעה אחת, ושתי ראיות לדבר:

א. כתב המגן אברהם (סי' צ' סקי"ד וכ"כ שוב בסי' תקצ"א סק"ט) דהמתפלל שחרית בשעה שהציבור מתפללין מוסף אינו נחשב בשעה שהציבור מתפללין. הרי דאף שבשעה זו מנין אנשים מתפללים, מ"מ כיון שאינן מתפללים את אותה התפילה אין זה נחשב שעה שהציבור מתפללין, וכ"ה בשו"ע הרב (ס"י) ובמשנה ברורה (סק"ל).

והנה אם מתפלל אדם ביחד עם הציבור, אעפ"י שהם מתפללין תפילה אחת והוא מתפלל תפילה אחרת הוי תפילה בציבור, כדמשמע בדברי המשנה ברורה שם, וכך כתב

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

להדיא בברכי יוסף (סי' ס"ט סק"ב) ובכף החיים (שם סק"ט). וע"כ דשני דינים יש כאן, ואף שהמתפללין בשתי תפילות יכולים להצטרף למנין עשרה, מ"מ המתפלל שחרית בשעה שהציבור מתפללין תפילה אחרת אינו בכלל הסגולה דבשעה שהציבור מתפללין, ולכאורה יש ללמוד מזה דהמעלה דבשעה שהציבור מתפללין עיקרו ויסודו במה שרבים מתפללין תפילה מסויימת בשעה חדא, והן א-ל כביר לא ימאס תפילת הרבים.

ויש לדון ולפלפל בזה, ומ"מ אין זו ראייה מכרעת וגמורה לנידון דידן.

ובכל עיקר ההנחה דאפשר להצטרף למנין כאשר מתפללין שתי תפילות שונות, עיין שו"ת אגרות משה (או"ח ד' ב').

ב. עוד כתב המגן אברהם (סימן תקפ"ט סק"ד) דכשם שאין ליחיד להתפלל מוסף בראש השנה בג' שעות הראשונות אלא בשעה שהציבור מתפללין, כך גם לגבי תקיעת שופר, דבשעה שהציבור תוקעין יכול גם היחיד לתקוע, וכך פירש המחצית השקל את כוונת המג"א, עי"ש.

הרי דגם לגבי תקיעת שופר יש מעלה בשעה שהציבור תוקעין בשופר, אף דאין דין צירוף עשרה לגבי תקיעת שופר, וגם מזה מוכח לכאורה דכל ענין בשעה שהציבור מתפללין אינו תלוי בגדר מנין עשרה שמצטרפין, אלא משום כח תפילת הרבים דשעת רצון היא.

אמנם בשו"ע הרב (שם סי' צ' ס"י) כתב דמי שאינו יכול להתפלל עם הציבור, יתפלל בשעה שהציבור מתפללין בבית הכנסת.

סוף דבר, אף שלא מצאתי בזה ראייה מפורשת, נראה דראוי לקבוע זמן מסויים שבו כולם יתפללו ביחד אף שכל אחד יתפלל בביתו.

ומלבד סגולת השעה שהציבור מתפללין, כמדומני שיש בזה תיקון גדול מצד טבע הבריות, שהרי במצב אומלל זה שבו בתי כנסיות שוממין לדאבון לבנו וכל אחד מתפלל בביתו, גדול החשש שלא יקפידו בזמן תפילה זמן קר"ש, ורבים יזלזלו בתפילתן ולא

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

יאריכו בה כראוי וכנכון, ואם יקבעו זמן להתפלל ביחד, יש בזה חיזוק עצום לשלימות התפילה וכוונתה.

ולדעתי אם אפשר שכולם יתפללו ביחד אף ישמעו זא"ז וא' ישמש כמעין שליח ציבור ויסיים כל פרק בקול, כך נאה וכך יאה, אף דפשוט וברור שאינן מצטרפים בדרך זו לומר חזרת הש"צ או כל דבר שבקדושה.

כה

צירוף מנין דרך מרפסות

בשאלת רבים עקב התפשטות מחלת הקורונה והחשש הגדול מהידבקות בתפלת הציבור בבתי כנסיות, האם שכנים יכולים להתפלל במרפסות וחצרות בתיהם ולהצטרף למנין כאשר הם רואים זה את זה כל אחד ממרפסת וחצר ביתו.

הנה מבואר באו"ח (סימן נ"ה סי"ד):

"מי שעומד אחורי בהכ"נ וביניהם חלון, אפילו גבוה כמה קומות, אפילו אינו רחב ארבע, ומראה להם פניו משם, מצטרף עמהם לעשרה".

והנה שתי דרכים מצינו בביאור הלכה זו שבשו"ע ומקורה.

א. מקור הלכה זו מדברי שו"ת הרשב"א (ח"א סי' צ"ו) שכתב דשליח ציבור העומד בתיבה מצטרף עם הציבור אף שתיבה זו יש לה מחיצות גמורות משום שבטלה היא לבית הכנסת. ועוד דכיון שרואין זה את זה מצטרפים כמו שמצינו לגבי זימון דאף אם יושבים בבית אחר כיון שרואים זה את זה מצטרפים.

וכך משמע מדברי המגן אברהם (ס"ק י"ד) ובדברי בהגר"א (סי"ד וסי"ט). וכך הוא בפרי חדש (ס"ק י"ג) ובפרי מגדים (א"א ס"ק י"ד) ובמשנה ברורה (בבה"ל סי"ג ד"ה ולחון).

אך באמת לא הביא הבית יוסף אלא את הטעם הראשון של הרשב"א ולא הביא את הסברא השניה דהש"צ שבתבה מצטרף משום שרואין זה את זה. ולכאורה דבר רחוק הוא שפסק הלכה בשו"ע מבוסס על סברת הרשב"א שלא הובא בבית יוסף.

ב. מקור הלכה זו באורחות חיים ומהר"י אבוהב שהביא הבית יוסף דאף דעובי החומה והחלון אינם מצטרפים לבית הכנסת אם מכניס ראשו ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם, וכשם שמצטרף לחבורה באכילת הפסח כך גם לענין תפילה, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך בין כך ובין כך מבואר להדיא בשו"ע דאף מי שעומד ברשות אחרת גבוה כמה קומות כל שמראה להם פניו מצטרף עמהם.

הרי לן דכל שרואין זה את זה מצטרפין אף אם אין עשרה במקום אחד, ואף שיש קיר מפריד ביניהם.

והנה דעת רוב האחרונים שמקור הלכה זו בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' צ"ו), והרשב"א למד הלכה זו מדיני זימון בברכת המזון דאם רואים זה את זה מצטרפין, והוא הדין לגבי צירוף למנין עשרה בתפילה.

ומשמע בבית יוסף דהלכה זו שנויה במחלוקת ומהר"י אבוהב כתב רק את הטעם הראשון שהתיבה בטלה לבית הכנסת, וגם בשו"ת הרשב"ש (סימן ל"ז) כתב דבשני בתים לא מהני רואין זה את זה לצרפן, אך מ"מ פסק השו"ע עפ"י תשובת הרשב"א דמצטרפין ומה שכתב (שם סי"ג) שצריך שכל העשרה יהיו במקום אחד היינו כשאננם רואים זה את זה, וכ"כ בפרי חדש ובפרי מגדים וכמו שהביא בביאור הלכה (שם).

אמנם כתב הביאור הלכה "ולכתחלה יותר טוב להחמיר בזה שיכנסו לפנים דקולא זו דמהני רואין אלו את אלו לענין צירוף כמו לענין בהמ"ז לקמן בסימן קצ"ה נובע מתשובת הרשב"א בסימן צ"ו והוא לא כתב שם זה רק בדרך אפשר".

וראיתי מי שכתב לפי דברי הבה"ל למחות כנגד צירוף מתפללין דרך המרפסות, ובאמת חזינן להחיד"א במחזיק ברכה שכתב דכיון שהרשב"א כתב בדרך אפשר לא שבקינן לפשיטותיה דהרשב"ש מפני ספיקו של הרשב"א, אך נראה שאין הדבר כן, ושפיר יש לצרף מנין עשרה בדרך זו, ואבאר שוב.

שאל נשאל הרשב"א כאשר החזן עומד בתיבה שהיא רשות בפני עצמה אם הוא מצטרף לציבור לומר דברים שבקדושה, וכתב דכיון שהתיבה משמש את בית הכנסת בטלה היא לביהכ"נ, (וכך הביא הבית יוסף בשם מהר"י אבוהב), ושוב כתב הרשב"א:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

"עוד אני אומר שאפשר לומר שכל שרואין אלו את אלו כאילו הן בבית אחד דמי ומצטרפין. ודומיא דזימון של ברכת המזון".

ויש לעיין בכפל הלשון "עוד אני אומר שאפשר לומר", אם כוונתו בדרך ספק או שמא כונתו דאומר אני שאפשר לומר כך, ויש כאן הוראה בדרך פסק, וראיתי בשו"ת בנין עולם (או"ח סי' י"ג) שאכן כתב דאף שהרשב"א כתב סברא זו בדרך אפשר, באמת זה עיקר שיטתו, מאחר שהביא ראיה מן הירושלמי, עי"ש.

וכדברי הרשב"א מצינו גם בראבי"ה (ברכות סי' קל"ד), והראבי"ה לא כתב כן בדרך אפשר אלא בפשיטות, עי"ש.

אך מ"מ הלכה זו נפסקה בשו"ע בלשון ברורה ומוחלטת ולא על צד הספק, וכאשר מצינו הלכה מפורשת בשו"ע, והרמ"א לא חלק עליו, ואהרן וחור מגיני ארץ הט"ז והמג"א תומכין בידו מזה אחד ומזה אחד, החולק עליהם כחולק על השכינה ואין משגיחין בו, ובפרט שכך גם דעת הפרי חדש, הפרי מגדים והמשנה ברורה.

וכך גם בהגהות הגרעק"א (סי' קצ"ה ס"א) כתב שדעת הרשב"א מכרעת כנגד הרשב"ש, והעיקר כשיטת הרשב"א והשו"ע, עי"ש. וגם נכדו של הרשב"ש הגאון ר' אברהם אבן טואה בעל הטור השלישי בחוט המשולש שהוא ח"ד בשו"ת התשב"ץ בשו"ת נופך (נדפס בתשב"ץ ח"ד הוצאת מכון ירושלים, סימן מ"ח בפן השלישי) דחה את דברי זקנו הרשב"ש מתוך פשטות הסוגיא ומדברי רבינו יונה, וכתב שאכן אפשר להצטרף למנין אף מחצרות ובתים חלוקים כל שרואים זה את זה, עי"ש.

וברור כשמש בצהריים שאף בביאור הלכה לא עלה על דעתו לחלוק על השו"ע, ולא כתב אלא ש"לכתחלה יותר טוב להחמיר בזה שיכנסו לפנים וכו'", דהיינו במקום האפשר שיכנסו בפנים, אבל בשאי אפשר ליכנס בפנים כגון בנידון דידן לא עלה על דעת המשנה ברורה לפקפק בדברי יוסף הצדיק שעל שולחנו אנו יושבים, את מימיו אנו שותים ומפיו אנו חיים.

וכל זה ברור כשמש בצהריים.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וגם מש"כ בביאור הלכה (בריש סימן קצ"ה) דיותר מסתבר כדברי הרשב"ש והגר"א שחלקו על דברי השו"ע אף לגבי זימון, אין בו לדחות את הפסק המוחלט של מרנא הבית יוסף בשלחנו הערוך כאשר נושאי כליו לא השיגו על דבריו, ואבאר.

ומצינו עוד מקור שלישי במשנה ברורה בענין זה (סימן נ"ה ס"ק נ"ז) שם כתב:

"כתב הפמ"ג דההיא דסעיף י"ז וי"ח וי"ט מיירי בשאינן רואין זה את זה דברואין זה את זה אפילו בשני בתים ממש מצטרפין דומיא דזימון לקמן בסי' קצ"ה ויש מחמירין אפילו ברואין ובמקום הדחק אפשר שיש להקל".

הרי שגם כאן הביא את שתי השיטות, דעת השו"ע והפמ"ג להקל כשרואין זה את זה אפילו בשני בתים, ודעת המחמירים, וגם כאן הסיק "ובמקום הדחק אפשר שיש להקל". וברור כשמש דאף שכתב דאפשר שיש להקל, כונתו שאכן יש להקל בשעת הדחק, וכך מוכח בבה"ל שם שכתב:

"ומ"מ נ"ל שאפילו לפי דעת הגר"א אין להחמיר לכתחילה רק לענין צירוף אבל לענין תפלה בצבור לענין השמש שעומד שם יש להקל". (כונתו שיחשב תפילה בצבור כשיש מנין אנשים במקום אחד והוא מצטרף אליהם).

הרי שגם אם נחשוש לשיטת הגר"א אין זה אלא לכתחילה, אבל בשעת הדחק יש להקל, כך נראה ברור מתוך דקדוק בדברי המשנה ברורה בשלשת המקורות, ודו"ק בזה.

וידעתי שבערוך השלחן (סי' נ"ה סעיף כ') כתב דלא מהני רואין אלא במי שעומד מאחורי בית הכנסת בחצר או ברחוב אבל לא כשעומד בחדר בפני עצמו עם מחיצות גמורות, ומשו"כ כתב דהעומד בעזרת נשים אינו מצטרף עם אלה שעומדים בבית הכנסת אף כשמראה להם פניו, עי"ש.

אך דבריו דברי חידוש, ולא ידעתי מה הבדל בין מי שעומד מחוץ לבית הכנסת וקרר בית הכנסת מפריד ביניהם, למי שעומד בעזרת נשים. ומ"מ נראה דאין צריך לחוש לדברי חידוש שאין בהם הכרח.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ולא זו בלבד שאין הכרח בדבריו, אלא מעיקרא דדינא פירכא, דהלא הלכה זו שבהלכות תפילה לא ידענו אלא מדיני זימון, ובהלכות זימון כתוב להדיא בשו"ע (קצ"ה ס"א) דאפילו בשני בתים מצטרפים אם רואים זה את זה, ותימה על הערוך השלחן.

סוף דבר, כיון שבשעת הדחק עסקינן יש להורות אף לכתחילה שאפשר לצרף מנין עשרה דרך חצרות ומרפסות כאשר רואים ושומעים אלה את אלה.

ב

אך נשאלתי מרב אחד, במרפסות שמשני צדי הכניסה לבנין וחדר המדרגות ביניהם, האם אף בכה"ג אפשר לצרפם.

ולכאורה יש לדון דהלא להדיא כתב המחבר (סי' קצ"ה ס"א) די"א דאם דרך הרבים מפסקת בין שני הבתים אינן מצטרפים. ויש לעיין בני"ד אם מעבר המדרגות הוי כדרך הרבים.

והט"ז (סי' קצ"ה ס"ק ב') כתב דלאו דוקא דרך הרבים אלא הוא הדין בשביל של יחיד, דהלא מקור הלכה זו במס' פאה (פ"ב מ"א) "ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים והבור והניר וזרע אחר והקוצר לשחת מפסיק דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אינו מפסיק אלא אם כן חרש".

הרי שדין שביל היחיד כדין רשות הרבים, עי"ש.

ולכאורה דבריו תימה, דהלא מקור הדברים בתלמידי רבינו יונה (ברכות ל"ז ע"ב מדה"ר), ולהדיא כתבו "ואם רשות הרבים מפסקת ביניהם נראה שאינם מצטרפות בשום ענין". וכך העתיק הבית יוסף, וכן הוא גם לשון השלחן ערוך, ואם איתא דכך הדין גם בשביל היחיד, תימה למה לא כתבו אלא ברשות הרבים ועדיפא מיניה הו"ל לאשמעינן, ומדשתקי רבנן שמע מינה לא ניחא להו.

ומה שכתב הט"ז שמקור הלכה זו במס' פאה, לא ידעתי זו מנין לו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וראיתי במגן גיבורים (אלף המגן סק"ב) שדחה את דברי הט"ז וכתב שאין לדמות הא דהלכות פאה לצירוף לזימון עי"ש, ולכאורה צדקו דבריו כמבואר.

אך באמת יש לעיין בכוונת המגן גיבורים, ואפשר שלא באו לחלוק על דברי הט"ז שהחמיר בשביל של יחיד אלא כוונתו לפקפק בדברי האליהו רבה שכתב דאם אין השביל קבוע גם בימות הגשמים אינו מפסיק כמו שכתב הרמב"ם לגבי פאה, שהרי תחילה ציטטו את דברי הט"ז דגם שביל של יחיד מפסיק, ושוב הביאו את דברי האליהו רבה, ועל זה כתבו: "ולפע"ד אין עניינו לשם דכאן הקפידה בשביל שהוא רשות אחרת כנ"ל ועיין בהשגות הראב"ד שם".

וכדי להבין את דבריהם נביא את דברי הרמב"ם והראב"ד.

הנה כתב הרמב"ם (הל' מתנ"ע פ"ג ה"ג):

"וכן אם היה מפסיק דרך היחיד שהוא רחב ארבע אמות או דרך הרבים הרחב שש עשרה אמה אבל שביל היחיד והוא פחות מארבע או שביל הרבים פחות משיש עשרה אמה אם היה קבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק, ואם אינו קבוע בימות הגשמים אינו מפסיק אלא הרי הוא כשדה אחת".

והשיג הראב"ד:

"אבל שביל היחיד וכו'. א"א לא כי אלא אפילו יש לו ארבע אמות אלא שהשביל הוא דרך שבין השדות והכרמים ואינו דרך עוברי דרכים".

הרי שלדעת הראב"ד אין הדבר תלוי אם יש בו ד' אמות, אלא כל שאינו דרך עוברי דרכים אלא דרך שבין שדות וכרמים אינו מפסיק.

ויסוד הדבר, לדעת הרמב"ם תלוי אם יש בשביל ד' אמות, ולדעת הראב"ד אין הדבר תלוי אלא במהות השביל ודרך תשמישו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ועל זה כתבו המגן גיבורים דלגבי זימון מסתבר דלכו"ע אין הדבר תלוי אלא במה דהוי רשות אחרת בפני עצמו, ולא בקביעות דימות החמה וימות הגשמים.

אך לא ברור לי במה כוונתם להיתלות בדברי הראב"ד ולמה ציינו לדבריו, ואפשר שאכן כוונתם להשיג על עיקר דברי הט"ז, סו"ד לא ירדתי לסוף דעתם בזה.

והנה בשו"ע הביא שיטה זו בשם י"א, אך אין ללמוד מזה שספק יש בדבר, דהלא ידוע שזה דרכו וסגנונו של השו"ע, דשיטה שלא מצינו אלא בדברי אחד הראשונים או מעט מן הראשונים נהג השו"ע לכתוב בשם י"א, וכ"כ הסמ"ע (חו"מ סי' ט"ז ס"ק ח'), עי"ש.

אמנם כל זה לגבי דין זימון בברכת המזון, אך לגבי הלכות תפילה לא מצינו בכל דברי הפוסקים בהלכה זו שבסימן נ"ה דכל שרואין זה את זה מצטרפין שיחלקו אם יש רשות הרבים ביניהם או לא.

ויתירא מזו משמע בדברי המחזיק ברכה דאף אם יש רשות הרבים ביניהם מצטרפים, והביאו בשערי תשובה (ס"ק ט"ו):

"ובמחזיק ברכה משמע דמסכים ג"כ להשיירי כנסת הגדולה וכתב שכ"כ בשו"ת זרע אמת ע"ש ומ"מ כתב שאם שעומדים שם בעליות או בעזרת נשים אינו בנקל לירד למטה לבה"כ ומשתדלי' להראות להם פניהם מלמעלה יש לסמוך להקל, וכתב עוד במחזיק ברכה בלאזירט"ו (ר"ל מקום ששומרים מפני עיפוש אויר ר"ל קורין קאנטרמיץ) שיש שם ב' כתות ששה בבית אחד וד' בבית אחר ואין יכולים ליגע זה בזה נסתפק חכם אחד אם הד' יכולים להיות לפני פתח הבית ויצטרפו לעשרה כיון שרואין זה"ז וכתב כיון דאלו אין רשאים ליכנס לפנים והשומר עמם בשדה לפני הפתח וגם אשר בבית לא יוכלו לצאת חוץ כי המקום צר מבחוץ וגם מעבר לרבים ואלו הד' משתדלים לבא אל הפתח ומראים להם פניהם ה"ל כמראה פנים דרך חלון דמצטרף וכ"ש הוא כיון דא"א בשום פנים להיות יחד וק"ו הוא מדינא דלעיל לסמוך על הפוסקים שלא יתבטלו ארבעים יום מלומר קדיש וקדושה ע"ש".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הרי שבין אלה לאלה היה מקום מעבר לרבים, וכנראה שמשום כך מנעו מהם מלצאת כדי שלא ידביקו את הרבים במחלה, ומ"מ כתב שמצטרפים למנין.

וכבר כתב הפרי מגדים (סי' נ"ה א"א ס"ק י"ב) דצירוף למנין קל מזימון, שהרי בזימון צריך רואין זה את זה אפילו כשהם בבית אחד, ובתפלה לא צריך שיראו זה את זה, ואפשר דאף לענין הלכה זו צירוף למנין עשרה בתפילה קל מזימון, וצ"ע.

אך מ"מ למעשה לא מלאני לבי להקל שיצטרפו אף אם יש ביניהם רשות הרבים, דאם מזימון למדנו, דיו לבא מן הדין להיות כנידון, אך אם אין ביניהם אלא שביל היחיד יש להקל, כיון שגם לגבי זימון דברי הט"ז מחודשים.

ואם אין בין המרפסות אלא מעבר או מדרגות או מגרש משחקים המשמש את דיירי הבנין בלבד יש להקל טפי שבודאי אינו חוצץ.

כל זה נראה להלכה ולמעשה.

ויה"ר שלא ניכשל בדבר הלכה.

ביקרא דאורייתא

אשר ויים

כו

קריאת התורה וברכת כהנים במרפסות

הנני במענה ללוחות השניות שנתן בידי, ושאלתו האם ניתן לצרף את המתפללים במרפסות אף לענין ברכת כהנים וקריאת התורה, משום שאחד הרבנים העיר דמכיון שכל שיטה זו שלפיה ניתן לצרף אותם מבוססת על שו"ת הרשב"א והיא שנויה במחלוקת שמא עדיף שלא לברך על מצוות אלה.

אך באמת לא ראיתי כל נפ"מ בין ברכת המצוה לברכות חזרת הש"צ, ואם אין מנין אף ברכות הש"צ הוי ברכה לבטלה, ואף בברכות אלה ניתנה ההלכה דספק ברכות לקולא (ולא

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

מסתבר לומר שצריך לכוין לשם תפילת נדבה ואכמ"ל), אלא שכתבתי את הנראה לענ"ד דכיון דהשו"ע ונושאי כליו ורוב גדולי הפוסקים פסקו כדברי הרשב"א יש לסמוך עליהם, ובפרט בשעה שאינן יכולים להתקבץ ביחד כמבואר בלוחות הראשונות אשר כתבתי, וא"כ הוא הדין והוא הטעם גם בברכת כהנים וקריאת התורה.

אלא שמטעם אחר יש לדון בשני אלה, ואבאר.

הנה לגבי ברכת כהנים, הלכה פשוטה דכהנים צריכים לעמוד פניהם כנגד פני העם כמבואר בסוטה (ל"ח ע"א) ובשו"ע (קכ"ח סעיף י'), אלא שנראה להקל בזה, והכהנים במרפסות זו יפנו אל עבר מרפסות אחרות שעליהם עומדים חלק משאר המתפללים. ועוד דהלא ביהכ"נ שכולם כהנים מברכים את העם שבשדות (שם סעיף כ"ה), וכך גם בני"ד, ומשו"כ נראה דשפיר יש לכהנים לשאת כפיהם ולברך.

אך לגבי קריאת"ת יש לעיין, דהנה מבואר במגילה (כ"א ע"ב) דאף שמעיקר הדין היה די בברכה אחת בתחילת הקריאה וברכה אחת בסופה, תיקנו חכמים שכל אחד ואחד משבעת הקרואים יברכו גזירה משום הנכנסים והיוצאים. ואף שמעיקרא דדינא תיקנו חכמים שיעלו לתורה שבעה קרואים, אלא שלא יברכו אלא העולה ראשון לפניה והעולה אחרון לאחריה, אבל מ"מ צריך שיעלו לתורה שבעה אנשים. ולכאורה פשוט דכאשר כל אחד עומד במרפסת ביתו, אי אפשר לעלות לתורה.

ומה שכתב אחד הגדולים דכיון שנוהגים בני אשכנז להעלות סומא לתורה כמ"ש הרמ"א (סי' קל"ט ס"ג) ה"ה במי שעומד במרפסת אחרת, אין נראה כלל, דמ"מ צריך לעלות לתורה ולעמוד ליד הס"ת, וכל זה לא שייך בריחוק מקום, ואף אם נדחוק דעצם הקריאה יעמוד פלוני בן פלוני חשיב עליה לתורה, מה שאין נראה כלל לדעתי, אכתי נראה דאינו יכול לברך, ואף שנהגו שהסומא עולה ומברך, אין לך אלא חידושו והבו דלא לוסף עלה, וכבר כתב המגן אברהם (קל"ט סק"ד) דסומא עם הארץ לא יעלה, ולענ"ד כך גם בני"ד.

אמנם אף שאי אפשר להעלות לתורה מי שנמצא בריחוק מקום מ"מ נראה פתרון לקריאת התורה עם ברכה באחד משני פנים:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

א. אם יש משפחה שיש בה שלשה גדולים כגון אב ושני בנים, נראה די ש להקל להעלותם בזה אחר זה, דהלא איתא בשו"ע (סי' קמ"א ס"ו):

"יכולים לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב, ואין מניחים אלא בשביל עין הרע. הגה: ואפי' אם א' הוא השביעי וא' הוא המפטיר, לא יקראו השני בשמו משום עין הרע (מהרי"ל)".

הרי דמצד הדין אין בזה ענין אלא משום עין הרע, והמשנה ברורה (ס"ק י"ח) כתב דאם עלה לא ירד דאין קפידא בזה אלא לכתחלה, ובשער הציון (ס"ק י"ז) הביא הלכה זו מדרך החיים בשם כמה אחרונים.

ובערוך השלחן (סעיף ח') כתב דמי שאינו חושש לעינא בישא יכול לעלות, אך זה סותר את לשון השו"ע דאין מניחין להם לעלות, אך מ"מ נראה לכאורה דבשעת הדחק כדי שלא תתבטל עיקר התקנה דקריה"ת יש להקל בזה, ולא יפלא שלא מציינו זאת בפוסקים, כי אין זה מצוי כלל שנצטרך להעלות אחים זה אחר זה, דממ"נ, אם אין מנין אין קריה"ת, ואם יש מנין למה צריך להעלותם בזה אחר זה, אך בנידון דידן לכאורה יש להקל.

ונראה עוד דבנידון דידן יש לדון דאין כלל עין הרע, כיון שאי אפשר בענין אחר.

ב. אך באמת נראה דאי"צ לכל זה, אלא בעל הקורא יעלה ויברך ויחזור ויעלה ויברך שבע פעמים, וכמבואר בטור ושו"ע (סי' קמ"ג ס"ה) דכך נוהגין במקום שאין בציבור מי שיודע לקרות. ואף שכתבו הפוסקים דלפי מנהגנו שגם עם הארץ שאינו יודע לקרות עם הש"צ עולה, וגם סומא, שוב אין נוהגין שבעה"ק עולה ויחזור ועולה אלא עמי הארץ עולים לשבעת הקרואים, אך מ"מ לא פקפקו בעצם ההלכה, ומשו"כ נראה דכך יש לנהוג בנידון דידן.

ביקרא דאורייתא ואהבת עולם

אשר ויים

כז

עוד בענין צירף מרפסות

כבוד תלמידי החביב עלי כבבת עיני

הרה"ג ר' חיים רוזן שליט"א

ראש כולל להוראה תורת אפרים שלמה

הנני במענה קצר להערותיו במה שפסקתי דכל שרואין זה את זה אפשר להצטרף למנין עשרה אף בעומדים במרפסות וחצרות כל אחד בתחומו, והעיר מדברי החיי אדם (כלל ל' ס"א) דצריך דוקא שיכניס ראשו ורובו לאויר החלון או ע"ג עובי הכותל, וכך פירש את דברי האורחות חיים והבית יוסף, דאל"כ קשה מחצר גדולה דגם שם רואים זה את זה, וע"כ שכוונתם דרק אם מכניס ראשו ורובו מצטרף. ובמשנה ברורה בשער הציון (ס"ק נ"ג) ציין לדברי החיי אדם.

והערת לפי זה שכל שאין רואים ראשו ורובו אין מצטרפין, ושאלת האם צריך לחשוש לשיטה זו.

ולענ"ד אין צריך לחשוש לשיטה זו, והאמת יורה דרכו כפשטות לשון השו"ע שאם מראה להם פניו מצטרפין, וכאשר השו"ע כותב שאם מראה להם פניו איך אפשר לומר דכוונתו לראשו ורובו, והלא אין פירוש זה מתיישב כלל וכלל בלשון השו"ע, וחלילה לבית יוסף להכשיל את הרבים בהעדר דקדוק לשוני. וידועים דברי התומים (סימן כ"ה קיצור תקפו כהן סימן קכ"ד) שמן השמים כיוונו את לשון קדשו של מרן הבית יוסף בתכלית הדקדוק, ואיך נאמר שבכתבו מראה להם פניו שצריך באמת ראשו ורובו. ובאמת נראה לי בעניי שהדברים פשוטים בתכלית ואין בהם שום קושי ושום דופי, ואבאר.

הנה ז"ל הבית יוסף (סימן נ"ה):

"ואיתא תו התם בגמרא גגין ועליות לא נתקדשו וכתב רבינו ירוחם (שם כח ע"א) שנ"ל שבכל זה הוא הדין לבית הכנסת דגגין ועליות אינם בכלל בית והחלונות ועובי הכתלים כלפנים. ומשמע לי דהאי דחלונות ועובי הכתלים כלפנים כשראשו ורובו בחלון

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

או על עובי הכותל הנראה מתוך הבית. ומצאתי שכתב רבינו הגדול מהר"י אבוהב בשם גאון דמכנים ראשו בחלון מצטרף עמהם למנין עשרה ולא חילק בכך. וכן כתב בארחות חיים וזה לשונו כתב רבינו הא"י מי שעומד אחורי בית הכנסת וביניהם חלון אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ארבע ומראה להם פניו משם מצטרף עמהם לעשרה".

ולכאורה יש בדברי הבית יוסף ערבוב תחומין של שלש שיטות ושלשה מצבים, מכנים ראשו ורובו לחלון או ע"ג הכותל, כדברי הבית יוסף. מכנים ראשו לחלון כדברי מהר"י אבוהב בשם גאון. מראה להם פניו כדברי האורחות חיים. אך מלשון הבית יוסף אין נראה דיש כאן מחלוקת כלל, והלא הביא את שלשת אלה בניחותא.

ונראה פשוט דאין כאן סתירה כלל, דבשני עניינים ובשתי סוגיות עסקינן, לא הרי זה כהרי זה. דברי הבית יוסף לגבי ראשו ורובו נאמרו לגבי השאלה האם עובי הכותל והחלון הם כלפנים או כלחוץ, ואין הם ענין כלל לשאלה האם מי שעומד בחוץ יכול להצטרף. ובזה חידש הבית יוסף דאם ראשו ורובו בתוך החלון או על גבי הכותל הוי כלפנים, ואין זה ענין כלל לרואין זה את זה, ובאמת אין הם צריכים לראותו ואין הוא צריך לראותו דהלא כלפנים דמי ואם הוא בפנים אין ענין כלל בראיה. ודברי הבית יוסף פשוטים בתכלית דאם ראשו ורובו בפנים הלא הוי כלפנים דרובו ככולו.

ושוב חידש בשם מהר"י אבוהב וארחות חיים דאף כשהוא בחוץ ממש מ"מ אם מכנים ראשו בענין שהם יכולים לראותו מ"מ מצטרף עמהם אף על פי שאינו כלפנים. ודברי מהר"י אבוהב שמכנים ראשו לחלון ודברי ארחות חיים שאם מראה להם פניו ענין אחד הם והיינו הך, דאם מכנים ראשו לחלון רואים הם זה את זה.

ואין לתמוה למה לי ראשו ורובו אם רואים אותו, דשני עניינים יש כאן, ומשכחת לה כאשר הוא או הם סומים או קצרי ראות ואינם רואים זה את זה או בבית הכנסת העשוי כמין גאם, והם עומדים בחלק שאינו נראה מן החלון דמ"מ כיון דהוי כלפנים מצטרף עמהם, דכאשר עשרה עומדים באותו חדר מצטרפים הם זה לזה אעפ"י שאינם רואים זה את זה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ודברי השלחן ערוך מתיישבים עם דבריו בבית יוסף ואין כל סתירה ביניהם, והלכה כדברי האורחות חיים ומהר"י אבוהב דאם מראה להם פניו מצטרפים הם לעשרה וכפשטות לשון השולחן ערוך.

ומה מאוד שמחתי בראותי במחזיק ברכה (סימן נ"ה אות ח') שתחילה תמה שלכאורה דברי מהר"י אבוהב ודברי אורחות חיים סותרים אלה את אלה ולמה פסק בשו"ע שבראיית פניו סגי ונקט לקולא כדברי אורחות חיים בעוד לדעת מהר"י אבוהב צריך להכניס ראשו, ואכן שוב כתב דע"כ צריך לומר דהיינו הך, דכאשר מכניס ראשו לחלון רואים את פניו.

סוף דבר לענ"ד הדברים פשוטים ומתיישבים על הלב בפשטותן ובהירותן שלא כדברי החיי אדם.

כח

ברכת מעין שבע במנייני רחוב וחצרות

כבוד תלמידי אהובי
הרה"ג ר' חיים רוזן שליט"א
ראש כולל תורת אפרים שלמה
ירושלים

במה ששאל לדעתי האם ראוי לומר בליל שבת קודש ברכת מעין שבע במניינים שבחצרות ומרפסות הבתים או במניינים שבמרחבים הציבוריים.

שאלה זו שאלת רבים היא, ומאז שנסגרו בתי הכנסיות, חוכך אני בדעתי כיצד ראוי לנהוג. ואף שאלה שיאמרו ברכת מעין שבע בחצרות ובגינות ציבוריים אין מוחין בידם, שהרי אף עשרה המתפללין בבית חתנים ובבית אבלים אין מוחין בידם כמבואר ברדב"ז (ח"ד סי' י"ח) ומהרלב"ח (סימן קכ"ב) מובא במגן אברהם (סי' רס"ח ס"ק י"ד) ועי"ש בפמ"ג שפקפק דשמא יש למחות מצד דספק ברכות להקל, וכמו שהביא המשנה ברורה

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

(ס"ק כ"ה), מ"מ נראה לענ"ד שעדיף לא לאומרה, לא בגינות וכיכרות, וכ"ש במנייני המרפסות, ואבאר.

הנה מקור הלכה זו במס' שבת (כ"ד ע"ב) דתיקנו ברכה זו משום סכנה, ופרש"י שבת כנסיות שלהן מחוץ ליישוב ותיקנו ברכה זו להאריך את התפילה כדי שהמאחרים בתפילתם לא יחזרו הביתה בגפם ויסתכנו ע"י המזיקין.

ומשום כן חידשו הראשונים שאין אומרים ברכה זו אלא בציבור ולא ביחיד, דומיא דעיקר התקנה. כ"כ המרדכי (שבת סי' רפ"ד) והטור (סי' רס"ח) בשם אבי העזרי, והבית יוסף שם הביא מהסמ"ג (עשין סי' יע"ט) בשם הר"י דיחיד האומרה הוי ברכה לבטלה, ולא כדברי המרדכי בשם הגאונים דגם יחיד צריך לומר ברכת מעין זו, עי"ש.

וכ"כ בשו"ע (שם ס"י):

"אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבא שיהיו ניזוקין".

ובמשנה ברורה (ס"ק כ"ד) כתב:

"בבית חתנים וכו' - פי' כשמתפללין בביתם במנין וכ"ש אותן שמתפללין לפרקים במנין בבית אבל כשיש קביעות על איזה ימים ויש ס"ת אצלם וכמו בירידים דומה לבהכ"נ קבוע ואומרים".

הרי דאין לומר ברכה זו אלא במקום תפילה קבוע ולא במקום ארעי, ולפיכך מי שמתפלל בביתו באופן אקראי אינו אומר ברכה זו. ואף בבית חתנים ואבלים שיש בהם קביעות מסויימת מ"מ אין להם לומר ברכה זו.

והלכה זו שאין אומרים ברכה זו בבית חתנים ובית אבלים מצינו בדבריהם של שלשה גדולי עולם, הריב"ש (סימן מ'), הרדב"ז (סי' אלף צ"ב) ומהרלב"ח (סימן קכ"ב). ומדברי כולם למדנו דאין אומרים אותה אלא בבית כנסת קבוע. והרלב"ח והבית יוסף הביאו הוראה זו בשם מהר"י אבוהב, עי"ש, אלא שהרדב"ז כתב דהוא הדין שאומרים אותה

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

כשמתפללין בבית המדרש אף שאינו בית הכנסת, והביאו המגן אברהם (שם סקי"ג), עי"ש.

אך מאידך חידשו הפוסקים דכאשר מייחדים מקום לתפילה אף שאינו לגמרי קבוע, כך כתב הט"ז (סק"ח) "ומ"מ נראה דאותן שקובעים מקום להתפלל על איזה ימים כמו שרגילים לעשות בירידים זה הוה דומה לב"ה קבוע ואומרים שם ברכה זו". וכ"כ המשנה ברורה כנ"ל.

ובאליהו רבה (שם ס"ק י"ט) כתב דאין זה אלא אם יש שם ספר תורה דבלא ספר תורה אין זה קביעות, עי"ש. אך בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ס"ט) כתב דאם יש קביעות מסויימת לא צריך ספר תורה, עי"ש.

ועוד מצינו בזה חידוש בספר תהלה לדוד (שם אות י"ג) דאם כל הציבור (או רובו) מתפללין בבית אחר מאיזה סיבה מחוץ לבית כנסת אומרים ברכה זו, עי"ש.

ונחזור לדון בנידון דידן לפי כל הנ"ל.

לכאורה נראה דיש אכן לומר ברכת מעין שבע, דהלא כתב הט"ז שאם קובעים מקום להתפלל על איזה ימים יש לברך והוא הדין בנידון דידן. אך באמת אין זה נראה, ואבאר.

הנה מלשון כל הפוסקים למדנו דאין הלכה זו תלויה בציבור אלא בבית הכנסת, דכיון דעיקר תקנה היתה משום שבתני הכנסיות שלהם היו מחוץ ליישוב והיה סכנה לחזור מבית הכנסת לבית לבד תיקנו לומר ברכה זו בבית הכנסת, ואף שבזמנינו אין כאן סכנה כלל, מ"מ משנה לא זזה ממקומה והתקנה במקומה עומדת, אך אין זה אלא בענין שתיקנו, ולפיכך אין אומרים ברכה זו אלא בבית כנסת קבוע.

ובזה חידשו הפוסקים דאף קביעות של כמה ימים הוי קביעות, אך מ"מ בעינן בית כנסת קבוע של כמה ימים, ומסתמא כך נהגו בירידים, כאשר המוני יהודים סוחרים הלכו ליריד היו מייחדים מקום מסויים לתפילתם כל ימי היריד. ומטעם זה פוסק אני בכל שנה ושנה להמונים שנוסעים בתקופת הקיץ לנפוש במקומות רבים במלונות שנשכרו ע"י

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

יהודים ונוהגים להקצות אולם מיוחד לבית כנסת, שיש לומר בליל שבת קודש ברכת מעין שבע, כיון שקבעו בית כנסת לזמן מסויים. אבל לענ"ד אין זה דומה לנידון דידן דאף אם מתפללים בגינה ציבורית או ברחובה של עיר פשוט שאין זה בית כנסת אף לזמן מועט כיון שמקום זה בכל שעות היממה משמש כגינה או כרחוב ומעולם לא הוקצה ולא יוחד לשמש כבית כנסת, אלא שבליית ברירה מתפללים שם.

וכן הדבר כשמתפללים כל אחד בחצר ביתו או במרפסת, אין החצר והמרפסת מוגדרים כבית כנסת כיון שבכל שעות היממה הרי הם משמשים את בני הבית ככלל ימות השנה, ונראה ברור בעיני דאף לדברי הפוסקים שבקביעות של איזה ימים סגי, אין זה במקום שמשמש כבית כנסת קבוע לכמה ימים, משא"כ בנידון דידן.

ולגבי המניינים במרפסות וחצרות, נראה טעם נוסף שלא לומר מעין שבע, שהרי כל עיקר תקנה זו תוקנה לאלה שחוזרים מבית כנסת לביתם, והרי אלה כלל לא יצאו מביתם אלא הרי הם יושבים איש בביתו ובחצירו, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, ואין לך דבר רחוק כמותו מעיקר תקנת חז"ל בברכת מעין שבע, ודבר תימה שיברכו מעין זו.

דברי התהילה לדוד מסתברים מאוד, דאם כל הציבור או אף רוב יצאו מבית כנסת לבית אחר הרי אותו הבית כנסת קבוע, אך אין זה ענין כלל לנידון דידן מחדא ותרי טעמי:

א. אין הדברים אמורים אלא כאשר אכן רוב בני הקהילה בחרו להם מקום אחר לתפילתם, משא"כ בני"ד שאין רובם מתפללים במקום אחד אלא כל אחד במקום אחר הסמוך לביתו, או מתוך חצר ביתו.

ב. אין הדברים אמורים אלא כאשר קבעו תפילתם בבית, ואותו הבית נחשב כבית כנסת קבוע, על ידי רוב הציבור, משא"כ בנידון דידן שאין כאן בית כנסת כמבואר.

אלא שיש מן האחרונים שהביאו שמנהג ירושלים לומר מעין שבע בכל מקום ובכל ענין, כך כתב הבן איש חי (פר' וירא שנה שניה), וכן כתוב בספר ארץ ישראל להגרי"מ

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

טיקוצ'ינסקי (פרק ה' אות ג'), וכך מובא בשו"ת הר צבי (או"ח א' סי' קנ"ב), וכ"כ בפתחי תשובה (סי' רס"ח ס"י).

אך מנהג זה לא נתברר לי מה טיבו, בפתחי תשובה כתב רק שנהגו לאומרו ברוב המקומות שמתפללים בו בכל לילה אף במקום שאין בו ספר תורה, הרי שמדובר במקום שמתפללים בהם בכל לילה, ובהר צבי שנהגו לומר אותה בבית חתנים, ורק בספר ארץ ישראל כתב שנהגו לאומרה גם במקום שאינו קבוע לתפילה, עי"ש.

אך אני לכשעצמי נבוך עד למאוד בכל ענין מנהגי ירושלים, האם יש להם משמעות היום כאשר ירושלים הפכה להיות עיר שחברה לה יחדיו מכל קהילות ישראל והיא המטרופולין הגדול בעולם וקיבוץ גלויות. ומסתבר לי שרק הפרושים שהם צאצאיהם וממשיכי דרכם של אנשי ירושלים בלבושם ומנהגיהם מאז יש להם להקל לפי מנהג ירושלים, אבל תושבי העיר שנוהגים בכל דבר לפי מנהג עדותיהם שבאו עמם מקהילות אירופה או מקהילות המזרח צע"ג אם יקילו בהלכה לפי מנהגי ירושלים.

עוד רגע אדברה, יודע אני שלפי חכמי הקבלה יש ענין גדול בברכת מעין שבע והיא במקום חזרת הש"צ ואומרים אותה בכל מקום שמתפללין כ"כ בבן איש חי שם, וכך כתב בכף החיים (שם ס"ק נ'). אך כבר הארכתי במק"א דכאשר דברי קבלה סותרים את דברי הפוסקים יש לנהוג לפי מקורות ההלכה ולהתעלם מדעת המקובלים, ואף שכתב המשנה ברורה (סי' כ"ה ס"ק מ"ב) בשם כנסת הגדולה דכשיש מחלוקת בין הפוסקים יש לנהוג לפי דעת המקובלים, לענ"ד כאשר הבית יוסף הכריע הכרעה ברורה בשו"ע סגר עלינו את השער, ושוב אין לנהוג לפי דעת המקובלים נגד הכרעת הפוסקים, וכ"ה בנידון דידן דאף שיש דעות בין הראשונים דגם יחיד אומר מעין שבע, בשו"ע נפסק שאין אומרים בבית חתנים ואבלים כמבואר.

סוף דבר מי שיאמר ברכת מעין שבע אין מוחין בידו, ואפשר שיש לו על מה לסמוך, אך לענ"ד נכון טפי שלא לומר.

באהבת איתן

אשר ויים

כט

תפילה בגינות וברחובות עיר

יהודים רבים בכל מקומות פזוריהם ארגנו מניני תפילה בין הבתים ועל הגגות וברחובות עיר, בהנחה שבמקום פתוח דשלטי ביה אוויר, סכנת ההידבקות מועטת.

ויש לעיין אם אריך למיעבד הכי, דהלא אמרו חז"ל (ברכות ל"ד ע"ב) "אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא". וברש"י שם: "בבקעה, שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר". וכ"ה בשו"ע (סי' צ' ס"ה):

"לא יתפלל במקום פרוץ, כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר".

אמנם בשערי תשובה (שם סק"א) הביא מבתי כהונה ומספר מזבח אדמה דבמקום המוקף מחיצות לית לן בה ובברכי יוסף כתב שכך נהגו בירושלים. וכן נהגתי אף אני בכלל התפללנו בחדר פנימית המוקפת מחיצות תחת כיפת השמים.

ונראה לכאורה דלא בעינן בזה דין מחיצות כמו לגבי רה"י בשבת ואף לא שתים וטפח כדין דפנות הסוכה, אלא כל דהוי מקום צנוע וצדדי ולא בבקעה פתוחה יש להקל בשעת הדחק.

וגדולה מזו הביא המשנה ברורה (ס"ק י"א) מהפרי מגדים והחיי אדם (כלל י"ז ס"א) דבשעת הדחק יהדר להתפלל בין האילנות, הרי דעיקר הקפידא לא להתפלל בשדה פתוח, שממעט בזה אימתא דשמיא.

והנה התוס' שם תמהו ממאי דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה, ואמרו חז"ל אין שיחה אלא תפילה ודרשו מכאן שיצחק תיקן תפילת מנחה, הרי שיצחק התפלל בשדה. ותירצו בשתי דרכים:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

א. שם מיירי בהר המוריה. וכוונתם דפשיטא לן דכאשר מדובר בהר המוריה מקום השכינה, ודאי שאין בזה גרעון וחסרון ביראת ה' אלא תוספת וריבוי. ומטעם זה הסברתי שהרבבות ומאות האלפים שמתפללים בכותל המערבי תחת כיפת השמים נהגים כהוגן. ואין כל עדיפות להתפלל בחלק המקורה של הכותל.

ב. אין קפידיא אלא במקום שעוברין בו הולכי דרכים. והבית יוסף דחה תירוץ זה מהלכה משום דברי הזוהר, ולכן פסק השו"ע דבכל ענין אין להתפלל בשדה.

ומ"מ מבואר בשו"ע דההולך בדרך מותר לו להתפלל בשדה ובבקעה, וכך נראה בכל ענין דאי אפשר בענין אחר.

וכך גם בנידון דידן עדיף להתפלל תחת כיפת השמים במקום רחב ומאוורר מאשר בחדר צפוף שסכנתו מרובה.

והנה האחרונים תמהו בדברי הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש שהשמיטו הלכה זו ולא כתבוה, ובחידושי שמן רוקח לזקנינו שהיה מאדירי התורה בדורו דור דעה, כתב שלפי הנראה הם פירשו דאין כונת חז"ל לבקעה אלא לצריף קטן ורעוע וכלשון בקתא בכל מקום, ולפי זה כתב שדברי רב כהנא הן הם דברי רבי יוחנן שאין להתפלל במקום שאין בו חלונות, עי"ש.

אך להאמור אין הדברים מתיישבים על הלב, דמה ענין זה אצל זה, והלא מקרא למדו שיש להתפלל במקום שיש בו חלונות. אך בהגהת הרש"ש כתב כעין דבריו לפני דברי תלמידי רבינו יונה בברכות (כ"ד ע"ב מדה"ר) בטעמא דמילתא שאין מתפללין בבית שאין בו חלונות:

"אפשר לומר שהטעם הוא מפני שע"י ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי".

ולפי דבריו אכן מסתבר דא דמתפלל בביקתא חציף מישך שייך להא דאין להתפלל בית שאין בו חלונות, דגם בבקעה אין דעתו מתיישבת כראוי.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

והתוס' יו"ט במעדני מלך על הרא"ש (פ"ה סי' כ"ד אות פ') כבר כתב דהרי"ף והרא"ש כפי הנראה השמיטו הלכה זו משום קושיית התוס' מיצחק אבינו שהתפלל בשדה, עי"ש.

ועוד טען נוסף להקל בזה יש לפי מש"כ בכף החיים (ס' צ' ס"ק ל"א) בשם רבינו ישעיה האחרון ועוד כמה מקורות דאין בזה קפידא אלא במתפלל ביחיד, אבל במנין עשרה אין בזה כל חציפות, וכ"ה בספר האשכול הלכות מנחה ומעריב (סימן כ"ב), עי"ש.

ל

צוותי הרפואה יתפללו ביחידות

[נכתב בתחילת ימי התפרצות המגיפה]

לשאלת רבים, הנני מורה לכל אנשי הרפואה שעובדים בבתי החולים שמטפלים בחולים שיש בהם חשש פיקוח נפש, וכך גם מתנדבי הצלה, שיתפללו בביתם ביחידות. כי רופאים רבים נמצאים בבידוד, ומקצתם לצערנו ולדאבון לבנו נדבקו במחלה, וכבר מורגש בכמה מקומות מחסור בצוותי רפואה, וככל שהמחלה תתפשט מחסור זה יחמיר וילך, ומשו"כ נראה שכל אלה לא יבואו בשערי בתי הכנסיות, כדי שיוכלו לעמוד ולשרת, ובנפשנו הדבר.

והנה שבתי וראיתי בבית הכנסת שבבית החולים שער צדק שרופאים, וגם מקצת המאושפזים עדיין באו בשער בית הכנסת, צויתי לסגור את בית הכנסת כדי למנוע מן הרופאים וק"ו מהחולים להידבק במחלה.

לא

כיצד לנהוג בקריאת התורה בשעת מגיפה

כבוד האברך היקר
הרב אלכסנדר לבל נ"י

במה ששאל לדעתי כיצד ראוי להתנהג בימים אלה בקריאת התורה, כאשר לפי הוראות משרד הבריאות צריך לשמור על מרחק של לפחות שני מטר בין אדם לאדם, ובקריאת התורה שהעולה צריך לקרוא ביחד עם הבעל קורא, וצריך קריאה מתוך הכתב ונמצא שבדרך כלל צריך הוא להתקרב לס"ת ולבעה"ק.

רואה אני בחומרא יתירה מה שנוהגין שבעה"ק והעולה עומדים זה לצד זה, מה שקרוב להביא לידי הידבקות במחלה ובפרט שבעה"ק קורא בקול, והעולה מברך בקול ויש חשש גדול שאם מי מהם נגוע בנגיף עלולים הם להדביק זה את זה.

יש להקפיד שלא להעלות לתורה אלא מי שמכסה פיו ואפו במסכה, או לפחות בעלותו לתורה יכסה פיו ואפו בטליתו, ואין בשום פנים להעלות מי שאינו מכסה פיו ואפו.

ועוד ראוי בקריאה בשבת לקצר כמה שאפשר בעליות באופן שהבעל קורא יהיה אחד משבעת הקרואים ויקרא את רוב הפרשה בעצמו בלי שיעמוד מי לידו. הגבאי יכול לעמוד במרחק של לפחות שתי מטר כפי שנדרש.

ונראה עוד דכיון שמדובר בחשש סכנה יש להקל לכתחלה שהעולים יעמדו בריחוק מקום אף אם לא יוכל לקרוא מתוך הספר תורה, ואבאר טעמי ונימוקי.

הנה איתא בשו"ע (סימן קמ"א ס"ב):

"והעולה לא יקרא בקול רם, ומ"מ צריך הוא לקרות עם הש"צ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאזניו".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ומקור הלכה זו מדברי הרא"ש (מגילה פ"ג ס"א), אך הבית יוסף הביא ממהר"י אבוהב ששמע שאיתא בזוהר שאסור שישנים יקראו בתורה ואם נכונים הדברים ראוי לחוש לדברי הזוהר ולא יקרא העולה אלא הש"צ בלבד. אמנם מהר"י אבוהב לא ראה את דברי הזוהר במקורם, והבית יוסף ציין למקור דברי הזוהר"ק, וכתב דאף שכתבו הרא"ש והטור שאם העולה אינו קורא הוי ברכה לבטלה, כיון שאין לזה מקור בתלמוד, וגם מסברא יש לפקפק, שהרי כיון ששומע כעונה הו"ל כאילו מברך על קריאתו הוא, ראוי לחוש לדברי הזוהר, והעולה לא יקרא כלל.

ושוב כתב הבית יוסף דכאשר יקרא בלחש אין בזה קפידא אף לדברי הזוהר, ומשו"כ ראוי לנהוג שהעולה יקרא בלחש, לצאת יד"ח הרא"ש והזוהר גם יחד וכך סתם בשו"ע, כמבואר. ובדרכי משה כתב הרמ"א שאכן זה פשטות כונת הזוהר, ואין שום קפידא שהעולה לא יקרא בלחש, עי"ש.

אך מ"מ חזינן מדברי מהר"י אבוהב והב"י שנטו לפסוק לפי"ד הזוהר"ק שהעולה לא יקרא כלל.

והנה נחלקו הפוסקים אם סומא יכול לעלות לתורה, לדעת הב"י אין הסומא יכול לעלות, וכ"כ בשו"ע (קל"ט ס"ג):

"סומא אינו קורא, לפי שאסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב".

והרמ"א כתב:

ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא, כמו שאנו מקרין בתורה לע"ה".

הרי לן שנחלקו בשאלה זו השו"ע והרמ"א, לדעת השו"ע אין הסומא עולה ולדעת הרמ"א יכול הסומא לעלות וכך הביא בשם מהרי"ל שנהגו להעלות את הסומא. ובמשנה ברורה (ס"ק י"ב – י"ג וכן בשעה"צ סק"ו) כתב להקל בזה אלא שבפרשת פרה ופרשת זכור יש להחמיר דהוי קריאה דאורייתא, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ואף שיש לכאורה לתמוה בזה גם בדברי הב"י וגם בדברי הרמ"א דלכאורה יש קצת סתירה בדבריהם, דהלא הראנו לדעת שעיקר שיטת המחבר לפי"ד הזוהר שאינו קורא אלא הבעל קורא לבדו ולא העולה, ולגבי סומא כתב (סימן קל"ט) שאינו עולה לתורה לפי דברי הרא"ש דאם אין העולה קורא עם הש"צ הוי ברכה לבטלה, אך לפי דבריו בסי' קמ"א לסמוך על הזוה"ק אין כל טעם שסומא לא יעלה.

ולכאורה צ"ל דלמסקנת דבריו דאפשר דאף לפי הזוהר אין קפידא אם יקרא העולה בלחש שוב הסיק שאינו ראוי להעלות את הסומא.

והנה הב"י הביא את דברי המהרי"ל שסומא יכול לעלות וכ"כ עוד בשם הנימוקי יוסף מספר האשכול, אך חלק עליהם משום דברי הרא"ש הנ"ל, והרמ"א בדרכי משה (סי' קמ"א) כתב שדברי הב"י נראין בעיניו כנגד דברי המהרי"ל, וכך כתב גם (סי' קל"ה אות ד') ולכאורה דברי הדרכ"מ סותרים את מה שכתב בהג"ה בסי' קל"ט שנהגו שסומא עולה.

ובמאמר מרדכי (סי' קל"ט) כתב שהג"ה זו שבסי' קל"ט איננה מהרמ"א אלא מבאר הגולה, אך בדברי המגן אברהם (סק"ד) הפמ"ג (שם א"א סק"א) והמשנ"ב הנ"ל פשוט ומבואר שנקטו שעיקר דעת הרמ"א לקולא ונקטו כותיה, ומצינו בכמ"ק בין בב"י ובין ברמ"א שאף שבב"י ובדרכ"מ נוטים לחומרא, בשו"ע ובהג"ה נקטו לקולא ואין זה פלא כלל.

ולגבי מה שכתב הרא"ש שאם אין העולה קורא עם הש"צ הוי ברכה לבטלה באמת יש לתמוה כיון דשומע כעונה הרי זה כאילו הוא קורא בעצמו ולמה הוי ברכה לבטלה, וכבר הקשה כן בב"י וכ"ה בפר"ח, ובמשאת בנימין (סימן פ"ב) פסק מטעם זה שסומא יכול לעלות.

וראיתי במגן גיבורים (שלטי גיבורים סי' קל"ט סק"א) שחידש דכיון דבעינן קריאה מתוך הכתב לא אמרינן בזה שומ"כ. והדברים ידועים בשם הבית הלוי לגבי ברכת כהנים בקול רם, ובשם הצפנת פענח לגבי קריאת עשרת בני המן בנשימה אחת והגאונים במגן גיבורים קדמם בחידוש זה, והארכת בזה במק"א (עיין מנחת אשר מועדים ח"ב סימן כ"ג).

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וחתני יקירי הרה"ג ר' בנימין ביינוש נ"י העיר לבאר את שיטת הרא"ש לפי מה שכתבתי במנחת אשר (בראשית סי' מ"ג אות ב') דלא מצינו ברכת המצוה אלא על מעשה מצוה ולא על קיום מצוה שלא ע"י מעשה, ומטעם זה נקטינן דכל המקיים מצוה ע"י אחרים אין השולח מברך אלא השליח, כמבואר לגבי בדיקת חמץ (סימן תל"ב) וכן לגבי תקיעת שופר שבעל התקע מברך, וכך לגבי מקרא מגילה, דאין השומע מברך אלא התוקע והקורא, וכך גם בנידון דידן אין העולה מברך כיון שאינו קורא אלא שומע, והדברים נכונים.

ומ"מ נראה דכיון דלדעת רוב הפוסקים ובכללן המשנה ברורה העולה יוצא בדיעבד אף אם אינו קורא והרי נהגו להעלות גם את הסומא כנ"ל, וכיון שבחשש סכנה עסקינן יש לנהוג לכתחילה שהעולה יתרחק מבעל הקורא אף אם על ידי כך לא יוכל לקרוא מתוך הכתב.

(ואין זה דומה למה שנתבאר במק"א [לעיל סי' כ"ו] דאי אפשר לעלות לתורה ממרחק וצריך לעלות ולהתקרב לספר תורה, דכאן אכן עולה הוא לתורה אלא שעומד קצת במרחק ואינו יכול לקרות ודומה טפי לסומא).

ביקרא דאורייתא

אשר וייס

לב

האם ראוי לארגן מניינים במרחבים ציבוריים

ודיני קריאת התורה

כ"ו ניסן תש"פ

כבוד תלמידי היקר והאהוב

האברך המופלג

הרה"ג ר' מרדכי שיינין נ"י

הנני במענה קצר לשאלתיו.

באשר שאלת לדעתי, היות ולפי התקנות החדשות שפורסמו מותר להתפלל במרחב ציבורי עד תשע עשרה איש ביחד, עם מסכות פנים ותוך כדי שמירת מרחק בין איש לאיש, אך ברור כשמש שחלק גדול מהציבור לא ישמור ולא יקפיד על הוראות אלה, האם ראוי להימנע לחלוטין ממנינים אלה, או שמא יש להשתדל לשמור על הכללים וההוראות ולעודד את המניינים במרחבים פתוחים.

אשיח לך חרדתי וצערתי, הן לא נוכל לאסור את מה שהתירו רשויות הבריאות, אך חרד אני עד למאוד מתוצאות הקלות אלה, כי בעיני ראיתי את גודל המכשלה כאשר רבים מזלזלים בהוראות, ואף אם בשעת התפילה משתדלים לשמור על מרחק מסויים, מתקרבים הם זה לזה ומשוחחים זה עם זה בבואם ובצאתם, ובפרט בני הנוער בחורים צעירים וילדים שאינם מודעים ואינם מבינים את גודל הסכנה.

ונציגי הציבור ונבחריו שהשתדלו בכל כוחם לבטל את ה"גזירות" ולהשיג הקלות ממשרד הבריאות, טעות בידם, כי לא ב"גזירות" עסקינן, וכאשר התרחקו איש מרעהו והסתגרנו בבתינו לא עשינו כך להשביע רצון איש, אלא משום שכך דעת תורה, וכך הורינו חכמים (ב"ק ס' ע"ב): "תנו רבנן דבר בעיר - כנס רגליך, שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ואומר לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך, ואומר מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ומשו"כ אי איישר חילי הייתי מונע לגמרי מניינים אלה, ועדיף להתפלל בצירוף מנין דרך חצרות ומרפסות, אך מ"מ יש להתריע ולהסביר את גודל החיוב לשמור על כל כללי הזהירות, כי בנפשנו הדבר.

אך מ"מ יש להקפיד ביותר שכל אחד ילבש מסכה המכסה את פיו ואפו, וישמרו על מרחק בין איש לרעהו. ואם לא ינהגו כן יצא שכרם בהפסדם עשרות מונים, ויש להדיר רגלים ממנינים אלה.

ב. בדבר שאלתו כיצד לנהוג בקריאת התורה במנין מצומצם כאשר יש כהן שהוא ספרדי, דהלא לדעת הבית יוסף אין הסומא עולה לתורה, כי העולה צריך לקרוא ביחד עם הבעל קורא, אם הכהן יצא לא ישאר מנין, האם להתעלם מן הכהן או להעלותו אף שלא יוכל לקרוא.

הנה מבואר בתוספתא (מגילה פ"ג הי"ב) "בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב עומד וקורא ויושב אפי' שבעה פעמים", והובא ברי"ף (מגילה י"ד ע"א מדה"ר) וברא"ש (מגילה פ"ג סימן י') וכ"ה בטור ובשו"ע (סימן קמ"ג ס"ה). ובמשנה ברורה (שם ס"ק ל"ג) כתב דלדין שסומא ועם הארץ עולים לתורה אעפ"י שאינם יודעים לקרות אין אנו נוהגין לפי הלכה זו.

אך מ"מ מבואר דאם אין בציבור מי שיודע לקרוא אינם עולים לתורה ופשוט דהלכה זו נוהגת גם כשיש כהנים בציבור, ומה לן אם כהן הוא או ישראל אם אינו יכול לעלות.

ומשום כן נראה דכיון שכהן זה אינו יכול לעלות אם לא יוכל לגשת לספר תורה ולקרוא מתוכה, אפשר להעלות ישראל במקומו, והרי זה דומה לכהן סומא לשיטת הבית יוסף שאינו יכול לעלות דפשוט שישראל קורא במקומו.

אך יש לבדוק ולהשתדל שבעל הקורא יתרחק מן הספר עד מקום שממנו הוא יכול לקרוא מתוכו, והעולה יתרחק קצת לצד השני עד ששניהם יוכלו לראות ולקרוא מתוך הספר ויעמדו במרחק ראוי זה מזה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ואם העולה מבני אשכנז הוא שנהגו להעלות גם סומא, אינו צריך להתקרב לספר תורה עד שיוכל לקרוא, ובשעת שמברך יתקרב אל הספר והבעל קורא יתרחק קצת, ובשעת הקריאה העולה יתרחק קצת באופן שישמרו על הוראות הרשויות למנוע משחית ומגיפה.

באהבת עולם

אשר ויים

לג

אם צריכים כל העשרה לשמוע את הש"ץ כדי להצטרף

כבוד תלמידי אהובי

איש תורה דעת ומעש

הרה"ג ר' דוד לפידות נ"י

הנני במענה קצר לשאלתו, בענין מנין במרפסות שהשליח ציבור מקומו במרפסת שבמרכז וקולו נשמע היטב לכולם, ועתה הש"ץ הוא אחד המתפלל במרפסת שבקצה ואין קולו נשמע היטב לכל המתפללים, האם מצטרפים הם למנין עשרה אף כשאין שומעים את השליח ציבור, אלא יודעים מתי לענות ע"י שמועת המתפללים הקרובים לש"ץ.

הנה מילתא דפשיטא דכל עיקר דין שליח ציבור במקורו הוא מה שהש"ץ מוציא את מי שאינו בקי מדין שומע כעונה כמבואר בשו"ע (סי' קכ"ד ס"א). ופשוט דמי שאינו שומע את השליח ציבור אינו מצטרף לעשרה. ואף שתפילת הש"ץ אינו אלא לקיים את תקנת חכמים והוי כעין מנהג אבותינו בידינו כמבואר (שם ס"ג), מ"מ פשוט דצריך כעין עיקר התקנה.

ולהדיא כתב הט"ז (שם ס"ק ב') דמי שאינו שומע אינו מצטרף למנין, ואף שהפרי חדש (סימן נ"ה סעיף ח') פליג עליה וס"ל דאם עונה אמן מצטרף אף על פי שאינו שומע, מסתבר כדברי הט"ז, ופשוט שלכתחלה ודאי יש לנהוג כשיטתו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ומשום כן יש לוודא שאכן כל המפללים המצטרפים למנין יוכלו לשמוע את השליח ציבור.

באהבה

אשר וייס

לד

תשלומין בקריאת התורה

כבוד ידיד נפשי ויקיר לבני

מרבין תורה ומזכה רבים

הרה"ג ר' מרדכי יצחק שווארץ שליט"א

רב קהילת ברכות שמואל, גבעת זאב

וראש ישיבת אורחות חיים

בדבר שאלתו, שאלת רבים, בשבת קודש הבעל"ט פרשת תזריע מצורע, היות והרשויות התירו להתפלל במנין במרחבים פתוחים האם יש להשלים בקריאת התורה את כל הפרשיות שהפסידו, או שמא רק הפרשה האחרונה.

לענ"ד יש להקל שלא לקרוא כלל את הפרשיות שהפסידו, ולקרוא פרשיות תזריע מצורע בלבד.

וזאת מתרי ותלת טעמי, ואבאר:

הנה הלכה זו מקורה ברמ"א (סימן קל"ה ס"ב):

"אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ומקור הלכה זו באור זרוע (הל' שבת סימן מ"ה) וכ"ה בשבלי הלקט (ח"א עמוד נ"ד) ובספר האגודה (מס' מגילה פ"ג סי' ל'), עי"ש.

אך בדברי גדולי האחרונים מצינו בזה כמה חידושים ותהיות, ואבאר.

א. בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן פ"ה) הובא במגן אברהם (שם סק"ד) דייק מלשון ספר האגודה דאם דילגו שבת שיש בו שתי פרשיות כמו בהר בחקותי או תזריע מצורע אין משלימין, דלעולם אין קורין יותר משתי פרשיות, וכ"ה דעת הגר"א בביאורו. ומטעם זה גם אם ביטלו קריה"ת שבועיים או יותר אין משלימין אלא את הפרשה האחרונה, עי"ש.

ופשוט לפי דבריהם דהוא הדין שאין משלימין בשבוע שקורין בו שתי פרשיות כמו בשבת קודש הבא עלינו לטובה, וכ"כ במשנה ברורה (שם סק"ז).

ועוד נראה פשוט לענ"ד דאין תשלומין אלא בשבת הראשונה, ואם השבוע נקרא פרשיות תזריע מצורע פשוט שאי אפשר בשבת שלאחר מכן יקראו פרשיות צו ושמיני וכיוצ"ב.

ואף שיש חולקים על המהר"ם מינץ עיין אליהו רבה, מסתבר שדעת המגן אברהם ורוב האחרונים מכריעה.

ב. בשערי אפרים (שער ד' סל"ט) כתב דעד כאן לא אמרו שצריך להשלים, אלא בציבור שהתפללו ומסיבה כלשהי ביטלו קריאת התורה, אבל אם הציבור כלל לא התקבצו יחדיו, לא חל עליהם חובת הקריאה, כיון שקריאת התורה חובת הציבור היא ולא חובת היחיד, ואין חייבין להשלים.

ונראה פשוט לפי דבריו דבנידון דידן אין דין השלמה, דהלא בתי הכנסיות סגורים ולא התפללו בציבור, ולדעת השערי אפרים כל כהאי גוונא אין דין תשלומין.

ג. בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ו') נשאל ע"י בית כנסת שלא התפללו בה בכל שבת, והרבה שבתות לא התקיימו בו תפילות, האם צריך להשלים את הפרשיות. וכתב דלא אמרו שצריך להשלים אלא אם ביטלו פעם אחת, אבל אם מנהגם לבטל מדי פעם אין

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

משלימין "דא"כ יבוטל מנהגן של ישראל לקרות בשבת רק הסדר המיוחד להם ע"פ תקנות חז"ל".

ויש לדון לפי דבריו בנידון דידן שמגיפה זו כבר משתוללת שבועות רבים, ועדיין אין לדעת כמה זמן תימשך, ובתחלה ניתנה רשות להתפלל בציבור, ואח"כ אסרו זאת, ועכשיו שוב התירו, ואפשר שבעבור זמן שוב יאסרו זאת, וכל כהאי גוונא אפשר שאין דין תשלומין לפי השבות יעקב.

ד. עוד כתב בשערי אפרים (ש"ז סעיף י') דאם בטלה קריאת התורה בביהכ"נ ורוב המתפללים שמעו קריאת התורה בבתי כנסיות אחרים אי"צ להשלים. ובתקופתנו מצד אחד נסגרו בתי הכנסיות, אך רבים מתפללים בציבור וקורין בתורה במנייני המרפסות והחצרות, ואפשר שרוב המתפללים כבר שמעו קריאת התורה במניינים אלה.

סוף דבר, יש בשאלה זו כמה וכמה צדדים להקל, ואין לומר, וכי מה הפסד יש אם נקרא עוד פרשה בתורה, דאם לפי ההלכה והמנהג אין צריך תשלומין פשוט דיש בזה צד הפסד ששלשת העולים הראשונים יברכו על קריאה שלא בזמנה ומקומה. ואפשר דהוי ברכה לבטלה שקוראים בפרשה שאין צריך לקרותה, והו"ל כקורא פרשה בעלמא ומברך עליה, וצ"ע.

ומשום כן נראה לענ"ד שכל אחד ישלים פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום, ולא יקראו בתורה אלא פרשיות תזריע מצורע בלבד.

ושמעתי בשם אחד הגדולים שאמר טעם שלא לקרוא קריאת תשלומין בנידון דידן, דרק בציבור שהיה מחוייב לקרוא בתורה ומשום כל סיבה שהיא ביטלו את הקריאה צריכים להשלים, משא"כ בנידון דידן, דמחמת חשש סכנה פטורים מקריאת התורה, וכיון שפטורים הם אין כאן תשלומין.

ושורש הסברא יש לו מקום, דאכן יש פוסקים שדימו תשלומין של קריאת התורה לדין תשלומין בתפילה, ובתשלומי תפילה מבואר להדיא במשנה ברורה (סימן ע"א סק"ד). אך יש לדחות סברא זו מחדא ותרי טעמי:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

א. אין נידון דידן דומה לאונן כלל, דחכמים פטרו את האונן מן המצוות, משא"כ בנידון דידן שאין כאן פטור כלל, אלא גדר אונס משום חשי פיקוח נפש, וכל עיקר הלכה זו של תשלומין בקריאת התורה ניתנה במקום אונס.

ב. במקור הלכה זו שבאור זרוע אין נראה שהלכה זו גדרה תשלומין, אלא שעיקר תקנת הקריאה היתה להשלים את התורה אחת לשנה, ואם לא קראו שבת אחת קורין בשבת הבאה, ולפי זה אין הבדל כלל בסיבה למה לא קראו, אם משום פיקוח נפש או שאר אונס.

כל זה נראה לענ"ד להלכה ולמעשה, אך לא אכחד דבאמת חושש אני גם לקריאה ארוכה בתקופה זו. דבשעת התפילה קל יותר לשמור על מרחק ראוי, אבל בשעת קריאת התורה קשה לשמור מרחק, דהלא לשיטת השו"ע צריך העולה לקרוא ביחד עם הבעל קורא אף בדיעבד, ואף לשיטת הרמ"א לכתחלה ודאי יש להקפיד בכך, ומשום כך הבריות עומדים קרובים זה לזה בשעת קריאת התורה, וגם קשה מאוד לקרוא עם מסכה, וככל שתהיה הקריאה ארוכה ביותר יש יותר חשי קירבה והידבקות, על כן אין להחמיר בתשלומי הקריאה. ועוד דיש בזה טירחא דציבורא, ובפרט בשב"ק הבעל"ט שצפוי להיות גשום. (בענין ההנהגה הראויה בקריאת התורה בתקופת הקורונה עיין לעיל סימן ל"א).

אך מ"מ אף לולי חששות אלה, נראה דעיקר הדין ככל המבואר לעיל.

באהבה כפולה ומכופלת

(ברכות י"א ע"ב)

אשר וייס

לה

תשלומין לפרשת החודש

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי

הגאון החסיד ר' יעקב צבי ריבא שליט"א

מורה הוראה ומרביץ תורה בויליאמסבורג ארה"ב

עקב מחלת הקורונה המשתוללת לדאבון לב במלוא עוזה נבצר מרבים להתפלל בביהכ"נ והרבה בתי כנסיות נסגרו לגמרי ומע"כ לא יכול היה לשמוע את הקריאה של פרשת החודש, ושאל כת"ר אם אפשר להשלים את הקריאה בשני או חמישי או בשבת פר' ויקרא שהיא שבת הפסקה כאשר בלא"ה מוציאים ס"ת מן ארון הקודש.

הנה כתב הגרעק"א (או"ח סימן תרפ"ה) משו"ת גנת ורדים (כלל א' סי' ל"ו) דאין תשלומין לקריאת פר' שקלים דכל שעבר הזמן לפי תקנת חז"ל אין תשלומין. וכ"כ הגרא"ז מרגליות בשערי אפרים (שער ח' סעיף צ"ה). ואין זה דומה למה דאיתא (סי' קל"ה ס"א) שאם הציבור לא קראו את הפרשה משלימין לשבת הבאה, דבזה אין כל קפידא דעיקר הענין להשלים את התורה כל שנה, ומצינו בבני מערבא שהיו משלימין את התורה אחת לג' שנים ולפיכך יכולים להשלים בשבת הבאה, משא"כ בד' פרשיות. וכך פסק המשנה ברורה (שם סק"ב).

ופשוט שדין אחד לד' פרשיות ואין בין פרשת החודש לפרשת שקלים.

ובאמת אי בדידי תליא צ"ע למה לא להשלים את הקריאה של פרשת שקלים, דהלא בכל עיקר הדין שקוראים פר' שקלים מצינו חמשה טעמים בדברי רבותינו הראשונים, ולפי כל חמשת הטעמים מסתבר דיש תשלומין לקריאת פר' שקלים, אף אם לא קראה בזמנה, ונבאר.

א. מפשטות דברי הגמ' במגילה (כ"ט ע"ב) משמע דטעם הקריאה כדי להכריז על השקלים ולהזכיר לעם להביא את שקליהם, וכך אמרו שם:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

"וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה, קדמינן וקרין באחד באדר, כי היכי דליתו שקלים למקדש".

וכך פירש רש"י שם במשנה, עי"ש.

ב. בתוס' הרא"ש (מגילה שם) איתא דכשם ששואלין ודורשין ל' יום לפני הפסח בהלכות החג, כך קורין פרשת שקלים שלשים יום לפני שצריך לתרום תרומה חדשה.

ג. ידועים דברי הירושלמי (מגילה פ"ג ה"ד, כ"ה ע"א):

"ר' לוי בשם ר"ש בן לקיש צפה הקדוש ברוך הוא שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל אמר מוטב שיקדום כספן של בני לכספו של אותו רשע לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים".

הרי לן טעם מפורש בגמ' דבני מערבא לקריאת פרשה זו.

ד. והנה כתב הרמב"ם (הל' תפילה פי"ג ה"ח):

"מפסיקין למועדות וליום הכפורים וקוראין בענין המועד לא בסדר שבת, ומשה תיקן להם לישראל שיהו קוראין בכל מועד ענינו, ושואלין ודורשין בענינו של יום בכל מועד ומועד, ומה הן קורין...".

ובהמשך הפרק (הלכה כ') כתב:

"ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים...".

ומשמע מדברי הרמב"ם דקריאת ד' פרשיות ענינה וגדרה כמו קריאת המועדים שקורין בהם מענינו של יום.

ה. כתב הלבוש (סי' תרפ"ה ס"א, וכ"ה במשנה ברורה שם סק"ב) דמשום שחרב בית המקדש ואין מקריבין קרבנות ציבור, וממילא אין מביאין שקלים למקדש, תיקנו לקרוא פרשת שקלים משום "ונשלמה פרים שפתינו", עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הרי לן חמשה טעמים שונים מדברי חז"ל ורבותינו הראשונים והאחרונים למה קורין פרשת שקלים לפני חודש אדר, אך לפי כל הטעמים מסתבר להשלים קריאה זו עד חודש ניסן, דהלא זמן הבאת מחצית השקל הוא עד ר"ח ניסן, אלא דמ"מ פסקו גדולי האחרונים דאין לקרוא פרשה זו אלא בשבת שבו תיקנו חכמים, ומי יהרהר אחריהם, וק"ו הדברים לגבי פרשת החודש דאין לה אלא מקומה ושעתה ואין לה תשלומין בשבת הבאה. (אך עיקר שאלת מעכת"ר אם אפשר להשלים את הקריאה ליום שני שעדיין הוי לפני ר"ח ניסן, והרי זה דומה למה שמצינו לגבי פר' שקלים, ודו"ק בזה).

באהבה כפולה ומוכפלת

(ברכות י"א ע"ב)

אשר וייס

ענייני פסח

לו

שטר הרשאה וירטואלית

הן מנהג בית ישראל זה כמאה וחמשים שנה שכל אחד ואחד בא לפני הרב וחותרם על שטר הרשאה למכירת חמץ. אך בשנה זו ספונים אנחנו איש איש בביתו ואסור לבא לפני רבני ישראל ולהתקרב אליהם, ובהכרח למכור את החמץ דרך פקס ואימייל, ונמצא שמפסידים אנו את הקנין של הרשאה.

אך באמת אין צריך קנין בהרשאה מעיקר הדין כמבואר בחו"מ (סי' קפ"ב ב"ס"א) דאין צריך קנין במינוי שליח, וז"ל:

"האומר לשלוחו צא ומכור לי קרקע או מטלטלין, או קנה לי, הרי זה מוכר ולוקח ועושה לו שליחותו וכל מעשיו קיימין, ואין העושה שליח צריך קנין ולא עדים, אלא באמירה בעלמא בינו לבין חברו, ואין צריך עדים אלא לגלות הדבר אם כפר אחד מהם".

אך מ"מ נהגו לעשות קנים במינוי שליחות עפ"י דברי הרמב"ם בהל' מכירה (פ"ה הלכה י"א – י"ג):

"יש דברים הרבה שאינן צריכין קנין ואין לקניין בהם טעם, כגון המשחרר את עבדו, והמגרש אשתו, או עושה שליח, או המוסר מודעה, או המבטל מודעה, או המוחל לחבירו חוב או פקדון שיש לו בידו, וכל כיוצא בדברים אלו. נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים או כיוצא באלו, ואומרים וקנינו מפלוני שעשה פלוני שליח, או שמחל לפלוני חוב שיש לו אצלו, או שבטל המודעה שמסר על גט זה וכיוצא באלו, אף על פי שאינו צריך. קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום, אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו ואחר כך אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרת לי לעשות דבר זה אין צריך דבר אחר כלל".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הרי שנהגו לעשות קנין במינוי שליחות, אך אין לזה צורך מעיקר הדין, ורק במקצת מקומות נהגו כן.

ונראה עוד דכיון דכל קנין זה לא נהגו בו אלא כדי להוכיח גמר דעת, כאשר אדם טורח למלא את כל הטפסים וחותם את שמו ושולח את הטופס, לא גרע מקנין סודר להוכיח גמר דעת וכונה שלימה במינוי השליחות. כך נראה ברור ופשוט לענ"ד.

אך מטעם אחר יש לדון במכירה שע"י אימייל או מילוי טופס באתרים השונים, דהנה שיטת הנודע ביהודה (מהדו"ק חו"מ סי' ל' אות ז') והקצות החושן (סימן קצ"ד סק"ג) דקנין אודיתא הוא הקנין העיקרי במכירת חמץ ובכל הקניינים האחרים יש ספק ודופי בין ישראל לגוי, וכבר קדם להם בשו"ת מהר"ם מינץ (סימן ג'), וכבר הארכתי בכל סוגיא זו דקניני חמץ במכירת חמץ במנחת אשר (מועדים ח"ג סימן ב'), ואכמ"ל.

ואף שנחלקו הפוסקים אם הודאת מורשה תקפה ומחייבת את המרשה, הש"ך (חו"מ סי' קכ"ד סק"א) הביא ממהר"ש דלא מהני והש"ך חלק עליו וכתב דמהני, בקצוה"ח (שם סק"א) כתב דהיכא שהמרשה שם דברים בפני המורשה וצוה עליו להודות ודאי מהני, וכפי הנראה סמכינן על דברי הש"ך והקצות בהלכה זו.

אך מאידך כתב הקצוה"ח (סי' מ' סק"א) דלא מהני קנין אודיתא אלא בייחוד עדים ואמר להם אתם עדי, ודחה את דברי הפני יהושע כתובות (ק"ב ע"א) דנקט דאף בהודאה בינו לבינו מתחייב, והפי יהושע הלך לשיטתו גם בגיטין (י"ג ע"ב), עי"ש.

וכבר הקדימו את הקצות המהרש"א והמהר"ם מלובלין (גיטין י"ג ע"ב). וכ"כ הגרעק"א (ב"מ מ"ו ע"א), עי"ש.

והנה המהרש"א, המהר"ם והקצוה"ח סתמו ולא פירשו, למה צריך עדים בקנין אודיתא בניגוד לשאר קניינים שבהם לא איברי סהדי אלא לשיקרא (קידושין ס"ה ע"ב), ויש לפרש הנחה זו בשתי דרכים:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

א. כיון שאין כאן מעשה קנין אלא דברים בעלמא, צריך לאלם את תוקף הענין וגמר הדעת ע"י ייחוד עדים וכדברי הקצוה"ח דלא זו בלבד שצריך עדים אלא צריך אף שיאמר להם אתם עדי.

ב. אין תוקף לקנין אודיתא אלא בהודאה מחייבת שנותנת לקונה אפשרות להוציא ממון מיד המודה ע"י הודאה זו, ומשו"כ אם הודה שלא בעדים אין קנין אודיתא.

וכ"כ הגרעק"א (בב"מ שם):

"מ"מ י"ל דקנין אודיתא לא הוי קנין אלא המודה בפני עדים דכיון דיכול לתבעו בב"ד ע"פ הודאתו וא"י להכחישו מקרי הודאה גמורה לקנות בו, אבל כשמודה שלא בעדים אין שייך הודאה לקנות בו כיון דאינו נתפס בהודאתו לגבות ממנו".

ובאמת נראה טפי כדרך הזה, שהרי הארכתני במק"א בביאור קנין זה דאודייתא (ע"י מנחת אשר ויקרא סימן ע"ז אות ח'), ודחיתי את מש"כ בקובץ שיעורים (ב"ב סימן קמ"ט) דיסוד קנין אודיתא הוי בגמירת דעת, דכל שגמר דעתו להקנות לא צריך מעשה קנין, וכיון דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי (קידושין ס"ה ע"א) ואינו יכול לחזור בו שוב גמר ומקנה, ולדידי לא סגי במה שאינו יכול לחזור דלא מציינו יסוד זה אלא במה שאמרו חז"ל במקומות רבים "בההוא הנאה גמר ומקנה". וביארתי שקנין אודיתא הוי תולדה דקנין שטר, וכשם שמצינו בקנין שטר שע"י שהמקנה נותן ביד הקונה ראייה על קנינו יש בזה קנין, כך גם באודייתא דכיון שהודה לו בפני עדים, הרי נתן לו ראייה על ההקנאה ונתן בידו אמצעי להוכיח שהקנה לו, וזה גופא הוי יסוד הקנין, ע"י"ש.

אך מ"מ בין לפי הקובץ שיעורים ובין לפי דרכי אין קנין אודייתא אלא במקום שביד הקונה לממש זכותו ע"י הודאה זו, וזה כל עיקר גדר הקנין.

ויש לתמוה לפי זה במכירת חמץ דידן שאין עדים על ההרשאה מה מהני הודאת המורשה שהוא הרב בפני הגוי כשאין כל עדים שבעלי החמץ הירשו את הרב להודות בשמו, והם יוכלו לטעון לגוי להד"ם.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך באמת פשוט דכיון שהמרשה חותם על שטר ההרשאה הרי די בחתימת ידו להוציא ממון, אך הא תינח במה שנהגו בכל שנה ושנה שכל אחד בא לפני הרב וחותם את שמו על שטר ההרשאה, אבל כאשר האדם ממלא טופס באתר או באימייל ואינו חותם את שמו, לכאורה אין כל תוקף בהודאת הרב כיון שאין כל ראיה מחייבת כנגד בעלי החמץ, דהלא כל אדם יכול למלא שמו וכתובתו של חברו.

ומשו"כ נראה דעדיף טפי שכל אחד ישלח את הטופס מכתובת אימייל הפרטית שלו דכל כה"ג יש ראיה שאכן הוא זה שהרשה להרב לפעול בשמו, דאין אדם יכול ליכנס לאימייל של חברו כשם שאינו יכול ליכנס לביתו או לחתום חתימת ידו, ויש תוקף לראיה זו בערכאות, וכך נראה גם לפי ההלכה.

אך מ"מ בדיעבד ובשעת הדחק יש תוקף בהרשאה אף במילוי טופס באתר, כי שיטה זו של הנודע ביהודה והקצות דסמכינן בעיקר על קנין אודיתא מחודשת, וגדולי הדורות שלפניהם, ואף רוב אלה שלאחריהם נקטו דאין אודיתא קנין עיקרי במכירת חמץ, ויש לסמוך על דבריהם, ואכמ"ל.

לז

הפקרת כלים על מנת לפוטרן מטבילה

במענה לשאלת רבים בתקופה זו שמשפחות רבות יצטרכו לערוך סדר בביתם ולא יוכלו להתארח בבית הוריהם או מארחים אחרים ובהכרח צריכים הם לקנות כלים חדשים, כלי בישול וכלי אוכל. אך כל מקוואות הכלים נסגרו בהוראת משרד הבריאות, האם יש דרך להשתמש בכלים חדשים ללא טבילתם.

הנה בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן נ"ז אות ד') כתבתי להקל בכלים דיגיטלים שאי אפשר להטבילם למכור אותם לגוי, וזאת לפי המבואר פעמיים בשו"ע (או"ח שכ"ג ס"ז ויו"ד ק"כ סט"ז) דהקונה כלי מגוי בערב שבת ולא יספיק לטובלו לפני שבת יכול להקנותו לגוי ולהשתמש בו ללא טבילה. וכתבתי שם דאף שיש מגדולי האחרונים שנקטו שאין להסתמך על זה אלא לזמן קצר וכמי שלא יספיק להטביל את הכלי לפני שבת, דתיכף

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

לאחר השבת אכן יטבילו כדין, אבל אין לסמוך על מכירה לגוי לצמיתות, אך הבאתי שיש גם מגדולי האחרונים שבשעת הדחק סמכו על מכירה לגוי לצמיתות בכלים שמחמת גודלם אי אפשר להטבלם אם בכלי זכוכית שאי אפשר להטבילם שמא ישברו, עי"ש.

אך בנידון דידן אין זה פתרון מעשי, שהרי אין איש יוצא מפתח ביתו, ואין הנכרים מצויים בינינו. ועוד דכל מערכות הקניינים בין ישראל לגוי מורכבות עד למאוד וכמה כרכורים כרכרו במכירת חמץ לגוי דלדעת הרבה פוסקים אינו אלא מדרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, וק"ו בטבילת כלים דלדעת רוב הפוסקים הוי מה"ת.

(ועיין בשו"ת מנחת אשר שם, ועוד בסי' נ"ה בכל עיקר מצות טבילת כלים אם הוי מה"ת או מדרבנן, וגם בענין האיסור להשתמש בכלי שלא נטבל אם הוי מה"ת או מדרבנן, ואכמ"ל).

ומשו"כ נראה בנידון דידן דיש לסמוך על ההפקר, ואף שכתבתי (שו"ת מנח"א ח"ג סי' ס"א אות ב') דאין לסמוך על הפקר אף בשעת הדחק, אין זה אלא במקום שאפשר להקנות לגוי, וקנין עדיף מהפקר, כמו שביארתי שם דבמעשה קנין הנעשה בין שני אנשים יש יותר תוקף בעיני בני"א מאשר הפקר שאין בו קנין אלא סילוק, וכיון שמושתמש בכלי ככל שאר כלים שלו יש בזה הערמה גדולה, ועוד דשם לא דנתי אלא ביחיד שקנה כלי ואין בידו לטובלו, אבל בנידון דידן דהוי שעת דחק גדול ואין פתרון אחר שאין בו צד סכנה נראה להקל בזה בשופי.

והרי מציינו בגמ' (שבת י"ח ע"ב) ובהלכה (או"ח סי' רמ"ז ס"ג) דמהני הפקר כדי שלא יעבור על שביתת בהמתו, וכמו כן מהני ביטול בחמץ, ולדעת רבים מן הראשונים ביטול מטעם הפקר הוא.

אמנם ידעתי דשאני הני דבשעה שהוא מפקירו באמת נוהג בו מנהג הפקר ולא מנהג בעלות, דהבהמה אינה עומדת ברשותו אלא ברשות הנכרי, והחמץ בודל ממנו והידוע לו עמד וביערו, משא"כ בכלי זה שהוא משתמש בו כבשלו. אך מ"מ נראה דאנן סהדי שהוא מפקירו בלב שלם כדי שלא לעבור עבירה, ואם יבוא חבירו ליטלו באמת יתננו לו בלב שלם, אף אם בלב כואב.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ובמנח"א שם הבאתי מה שהביאו בשם הגרש"ז אורבך שבשעת הדחק יש לסמוך על הפקר לפטור מטבילת כלים, וכעת ראיתי שאכן כך כתב במנחת שלמה (ח"ב סי' ס"ו אות ט"ז), עי"ש.

וכך ראיתי בארחות רבינו (ח"ד עמוד נ"ד) שדעת בעל הקה"י שאין להשתמש בכלי הנקנה מגוי אף לא עד לגמר תכולתו, אלא שנתן עצה להפקיר את הכלי כדי לפטור אותו מחובת הטבילה, וכך מובא גם בשם החזון איש. הרי שבשעת הדחק הקילו אף במשתמש בכלי לאחר הפקירו.

וכל זה שלא כמו שכתב מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ה' אות קל"ו) שהוכיח מדברי המגן אברהם דלא מהני, ובמנחת אשר שם כתבתי דאין ראיה מדברי המגן אברהם, אך לא פירשתי את הדברים, והנני לבאר.

הנה הקשה המגן אברהם (סי' י"ג סק"ח) במי שנפסקו לו ציציותיו בשבת שהתירו שלא לפשוט את טליתו משום כבוד הבריות אם מתבייש לשבת בבית הכנסת בלי טלית, כיון שלדעת המרדכי מותר ללבוש טלית לא מצוייצת בשבת ולמה לא אמרו שיתנו לחבירו ויחזור וישאל ממנו וטלית שאולה פטורה מציצית, ותירץ המג"א דמ"מ חייב מדרבנן דנראה כשלו וכמו שאמרו בטלית שאולה לאחר ל' יום וכ"ש הוא דבאמת הוי שלו, ושוב הקשה דמ"מ ראוי שיעשה כן בשבת (ופירשו בלבושי שרד ובפמ"ג דבכך יפטר מאיסור לדעת הראשונים דאף בשבת אסור ללבוש ד' כנפות בלי ציצית, ותירץ במג"א דחיישינן שיעשה טצדקי אף בימות החול, משא"כ כשהתירו לו ללבוש טלית ללא ציצית בודאי יקשור לו ציצית לאחר השבת. ועוד תירץ המג"א דאסור ליתן מתנה בשבת, וכדמוכח בשבת (קל"א ע"ב) שאמרו הואיל ובידו להפקירם ולא אמרו שבידו ליתנם במתנה, עי"ש.

והנה הפרי מגדים שם הקשה דא"כ למה לא יפקיר טליתו כיון שמותר להפקיר בשבת. ותירץ דלא חייבוהו להפקיר שמא יזכו אחרים בטליתו, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וצ"ע מה ראה מהרי"ל דיסקין בדברי המג"א להוכיח דלא מהני הפקר בטבילת כלים, ואי משום שכתב דלא מהני ליתן טליתו לאחרים משום שנראה כשלו, וכ"ש הכא דבאמת הוי שלו, הרי דכיון שמשתמש בו כדרך הבעלים לא מהני הקנאתו, וכך גם לענין טבילת כלים, הלא פירוש זה סותר שני מקורות מפורשים בשו"ע דיכול להקנות כלי לגוי בערב שבת לפוטרו מטבילה אף שמשתמש בו, וע"כ דכונת המג"א פשוטה בתכלית דאם החמירו בטלית שאולה לאחר ל' יום משום שנראה כשלו, כ"ש שיש להחמיר בטלית שהוא שלו ממש אלא שמקנהו לחבירו כדי להיפטר ממצות ציצית שיש להחמיר משום שנראה כשלו, אך פשוט שאין כונתו דלא מהני ההקנאה.

ובדברי הפרי מגדים חזינן דפשיטא ליה דבאמת מהני הפקר לפוטרו מן הציצית, והוא הדין בטבילת כלים, וז"פ.

ולגבי מה שכתבתי (במנח"א שם) לתמוה למה לא נתנו עצה להפקיר את הכלי ולא מצינו אלא שיקנהו לגוי, וכבר כתב במהרי"ל דיסקין להוכיח מזה דהפקר לא מהני, ודאי שאין בזה הכרח דבהפקר חיישינן שיזכו אחריו בכליו, וכדי שלא להפסיד ממונו לא יפקיר, וכמ"ש הפמ"ג לגבי ציצית. ואפשר עוד דבזמניהם שגרו בין הנכרים היתה עצה זו פשוטה בעיניהם, דכל הזמן היו סוחרים עם הגויים במקח וממכר, אבל לא היו בקיאים כל כך בדיני הפקר.

וכבר כתב החזון איש (טהרות עמוד חצ"ר):

"ואין ללמוד דין מהשמטת הטור והשו"ע, שלא סמכו הטושו"ע מעולם להורות לנו מתוך השמטתם, אדרבה אם היה דעתם להורות לנו שלא נשתנה הדין לא היו משמיטים אלא היו מפרשים, והרבה דינים שאינן כ"כ מצויים השמיט השו"ע אף שהטור הביאן, והרבה שהשמטות גם הטור, ודי לנו במה שפירשו".

ומ"מ נראה דכל שאפשר להימנע מלהשתמש בכלים חדשים נכון טפי, אבל במקום דאי אפשר כיון דהוי שעה"ד גדול יש לסמוך על ההפקר, וצריך לזכור להטביל כלים אלה כדין כאשר יעבור זעם.

לח

עוד בענין הנ"ל

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי

הגאון הגדול ר' צבי בן יעקב שליט"א

אב"ד בתל אביב ומגדולי הדיינים בארץ ישראל

הנני בתודה מרובה על קונטרסו הגדול והחשוב בענין הקנאת והפקרת כלי לגוי על מנת לפוטרו מטבילה. דבריו ברורים ובהירים כדרכו בכל מקום. הנני בתגובה קצרה ממה שהסתייג מן ההפקר כאמצעי לפטור מטבילת כלים.

פקפק כת"ר לפי המבואר בב"ק (צ"ד ע"א) דהמפקיר כרמו והשכים בבוקר ובצרו חייב בפרט ובעוללות ושכחה ופאה, והרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"ה הכ"ז) כתב:

"המפקיר את כרמו והשכים בבקר וזכה בו לעצמו ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה שהרי שדך וכרמך אני קורא בו מפני שהיה שלו והרי הוא שלו". וטען כת"ר דהוא הדין בנידון דידן "שהיה שלו והרי הוא שלו".

ולענ"ד אין זה פירכא כלל, ואין זה ענין לנידון דידן.

שהרי להדיא כתב הרמב"ם "והשכים בבקר וזכה בו לעצמו ובצרו חייב וכו'". הרי דמייירי שבעצם חזר בו מן ההפקר וזכה בו לעצמו. וזה גם כוונת הברייתא "המפקיר כרמו, והשכים לבקר ובצרו", ופשוט דאינו מתכוין לבצור כרם של הפקר אלא התכוין לחזור ולזכות בו, ואם יבא מאן דהו לזכות בענבי הכרם ימחה בו ויגרשנו. וכל כה"ג תיקנו חכמים דהו"ל כאילו לא הפקירה.

ואין כל זה ענין לנידון דידן שאין הוא מתכוין לזכות בו כלל, אלא משתמש הוא בכלי של הפקר, ואם יבוא מן דהו לזכות בכלי אכן יתננו לו. ולענ"ד אנן סהדי דכיון שמפקיר את הכלי על מנת שלא לעבור פעמים רבות על עבירה, ודאי מכיון להפקיר את הכלי בלב שלם ואכן לא ימחה ביד מי שירצה לזכות בו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וידעתי שבשו"ת מהרי"ל דיסקין (קונטרס אחרון סי' ה' אות קל"ז) כתב דלא מהני הפקר לפטור כלי מטבילה וכפי שהביא כת"ר, ובתשובה שלי שהיה למראה עין מע"כ דנתי בדבריו, וכיון שבשעת דחק עסקינן לענ"ד לא צריך לחוש לדבריו ואפשר לסמוך על ההפקר על מנת להשתמש בכלי ללא טבילה.

ואף על פי כן בשטר מכירת חמץ שנערך על ידי בשנה זו כללתי סעיף שבו החותם ממנה את הרב למורשה גם למכירת כליו לגוי, אך מכיון שרבים נאלצו להשתמש בכלים אלה לפני זמן מכירת חמץ בערב פסח, הוריתי גם להפקיר את הכלים כמבואר. ומכירת הכלים נצרכת אם אכן נניח שאין כאן הפקר גמור.

באהבה יתירה

והערכה עמוקה

אשר ויים

לט

הלל בליל הסדר במתפלל ביחידות

והנה יש לעיין במי שנוהג לומר הלל בבית הכנסת כמנהג ספרד, ובשנה זו יתפלל בביתו ביחידות אם יאמר הלל בברכות ביחידות.

הנה כבר הארכתי בכל עיקר מנהג הלל בבתי כנסיות במנחת אשר מועדים (ח"ג סי' ז') ולא אכתוב כאן אלא בקיצור הנוגע להלכה.

וכתב בברכי יוסף (סימן תפ"ז אות ח') שגם ביחיד אומר הלל, וכתב שכך נהג הרמ"ע מפאנו וכך דעת מהר"י פואה, עי"ש.

אך לדברי הגר"א (סימן תפ"ז ס"ד) אין ענין בהלל זה אלא משום פרסומי ניסא דציבור, ואין היחיד קוראו. אמנם לשיטת הרשב"א דעיקר ההלל בליל פסח נתקן לביהכ"נ גם יחיד

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אומרו ככל הלל שמחוייבים בו בין ביחיד ובין בציבור, אא"כ נאמר דאף לרשב"א לא תיקנו הלל זה אלא בציבור.

והנה כתב הרשב"א (ברכות י"א ע"א) אחר שהביא תשובת רב האי:

"ולמדנו ממנה שכך הוא הסכמתן בדבר זה, וכן רבותינו בעלי התוספות מסכימין לסברא זו מפני שחולקין אותו באמצע דהיאך איפשר שמפסיקין בו באכילה ושתייה ומברכין עליו בתחלתו לגמור שהרי אפילו בימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אין מפסיקין בו אלא מפני הכבוד, ור"ת ז"ל לא היה מברך עליהן, וכן המנהג ואמרין בירושלמי אם הלכה רופפת היא בידך ראה היאך הצבור נוהג ונהוג כן, ובודאי אלו רצה לקרות כולו בבת אחת בבית הכנסת או בביתו אז חייב לברך עליו כההיא דמסכת סופרים ודירושלמי. תניא בתוספתא בפ' ערבי פסחים בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל הולכין לבית הכנסת וקורין פרק ראשון הולכין אוכלין ושותין חוזרין ובאין וגומרין את כלו אם אין אפשר להם כן גומרין את כלו. ולפי הסכמה זו של גאוני עולם ז"ל (שאינן מברכין על ההלל שאומר על שולחנו) נראה פירוש הירושלמי שכתבתי למעלה דהכי קאמר שנייה היא שאם שמעה בבית הכנסת יצא והלכך עיקר תקנת קריאתו בבית הכנסת היה ולא בבית ובקריאת ביהכ"נ הוא שתקנו לברך שהיא עיקר התקנה ומצות הקריאה אבל בבית לא, וכן בדין הוא שאלו מי ששמעה בבית הכנסת יצא ואינו מברך על שלחנו ומי שלא שמעה בבית הכנסת גומר על שלחנו ומברך יאמרו שנים בבית אחד זה קורא ומברך וזה קורא ואינו מברך, הלכך ברכת גאלנו לאו סמוכה היא ולפיכך פותח בה בברוך".

ומתחילת דבריו משמע שאפילו בביתו כל שאומרו בבת אחת ואינו מפסיק באמצע אף ביחיד אכן מברך, ולא הבנתי אם בסוף דבריו חזר בו או שכוונתו דרק כשאומרו על שולחנו ומפסיק באמצע אינו מברך אך אם אומרו בביתו בבת אחת אכן מברך, וצ"ע. ושור"ר שבארחות חיים ח"א סדר ליל הפסח אות כ"א הביא רק את דברי הרשב"א הראשונים ומשמע דפשיטא ליה שמברך.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וכך מפורש ברמב"ן סוף מס' פסחים דפשיטא ליה שהלל בליל פסח טעון ברכה בין זו שאומרים בביהכ"נ ובין זו שאומר על שולחנו בליל הסדר אלא שכבר נפטר בביהכ"נ, ופשוט לפי דבריו דגם ביחיד טעון ברכה, עי"ש.

וכך נראה לכאורה לפי טעמו של הטור דאם מברכים על ההלל בביהכ"נ כדי לפטור את ההלל שבהגדה הוא הדין ליחיד, דמה בין יחיד לציבור, ולא ירדתי לסוף דעתו של הנזירות שמשון שכתב שטעמו של הטור לא שייכא אלא בציבור.

וכבר הבאתי לעיל את הברכי יוסף, ובשיירי ברכה (אות ג') חזר על דבריו, וכ"ה במורה באצבע (אות ר"ז) וכתב שם "שכן עשו בעצמם כמה רבנים".

וככ ברוח חיים להגר"ח פלאגי (סי' תפ"ז אות ד') וכ"ה בכף החיים (תפ"ז ס"ק ל"ט – מ"ב), עי"ש.

וכך נראה להלכה למעשה דכל הנוהגים לומר הלל בברכה בביהכ"נ ינהגו כן גם בביתם.

מ

עוד בענין הנ"ל

כבוד תלמידי האהוב והמופלג

הרה"ג ר' אברהם קאטץ נ"י

מכתבו היקר קיבלתי והנני במענה קצר.

במה ששאל לדעתי האם בשנה זו שמתפללים ביחידות בבית ראוי לומר הלל בברכה, אלה שנוהגים לעשות כן בכל שנה בבית הכנסת. כבר פרסמתי דעתי ברבים שאכן כל שנוהג לברך על ההלל בבית הכנסת, יברך גם בביתו, וכפי שהוכחתי מדברי הרמב"ן (סוף פסחים) והרשב"א (ברכות י"א ע"ב) וכדברי גדולי האחרונים הספרדיים, הרמ"ע מפאנו, החיד"א, הגר"ח פלאגי וכף החיים.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ומה שהערת שמא אין כונת החיד"א וסייעתיה אלא שיש לומר הלל בברכה ביחיד המתפלל בבית הכנסת ולא במי שמתפלל בביתו, אין אני רואה טעם בסברא זו, ונראה יותר דאם באנו לומר אין לך בו אלא מנהגו, אין הדבר תלוי כלל בבית הכנסת אלא בציבור, וכיון שמתפלל ביחיד מה לן אם מתפלל בביתו או בבית הכנסת, וכך מפורש ברוח חיים להגר"ח פלאג"י (סי' תפ"ז) דמיירי להדיא במי שמתפלל בביתו, ומסתמא כך גם לדעת שאר הפוסקים.

ובאמת מפורש גם בדברי הרמב"ן והרשב"א דאף המתפלל בביתו ביחיד מברך על ההלל, עי"ש.

ומה שדקדקת ממה שהביא בתשובה מאהבה (ח"א סי' צ') את מנהגו של רבו הגדול הנודע ביהודה, באמת יש לעיין בכוונתו, כי בעיני דבריו סתומים, וז"ל:

"הנה ראיתי ממורינו ורבינו הגדול מוהר"י סג"ל לנדא אב"ד ור"מ נשמתו בג"ע עליון שינה לעצמו כמה נוסחות ומנהגים כמנהג ספרדיים. שאמר בברכת הצדיקים על שארית עמך בית ישראל ונוסח זה זכר הרמב"ם ז"ל, וכן היה גומר הלל כליל פסח אחר התפלה בבהכ"נ, ואנו אין נוהגין כן כאשר העיד הרמ"א בא"ח סימן תפ"ז סעיף ד', וכיוצא בהן הרבה מאד".

וראשית דבר לא אדע אם נהג גם לברך על ההלל או שמא גמר את ההלל בלי ברכה, שהרי למנהג אשכנז שכתב הרמ"א אין אומרים כלל הלל בבהכ"נ, ושמא לא החמיר כמנהג הספרדים אלא לגבי אמירת ההלל אבל לא בירך עליה כלל.

אך עוד מסופקני אם נהג לומר את ההלל בבית הכנסת או בביתו, דזו פשיטא לן שאין כונת הדברים שאמר הלל עם הציבור, שהרי בהמשך הדברים כתב:

"עכ"ז מעולם לא עלה על לבו הטהור ועל לב הצבור שינהגו כוותיה כמו כן לא אמר שום יה"ר ותפלות ותחנונות ולשם יחוד שחידשו זה ק"ן שני... אבל להצבור לא מחה".

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הרי לן להדיא שלעצמו נהג בכמה מנהגי ספרד אבל לא לציבור, ולכן פשוט שאמר את ההלל ביחידות, ונראה לכאורה שעשה כן בביתו, ולא בבית הכנסת, שהרי הקפיד שלא לשנות את הציבור ממנהגיו, ומש"כ בתשובה מאהבה "וכן הי' גומר הלל בליל פסח אחר התפלה בבהכ"נ", אין הכוונה שלאחר התפילה היה גומר את ההלל בבהכ"נ, אלא שלאחר התפילה בבהכ"נ היה גומר את ההלל בביתו.

ומ"מ אין ראיה ממנהג הנודע ביהודה לא לכאן ולא לכאן.

ומש"כ עוד בסברא, דכיון שהוא בבית וגמר תפילתו ומוכן ומזומן להתחיל סדר ליל הפסח לפי סדר קדש ורחץ מהי"ת לומר הלל לפני זמנו.

אין זה נראה לענ"ד, דכיון שמנהג זה, אינו מנהג בעלמא שאין לו טעם וסמך הלכתי, אלא שנהגו לומר הלל בבהכ"נ כדי לפטור את ההלל שבהגדה מה לן אם הוא בבהכ"נ או בביתו. כך נראה ברור להלכה.

ואכן נכון כפי שהזכרת במכתבך דבשיעור בכולל במענה לשאלת אחד הלומדים, נטיתי לומר שלא יברכו על ההלל ביחידות, אך לאחר עיון נוסף מסקנתי שאכן יש לברך על ההלל גם ביחידות.

באהבת עולם

אשר וייס

מא

האם להתיר לזקנים בודדים להשתתף בליל הסדר ע"י תוכנת מחשב

לשאלת רבים היות ועפ"י תקנות הממשלה מחשיש התפשטות המגפה הרבה זקנים ואנשים בודדים יצטרכו לבלות את ימי החג לבדם בבית, האם מותר להשתמש באמצעים שונים כמו סקייפ וזום (skype - zoom) כדי שיוכלו להשתתף בליל הסדר ולהרגיש במקצת כאילו הם נוכחים בבית ילדיהם או חבריהם.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וראיתי פסק של כמה רבנים חשובים שהתירו את הדבר הזה, ולענ"ד חלילה להקל בזה, ויש בזה חשש חילול שבת ויו"ט דאורייתא.

הנה הרבנים החשובים סמכו דבריהם על דעתם של כמה וכמה מחשובי הפוסקים בני עדות המזרח, דאין איסור כלל להדליק חשמל ביו"ט, מלבד עובדין דחל וזילותא דשבתא. ועוד כתבו דאף שכמה מהרבנים האשכנזים החמירו, אך אף לשיטתם, אין זה אלא במי שמדליק את האור או מפעיל כלי חשמלי, אבל כאשר המכשיר כבר דלוק אלא שעושה בו שימוש כדי לתקשר עם חבירו ודאי אין בו איסור.

ולדעתי טעו בזה בתרתי, ושתי ההנחות הנ"ל אינן נכונות, ואבאר.

הנה כבר כתבתי במק"א (שו"ת מנחת אשר ח"א סימן ל') דאף שאכן כך נקטו כמה וכמה מגדולי הספרדים וגם מקצת מן הגדולים של בני אשכנז כמו הערוך השלחן (בקובץ בית ועד לחכמים, ונדפס לאחרונה בשו"ת ערוך השלחן סי' ז').

אך באמת כל המתירים לא הבינו כלל את מהות החשמל וחשבו לתומם שחום האש נמצא חבוי בתוך החוטים ואין האדם אלא מגלה אותו, ובדמיונם חשבו לדמות את המדליק את החשמל למעביר אש מנר לנר. אך באמת אין הדבר כן, ואין כל דמיון בין המדליק מאור חשמלי למעביר אש ממקום למקום, ואין בחוטים כל כח וחום של אש. ובערוך השלחן כתב להדיא בתשובתו דאפשר שאין בדבריו ממש משום שאינו בקי בענין החשמל וטבעו, עי"ש.

וגם מה שכתבו דאף לדעת המחמירים שאסור להדליק חשמל ביו"ט אין זה אלא במי שמדליק, משא"כ בנידון דידן שהחשמל כבר דלוק מערב יו"ט, טעות הוא בידם, דבאמת בכל דיבור שמדבר האדם הוא גורם לשינויים בזרימת החשמל, וכבר ביארתי בשו"ת מנחת אשר (שם סימן ל' – ל"א וח"ב סימן ל"ד) שיש בזה חשש מלאכה דאורייתא. ומטעם זה נמנעים כל יראי ה' מלהשתמש במגבירי קול בשבת או לדבר בטלפון בשבת, וכן הדבר בנידון דידן.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ומלבד החששות שיש בזה מעיקר הדין, ברור כשמש בצהריים, שאם נתיר דבר זה, תהיה בכך פירצה גדולה ולא נוכל להסביר אח"כ, מה יום מיומיים, דהלא בכל שנה ושנה ובכל יום ויום ובכל מקום ומקום יש זקנים בודדים וחולים המרותקים לביתם, ויאמרו כבר התירו פרושים את הדבר.

החכם עיניו בראשו, והחכם רואה את הנולד, ובכל הנוגע לשימוש בשבת במכשירי חשמל, אלקטרוניקה וטכנולוגיה מודרנית, כל פירצה תתרחב ועלול למוטט את חומת הדת. חכמים הזהרו בדבריכם.

מב

האם לערוך נוסח מקוצר של ההגדה בשביל זקנים בודדים

כבוד יקירי

הרה"ג ר'.... שליט"א

רב יישוב...

בדבר שאלתו, היות ורבים מבני המושב הם אנשים מסורתיים הרגילים לערוך את הסדר בצוותא, או עם בני משפחותיהם, וכיון שבשנה זו יעשו כל אחד את סדר ליל הפסח איש איש בביתו, חושש מע"כ שודאי לא יאמרו את כל סדר ההגדה או שיתחילו לומר מעט ובודאי לא ישלימו את כל הנוסח, ומשו"כ עלה בלבו נוסח מקוצר לבני היישוב ובו את עיקרי ההגדה שיש להקפיד לאומרו. שאלתו דמור, אם נכון לעשות כן, ומה הם הקטעים החשובים ביותר.

באופן כללי יש להמנע מלנגוע בקדשי ישראל ולשנות נוסחאות מקודשות מדורי דורות, אך אין זה אלא לגבי שינוי כללי במקום ובזמן, אך מורה צדק ומנהיג לעדתו שרואה בזה צורך לפי המקום והזמן, תבא ברכה על ראשו, ואם אכן חושב מעכ"ת שעל ידי כך יש זיכוי הרבים, כך תעשה ותבורך מן השמים.

ולגבי סדר ההגדה, הנה כתב המשנה ברורה (סי' תע"ג ס"ק ס"ד) דמי שאין לו פנאי לומר את כל סדר ההגדה יאמר פסקה "רבן גמליאל אומר, כל שלא אמר שלשה דברים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אלו בפסח וכו", כיון שאמרו חז"ל (פסחים קט"ז ע"ב) שאם לא אמר כך לא יצא ידי חובתו, עי"ש.

ולענ"ד יש לפקפק, ונראה דפיסקה הכי חשובה ומעכבת היא "מה נשתנה – עבדים היינו וכו", שהרי יש בכך גם שאלה ותשובה וגם מתחיל בגנות ומסיים בשבח ועיקר סיפור יציאת מצרים, אלא שרבן גמליאל מוסיף שצריך גם להסביר את שלשת המצוות שבאכילה הנוהגים בליל הסדר דהיינו פסח מצה ומרור שאנו אוכלים על שום מה, אך כל אלה הם תוספות לעיקר הסיפור שהוא עבדים היינו עד הרי זה משובח.

סוף דבר, יש לומר מה נשתנה, עבדים היינו, אמר רבן גמליאל, ואם בידו לומר עוד נלענ"ד שיאמרו הלל.

ועיין מה שהארכת בזה בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן ל"ו).

יזכה כת"ר לנהל עדתו בדרכי נועם ולקדש שם שמים.

באהבה ובברכת חג כשר ושמח

אשר וייס

מג

החולה בקורונה ואינו מרגיש טעם מצה ומרור ובענין ברכת הנהנין כשאינו נהנה ממאכלו

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי

הגאון ר' שמואל כהן שליט"א

רב קהילה ומרביץ תורה בבני ברק

מי שחולה במחלת הקורונה, ואחת מתופעות הלוואי של המחלה שאין לו חוש טעם, האם יברך על המצה והמרור כאשר אין הוא מרגיש בהם כל טעם.

הנה יש לדון בשאלה זו בשתי תחומים. לגבי ברכת המצווה, וגבי ברכת הנהנין, ונחזה אנן.

והנה מצינו ארבעה הלכתא לגבי אכילת מצוה אם יוצא באכילה שאינה ראויה, ואבאר בקצרה.

א. אכילה גסה. הנה האוכל אכילה גסה ביוה"כ כמבואר ביומא (פ' ע"ב). וביבמות (מ' ע"א) למדו מזה דהוא הדין באכילת מצוה האוכל אכילה גסה לא הוי אכילה ואינו יוצא ידי חובתו. והתוס' (שם וכן בכמ"ק בש"ס) כתבו דשני ענייני אכילה גסה יש, האוכל ללא תיאבון יוצא יד"ח אלא שאין זה מצוה מן המובחר, אך האוכל בכרס מלאה עד שהוא קץ במאכל לא הוי אכילה כלל ואף בדיעבד אינו יוצא יד"ח, עי"ש.

וכתב הרמ"א (סי' תע"ו ס"א) באכילת אפיקומן דאף על פי שאוכל על השובע יש להיזהר שלא יבא לידי אכילה גסה, ובמשנה ברורה (שם ס"ק ו') כתב הני תרי דיני דאכילה גסה, עי"ש.

ומ"מ האוכל אכילה גסה כשהוא קץ במאכל אין זה אכילה ולא יצא ידי חובתו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ב. כרכו בסיב. הנה בפסחים (קט"ו ע"ב), וכ"ה בשו"ע (תע"ה ס"ג) איתא דאם כרך מצה או מרור בסיב האוכלן לא יצא ידי חובתו. וברשב"ם שם כתב דהוי כזורק אבן לחמת, והר"ן (שם כ"ה ע"ב) כתב דהוי שלא כדרך אכילה.

ומ"מ חזינן דכורך דבר מאכל בסיב ואכלו אין זה אכילה ולא יצא ידי חובתו.

ג. שלא כדרך אכילה. הנה סוגיא ארוכה וערוכה בפסחים (כ"ד ע"ב) דהאוכל שלא כדרך אכילה פטור, ונחלקו האחרונים לגבי אכילת מצוה מה דינו.

בתורת חיים (חולין ק"כ ע"ב) כתב דלא מצינו הלכה זו אלא לגבי מאכלות אסורות, אך לגבי אכילת מצוה לכו"ע יצא ידי חובתו, אך הנודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סימן ל"ה) כתב שדין אכילת מצוה כדין מאכלות אסורות והאוכל שלא כדרך אכילה לא יצא ידי חובתו.

ד. ועיין עוד בשו"ע (ר"ד ס"ב) דעל החומץ אינו מברך משום שמזיקו, ולכאורה אין זה ענין לני"ד דשאני חומץ שמזיקו ולא תיקנו לברך על מה שגורם לו נזק, ואף בזה כתב המשנה ברורה (שם ס"ק כ"ד) דאם אין החומץ חזק צריך לברך דמ"מ אית ביה הנאה, עי"ש. ובשער הציון (ס"ק י"ח) הוסיף והביא את דברי ספר האשכול דשאני ברכת הנהנין מאכילה ביוה"כ, דרק ביוה"כ פטור על החומץ כיון דתלוי ביתובא דעתא, אבל לגבי ברכת הנהנין מברך אף על החומץ כיון דמ"מ נהנה, עי"ש.

ועיין עוד במחזיק ברכה (סי' ר"ד) והובא בשערי תשובה (שם ס"ק י"ד) דהאוכל חלמון ביצה כדי להנעים את קולו צריך לברך כיון דמ"מ נהנה, ובדעת תורה למהרש"ם (רי"ס ר"ד) הביא שהגרש"ק בספר החיים נקט שפטור מלברך, עי"ש.

וגם זה אינו ענין לנידון דידן, שהרי אין דרכם של בני אדם לגמוע חלבון של ביצה חיה להנאתו, ואין זה דרך אכילת הנאה כלל, אלא כעין רפואה, משא"כ בנידון דידן כנ"ל.

ומאידך מצינו בכמה סוגיות דהאוכל מה שאינו ראוי לאכילה, אין זה אכילה וכהא דנבילה שאינה ראויה לגר, בעבו"ז (ס"ח ע"ב), והוא הדין והוא הטעם לגבי אכילת מצוה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

והארכתיו בכל זה בכמ"ק (מנחת אשר בראשית סימן ס"ו ומנחת אשר מועדים ח"א סימן י"ז).

אך נידון דידן שונה מכל הני, דבכל הני אינו אוכל כדרך הבריות ואכילתו משונה, משא"כ בני"ד שאוכל כדרך בני האדם והאוכל שבפיו טוב ומשובח, אלא שאינו מרגיש טעם באכילתו מחמת מחלה, ולענ"ד נראה דהוי אכילה לכל דבר בין למאכלות אסורות ובין לאכילת מצוה.

ומשו"כ נראה דודאי יכול לברך על המצה, דאין קפידא שירגיש טעם מצה אלא שיאכל מצה שלא נשתנה טעמה, ומשו"כ אין יוצאין יד"ח במצה מבושלת (שו"ע סימן תס"א ס"ד) כיון שנשתנה טעמה, אך מאידך "בלע מצה יצא" (שם סי' תע"ה ס"ג) אף שאינו מרגיש טעמה, וכיון שכן יברך על המצה. אך יש לעיין לגבי מרור דהלא בלע מרור לא יצא (שם ומקורו בפסחים קט"ו ע"ב), וברשב"ם "דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לומר את חייהם", וכיון שאינו מרגיש טעם מר שמא לא יצא יד"ח.

אך כבר כתבתי במק"א (מנחת אשר מועדים ח"ג סי' י"א) דבאמת יוצא יד"ח מרור אף בחזרת שאין בו טעם מר, ולא צריך שירגיש בפועל טעם מר אלא שיאכל בדרך הראוי להרגיש טעם מר, ויש לעיין בנידון דידן, האם זה דומה לבלע מרור שאינו יוצא יד"ח או שמא דומה הדבר למי שאכל מרור אלא שלא הרגיש בו טעם מר.

ונראה שדומה טפי לבלע מרור, ושאני מי שאוכל חסה דמ"מ מרגיש טעם החסה, וכבר כתבתי במק"א (מנחת אשר שם) דהטעם הבסיסי של חסה לעולם יש בה מרירות מסויימת, ומ"מ נראה להלכה דינסה בערב פסח לטעום טעם מרור, ואם אכן אינו מרגיש בו טעם כלל יאכל מרור בלא ברכת המצוה בלילה.

ואף שיש לחלק בין מי שבלע מרור, שאכל בדרך שאינו ראוי להרגיש טעם, ולפיכך לא יצא דאין זו אכילה ראויה לגבי מצות ומרור, משא"כ בנידון דידן שאכל אכילה ראויה ככל שאר בני האדם אלא שמחמת מחלה אינו מרגיש טעם, וסברא ישרה היא זו, אך אין בה כל הכרח, וכיון שספק ברכות להקל, אין לסמוך על סברא בעלמא שאין בה ראיה

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

והכרח לענין ברכה. ומשום כן נראה כנ"ל שודאי יאכל מרור דיש סברא גדולה לומר שאכן מחוייב הוא ויוצא יד"ח, אך לא יברך כמבואר.

ב

מי שאינו מרגיש טעם במאכל לגבי ברכת הנהנין

ועתה נדון בשאלה זו לגבי ברכת הנהנין, האם חייב לברך או שמא ברכתו ברכה לבטלה.

ויסוד הספק במה שאמרו (ברכות ל"ה ע"א) "אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה", ומסברא זו אמרו שחייב אדם לברך על האכילה, האם הכונה להנאת האדם מטעם האוכל שיש בו הנאה לחיך, או שמא ענינו הרגשת השובע, וזה עיקר הנאת האכילה, ד"צדיק אוכל לשובע נפשו" (משלי י"ג כ"ה).

והנה לגבי דין מאכלות אסורות, כבר כתבתי בכמ"ק (מנח"א מועדים ח"א סימן י"ז) דמה שכתב הרמב"ם (סהמ"צ ל"ת קפ"ז) דיסוד האיסור במאכלות אסורות הנאת אכילה היא, וגם מה דמבואר בחולין (קי"ג ע"ב) בשיטת רבי יוחנן דהנאת גרונו אסרה תורה אין הכונה להנאת החיך מן הטעם הערב של המאכל, אלא להרגשת השביעה שע"י האכילה, אך יש להסתפק בזה לגבי ברכת הנהנין במה שאמרו שאסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, האם הכוונה לעיקר הנאת האכילה וענינה שהיא התזונה והשביעה, או שמא להנאת המאכל, וחיך אוכל יטעם.

ואין להוכיח ממה שאמרו (ברכות מ"ד ע"א) השותה מים לצמא מברך, אבל מי ששותה מים משום שחנקתיה אומצא אינו מברך (שם מ"ה ע"א), דגם שם יש לפרש בשתי דרכים: א. השותה מים כשאינו צמא אינו נהנה כלל כי למים אין טעם מסויים וכל הנאת שתיתם אינו אלא לרוות צמאונו. ב. אין במים להזין את הגוף ולהשביעו, וכל תועלתם והנאתם בזה שהאדם מרוה את צמאונו, ומשו"כ אמרו שאינו מברך אלא כששותה מים לצמאו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

והתוס' (מ"ה ע"א ד"ה דחנקתיה) כתבו:

"דחנקתיה אומצא - ודוקא מים שאין לו הנאה כי אם לשתות מים לצמאו והנאה דחנקתיה אומצא אין זה נחשב הנאה אבל שאר משקים שלעולם הגוף נהנה מהן בכל ענין מברך ואפילו חנקתיה אומצא כדאמרינן לעיל (דף ל"ו ע"א) ואף על גב דלרפואה אתי בעי ברוכי".

ומפשטות לשונם משמע כדרך השניה, שכתבו דבשאר משקים "לעולם הגוף נהנה מהן בכל ענין".

ובמק"א דנתי במה שמצינו בכמה מקומות שאדם חייב לברך על האוכל אף כשאינו נהנה מהנאת החיך, ואלה הם:

א. האוכל קמח מברך שהכל כמבואר בשו"ע (סי' ר"ח ס"ה).

ב. האוכל פת שעטיפשה אף הוא מברך שהכל (סי' ר"ד ס"א).

אך באמת מבואר להדיא בשו"ע (סי' ר"ב ס"ב) דהאוכל בוסר כשאינו ראוי למאכל אינו מברך כלל, ורק כשראוי לאכילה ע"י הדחק מברך שהכל, וכ"ה במשנה ברורה (ר"ח ס"ק כ"א) לגבי קמח, וכ"ה עוד לגבי פת שעטיפשה (ר"ד ס"ק א' - ב').

אך נראה פשוט דכל זה אינו ענין כלל לנידון דידן, דשאני האוכל מאכל שאינו ראוי לאכילה ממי שאוכל אוכל ראוי ומשובח אלא שאינו מרגיש טעם.

והנה ידעתי מה שפלפלו האחרונים בברכות הנהנין אם תלוי בהנאת גרונו או בהנאת מעיו, עיין באגלי טל מלאכת טוחן ובאבני נזר (או"ח סי' קכ"ג), ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קכ"ג) ובארץ צבי (ח"א סי' כ"ח) שפלפלו בזה לגבי האוכל דרך צינור שהכניסו למעיו דרך גרונו, עי"ש.

אך כבר ביארתי (שם) שלענ"ד כל דבריהם בטעות, וחשבו שהנאת גרונו היינו הרגשת הטעם, וביארתי דיש ביסוד גדר אכילה שלש חלוקות:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

א. מעשה אכילה. שהיא הבליעה הטבעית דרך בית הבליעה וכל שמחדירים לו אוכל למעיו דרך צינור, אין כאן אכילה כלל, ואין זה ענין למה שנחלקו ר"י ור"ל (חולין ק"ג ע"ב) אם מאכלות אסורות בהנאת מעיו תליא או בהנאת גרונו, דבין כך ובין כך אין כאן אכילה כלל.

ב. הנאת אכילה. שהיא הרגשת השובע, ונחלקו בה ר"י ור"ל אם תלוי בשביעת המעיים או בשביעת הגרון, אך אין זה ענין לטעם הערב.

ג. דרך אכילה. שעניינה אכילה בדרך שבה האדם נהנה מן הטעם שערב לחיכו.

אך כבר נתבאר בדברינו לעיל, דנידון דידן שפיר הוי דרך אכילה כיון שאוכל כדרכן של הבריות ואכילתו חיונית לבריאותו ולחיו.

ובאמת תהיה זו תמיה רבתית לומר שאיש שמחמת מחלה אינו מרגיש טעם במאכל לא יברך על האוכל כל ימי חייו, והלא צדיק זה אוכל לשובע נפשו ולא יודה לקוב"ה על המזון.

ומ"מ נראה פשוט בעיני שחולה זה יברך ברכה ראשונה על כל אכילתו, וברכת המצה יברך על המצה ולא על המרור כמבואר.

מד

היוצא מבידוד בחול המועד האם רשאי להסתפר

כבוד תלמידי אהובי המופלג

הרה"ג ר' ישראל מלכה שליט"א

היוצא מבידוד בחול המועד, ולא היה בידו להסתפר ערב יו"ט האם מותר לו להסתפר בחולו של מועד.

הנה איתא בשו"ע (סי' תקל"א סעיף ג' – ד):

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

"אפילו אם היה אנוס ומפני כך לא גילח בעי"ט, אינו מגלח במועד, והוא הדין למי שהיה חולה ונתרפא במועד. ואלו מגלחין במועד, מי שיצא מבית השביה ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד, ומי שיצא מבית האסורים ואפילו היה חבוש ביד ישראל שהיו מניחין לו לגלח, וכן המנודה שהתירו לו ברגל, וכן מי שנדר שלא לגלח ונשאל על נדרו ברגל, וכן הבא ממדינת הים בחול המועד, או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ לטייל".

הרי דאף מי שמחמת אונס לא היה יכול לגלח בערב יו"ט אסור לו לגלח במועד מלבד אותם הארבעה שהתירו להם לגלח במועד.

ויש לעיין מאי שנא הני משאר אונסים, ולמה התירו דוקא להם ולא לכל מי שנאנס ולא היה בידו להסתפר. ובכלל שאלתנו האם אין לך בו אלא חידושו ומלבד הני ארבעה אין להקל לעולם, או שמא נידון דידן דומה למי שיצא מן השבי ובית האסורים שהתירו לו להסתפר במועד.

והנה מקור הלכה זו במועד קטן (י"ד ע"א) ושם אמרו דכל האיסור להסתפר במועד לא משום דהוי מלאכה אלא כדי שלא יכנס ליום טוב כשהוא מגוול ויתכנן לכתחלה להסתפר במועד, ולפיכך הקילו במי שלא היה בידו להסתפר לפני יו"ט, ועוד אמרו שם דאם אבד לו אבידה ומחמתה נאנס ולא הסתפר לא התירו לו להסתפר כיון דלא מוכחא מילתא.

וצריך עיון בביאור ענין זה דמוכחא מילתא, דבודאי אין הכוונה לחלק בין אונס מפורסם למה שאינו מפורסם, דאטו מי שנדר והתירו לו את הנדר יותר מפורסם ממי שנאבדה לו אבידה או חולה שנתרפא, והלא אף יחיד מומחה מתיר את הנדר ואין זה מפורסם כלל, משא"כ חולה שיש מצוה לבקרו, או מי שנאבדה לו אבידה שהדרך לפרסם את הדבר כאשר בעל האבידה מחזר אחר אבידתו.

והמשנה ברורה בחכמתו היתירה כתב בזה (סק"ה):

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

"דהני אונסין מפורסמין וגלוין לכל הוא שא"א להם לגלח מקודם אבל שארי אונסין אינם מפורסמין וידועים ואם נתיר להם יבואו להתיר אף שלא מתוך אונס".

ובשער הציון (סק"ז) כתב שהעתיק לשון זה מהריטב"א והאריך לפרש, דאין נפ"מ אם המקרה ידוע ומפורסם אלא אם מוכחא מילתא דמי שנקלע למצב כזה באמת אנוס הוא מלהסתפר, דיש הרבה חולים שאינם נמנעים מלהסתפר, ולא כל מי שנאבדה לו אבידה טרוד כולי האי לחזר אחר אבידתו ומשו"כ לא התירו להם להסתפר במועד, משא"כ בהני ארבעה, דברור שאין בידם להסתפר לפני המועד.

ולפי זה נראה דהוא הדין במי שנמצא בבידוד שלפי הוראות הרשויות, בדד ישב בתוך המחנה, ועליו לנהוג כדברי הנביא "בא בחדריך וסגור דלתך בעדך", וכל מי שאינו נוהג כן הוא פושע ומסכן את הרבים וגדול עוונו מנשוא.

ומשו"כ נראה דהוי בכלל מוכחא מילתא, ומותר להם להסתפר במועד.

מה

ציור בחול המועד

לשאלת רבים בשנה זו (תש"פ – עידן הקורונה) שמשפחות רבות סגורים בביתם והילדים משתעממים וההורים חסרי אונים להעסיק את הבנים והבנות הקטנים האם מותר לתת להם חוברות לצביעה עבודה וכתיבה. וכיוצ"ב נשאלתי ממנהל סמינר לבנות מחו"ל שנשארו בארץ, וההנהלה מתקשה עד למאוד להעסיק אותם, האם מותר להעסיקם בכתיבה, צביעה ושאר סוגי עבודות אומנות וכדו'.

הנה כללי דמועדא, כל מעשה אומן אינו מותר אלא בדבר האבד (שו"ע סימן תקל"ג ס"ה) וכל מעשה הדיוט מותר לצורך המועד או לצורך רבים (שם סימן תקל"ג ס"א וב', וסימן תקמ"ד ס"א).

וכתיבה זו ודאי אינו בכלל מעשה אומן אלא מעשה הדיוט ומותר לצורך המועד. וא"כ יש לעיין בגדר צורך המועד האם צריך שיהיה צורך גמור כגון אכילה ושתייה לשמחת

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

המועד, או שמא צורך נפשי והצורך להעסיק את הילדים ולשמחם אף הוא בכלל צורך המועד.

והנה איתא (סימן תקמ"ה ס"ה) דמותר לכתוב אגרת שלומים ולחשבן יציאותיו במועד, ובטעם הלכה זו כתב הרמב"ם (הל' יו"ט פ"ז הי"ד) משום דהוי מעשה הדיוט, וכתב הבית יוסף (סי' תקמ"ה) דלשיטתו צ"ל דהוי לצורך המועד, וצ"ע הא תינח ביציאות שהם לצורך המועד, אבל מה צורך המועד יש באגרת שלומים.

וכבר כתבו האחרונים דגם זה צורך המועד, וז"ל המשנה ברורה (תקמ"ה סק"ל) "ומקרי צורך המועד קצת מה ששואל בשלום חבירו". הרי לן דאף בדבר שאין בו מצרכי הגוף אלא צורך נפשי בלבד, ואף אינו קשור בעצם למועד, כל דהוי בימי המועד הוי כצורך המועד והוא הדין בנידון דידן.

ונראה דאף שנהגו להחמיר באגרת שלומים כמבואר ברמ"א (שם ס"ה) אין זה אלא באגרת שלומים שאין בו צורך גמור, אבל בני"ד דהוי צורך גדול ומצוקה גדולה, יש להקל אף לכתחלה.

וחתני אהובי האברך המופלא הרה"ג ר' בנימין ביינוש שליט"א העיר את תשומת לבי לסברא גדולה, דבאמת מפשטות וסתימת לשון הרמב"ם משמע דאין צריך בחשבון יציאותיו ובאגרת שלומים שיהיו לצורך המועד כלל, וז"ל (פ"ז הי"ד):

"ומותר לכתוב אגרות של שאלת שלום במועד, וכותב חשבונותיו ומחשב יציאותיו, שכתובות אלו אין אדם נוהר בתקונן מאד ונמצאו כמעשה הדיוט במלאכות".

הרי לן דכיון שאין אדם נוהר בכתיבה זו בתיקון הכתיבה מותר אף שאין כאן שום צורך לא צורך המועד ולא צרכי רבים. ויסוד הדבר דכתיבה שאין אדם נוהר בתיקונו אינה בכלל מלאכה אסורה כלל, ושונה מתפירה דאף באופן דהוי מעשה הדיוט מ"מ מלאכה היא, משא"כ בכתיבה שאין מקפידין בתיקונה.

והראה לי שכך כתב המעשה רוקח על הרמב"ם שם:

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

"נראה מדברי רבינו דטעמא דהיתירה אינו אלא משום דאין אדם נזהר בתיקונן וכו' ואף אם אינם צורך למועד כאיגרות של שאלת שלום אפי"ה מותר מצד קלות המלאכה אלא דלפי דברי הרב המגיד ז"ל שהביא דברי הרמב"ן ז"ל וסיים שבתוספתא מפני מלאכת הדיוט וצורך המועד הותרו ע"כ. משמע מדבריו דבמחשב יציאותיו איכא נמי טעמא דצורך המועד הא לאו הכי לא הוה שרי. ובאיגרות של שאלת שלום אף דאין כאן צורך המועד שרי מטעמא דאין אדם נזהר בתיקונן וקשה קצת מדין התפירה דלא התירו אלא לצורך המועד כמ"ש רבינו בפרקין דין ה' ואפי' מעשה הדיוט אם אינו צורך המועד אסור ועיין להרב ב"י סימן תקמ"ה וכן הקשה המהרש"ך ז"ל ח"א סי' קי"ג ולענ"ד נראה דיש לחלק בין זו לזו דבשלמא תפירת בגד הויא מלאכה גמורה מצד עצמה ואפי' במעשה הדיוט לא הותר משום דעיקרה הויא מלאכה לגמרי שעכ"פ צריך הוא לדקדק בתפירות לחבר הבגד משא"כ איגרת של שאלת שלום דבקל אדם עושה אותה ואינה מלאכה גמורה מצד עצמה מלבד דמשום דרכי שלום הוא ואיכא נמי קצת צורך המועד דמסתמא מברכו בשמחת הרגל ובזה תתורץ קושיית המהרש"ך ז"ל עיין עליו".

וכן הוא בערוך השלחן (תקמ"ה סעיף י"ב):

"וטעם ההיתר מפני שכל אלו הם מעשה הדיוט שאין מקפידין עליהן לכתוב כתקונן [לבוש] ולפ"ז צ"ל דמקרי צורך הרגל דאל"כ גם בכה"ג אסור כמ"ש והנה אגרת שלום י"ל דהוי צורך המועד כדי שמקבל המכתב יתענג ביום טוב וכן בפרקמטיא יתענג המקבל בידיעתו אבל לפ"ז אין היתר אא"כ יגיע להמקבל בתוך המועד אבל לאחר המועד אסור ולמה לא הזכיר זה שום אחד מהפוסקים וגם אין מדקדקין בזה אם לא שנאמר דגם להכותב יש עונג בזה והוי צורך המועד וצ"ע ולכן יותר נראה לומר דבכתיבה שאין בזה טורח וגם נעשה בצינעא לא הקפידו שיהא בזה צורך הרגל כבשאר מלאכות וגם זה לא הזכירו הפוסקים".

ואם כן נקטו האחרונים בזמנם שלב"ל היה כותב בקולמוס העשוי מנוצה, והיה צריך לתקן את הדיו, ולא כל אדם ידע לכתוב כלל, וכידוע שרבים מפשוטי העם, ובעיקר מן האומות לא ידעו לכתוב כלל, ק"ו בן בנו של ק"ו בזמנינו שכל ילד קטן כותב בעפרון ובעט

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ללא כל טורח ותשומת לב, יש מקום להקל יותר ולהניח שאין כל איסור בכתיבה זו ואין היא בכלל מלאכה כלל.

והמקור הקדום ביותר לדרך זו בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן שנ"ז), וז"ל:

"שאלת ממני אם מותר לכתוב תשובת שאלה בחול המועד או לא. תשובה אם הוא לצורך המועד ודאי לא תיבעי לך דודאי מותר ועל ידי שינוי נמי ודאי מותר וכתיבה שאינו מקפיד בה נמי מותר. וכן כתב הרמב"ם ז"ל וז"ל מה שהתירו חכמים לכתוב שאלת שלום וחשבונות משום דאין אדם מקפיד על כתיבתו והרי הם כמעשה הדיוט ע"כ. א"כ אין מקום לשאלתך אלא מעשה אומן וכתיבה נאה ושלא לצורך המועד".

הרי לן שכתב ג' טעמים להיתר, צורך המועד, שינוי, וכתיבה שאינו מקפיד בה. ולמדנו מדבריו שדברי הרמב"ם להתיר כתיבה שאינו מקפיד בה נאמרו אפילו שלא לצורך המועד, וכמבואר.

מו

כיבוס וגזיזת צפרניים בחול המועד ברופא מנתח

כבוד ידי"נ ויקיר לבבי

ת"ח ורופא מומחה

ד"ר הלל שטיינר נ"י

ראשית משתתף אני בצערו הגדול על הלקח אביו החשוב ז"ל במחלה קשה זו. הקב"ה ינחמנו ואת כל ב"ב בכפליים בנחמת ציון ובנינה. הנני במענה קצר לשאלתיו.

א. בבגדי רופאים ומנתחים האם יש איסור כיבוס בחול המועד.

ב. האם מנתח צריך לגזוז צפרניו בפה או מותר לו להשתמש בכלי.

א. הנה נראה דכל איסור כיבוס בחול המועד לא נאמר אלא בבגדים שאדם לובש להנאתו ופושט ומכבס כרצונו, אבל בבגדי רופאים שאין אדם לובש כלל הנאתו, ומוטל

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

עליו לכבסם במסגרת תפקידו ובפרט לעת כזאת מחמת מחלת הקורונה, אין איסור כלל. דהלא איסור כיבוס אינו משום מלאכה אלא משום שחששו שכל אחד ידחה את הכיבוס לחול המועד ונמצא נכנס לחג כשהוא מנוול וכמבואר בגמ' (מו"ק י"ד ע"א) וחשש זה לא שייך בבגדים אלה. ועוד דבמשנה (שם י"ג ע"ב) התירו להני ארבעה שלא היה בידם לכבס לפני המועד, וכך גם בני"ד דאף אם כובס לפני המועד צריך לחזור ולכבסם, כך נראה ברור.

ב. ולגבי גזיזת צפרניים, הנה דעת השו"ע (תקל"ב ס"א) דאין כלל איסור ליטול צפרניים כדרכו בחוה"מ, אלא שהרמ"א כתב שנוהגין להחמיר, אבל לדבר מצוה כגון לטבילה אף לשיטתו נוטלן כדרכו. ובמשנה ברורה (שם ס"ק ב') כתב שטעם המחמירין משום דגם בזה שייך לחוש שמא יכנס ליו"ט כשהוא מנוול, ולפיכך מי שמותר לו לכבס ולגלח פשוט שמותר לו אף ליטול צפרניו. ועוד כתב דמי שנטל צפרניו בערב יו"ט מותר לו ליטלן שוב בחוה"מ.

ומכל זה נראה פשוט דמנתח שצריך ליטול צפרניו משום מלאכתו, כי ידוע שתחת הצפרניים יש ריבוי חיידקים, וגם מחשש שהצפרניים עלולים לגרום לקרע בכפפות שהמנתח לובש בשעת הניתוח, נוטלן כדרכו ללא כל חשש.

ובאופן כללי בדור שלנו שהוא דור איסטניסים, ואין רגילין כלל ליטול צפרניים בפיו, (אלא מעט אנשים, והדבר נתפס כסטיה שמצריך טיפול), נראה דאין להחמיר בזה כלל.

ג. ועוד שאל מע"כ במה שנוהגין שהאבל אחרי אביו ואמו אינו עובר לפני התיבה בשבת ויו"ט כל י"ב חודש, האם יש בזה קפידא גם לגבי בעל קורא קבוע.

באמת אין מניעה לאבל לעבור לפני התיבה להתפלל בשבת ויו"ט מצד עיקר ההלכה, אלא שנוהגים שאינו עובר כמבואר בדברי הרמ"א (יו"ד סי' שע"ו ס"ד), ומשו"כ מקילים בזה בדליכא עדיף מיניה אפילו בימים נוראים כמבואר בש"ך (שם סקי"ד), ועי"ש בפתחי תשובה (ס"ק ח') שבשו"ת מאיר נתיבים (סימן פ') כתב שאין בזה איסור, ומשמע מלשונו שחולק על הרמ"א, עי"ש.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

אך באמת בא המאיר נתיבים לבאר שאף לשיטת הרמ"א אין בזה לא איסור ולא קפידא אלא מנהג קל התלוי בדעת האבל, ואין קפידא אלא במי שרוצה להתפלל לפני התיבה משום אבילותו, אבל אם חזן קבוע הוא או שרוצה להתפלל מכל טעם אחר ולא מחמת האבילות מותר לכתחלה ואין בזה קפידא, עי"ש.

וכל זה רק לגבי תפילה, אבל בקריאת התורה אין בזה קפידא כלל וכמ"ש בשו"ת זרע אמת (סי' קס"ד). דכל טעם המנהג משום שמדת הדין שורה על האבל ושי"צ צריך לעורר רחמי שמים, אבל אין זה ענין לקריאת התורה, עי"ש.

(אמנם עוד כתב בזרע אמת שנוהגין שבשבת שיש בבית הכנסת חתן שישרים לו או בשמחת תורה אין האבל קורא, ובזמנינו לא ידענו כזה מנהג).

נהייתי מאוד מדברי התורה ממר אביו ז"ל שהיה סמל ודוגמא לתורה עם דרך ארץ, שיהיה מליץ טוב לכל בני המשפחה ובנחמת ציון תנוחמו.

באהבת איתן

אשר וייס

מז

מוזיקה בימי הספירה בעידן הקורונה

כבוד תלמידי אהובי

האברך המופלא מאוד

הרה"ג ר' אברהם קאטץ נ"י

בדבר שאלתו שהיא שאלת רבים האם יש להקל בשתא דא להתיר שמיעת מוזיקה בימי הספירה עקב מחלת הקורונה.

אשיח לך את צערי, במה שנראה לי כמגומה בקרב ציבור נרחב, וגם אצל רבנים רבים להקל באופן גורף בכל תחום עקב מחלת הקורונה. אלה פטרו את הנשים מלנקות לפסח,

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ואלה התירו את אכילת הקטניות, אלה התירו את הדיבור ביו"ט דרך המחשב לקרוביהם שבמרחקים הנמצאים בבידוד, ואלה התירו לשתול פרחים בחול המועד, וכיוצא בזה בתחומים רבים, וכל המיקל מחבירו הרי זה משובח.

מגמה זו אין לה כל מקום וכל הצדקה, הלא בשעת צרה אנחנו, ובשעת צרה מוטל על כל אחד להתחזק ולנהוג בחומרות ולקדש עצמו במותר לו, ולא לזלזל באסור לו.

ומשו"כ פשוט, שאין להתיר באופן גורף וכללי את הנגינה ושמיעת מוזיקה בימי הספירה, אלא יש לדון בכל מקרה לגופו, ופשוט שאם כתוצאה מהבידוד החברתי וההסתגרות בבתים יש לאיש או לאשה, קושי נפשי כעין דיכאון, וע"י שמיעת המוזיקה דעתו תתיישב עליו וימצא מרגוע לנפשו הסוערה, ודאי שיש להקל לו.

וכך גם לגבי הורים למשפחות גדולות שמתקשים להעסיק את הילדים המסתגרים בבית יש להקל להם, ובפרט כאשר מדובר במוזיקה מוקלטת ולא בנגינה בכלי זמר, וביותר יש להקל בזה כאשר לא מדובר במוזיקה שמחה כמו מוזיקת ריקודים אלא מוזיקה שקטה הקרוי בפי רבים שירי נשמה ודביקות דלא מצינו איסור אלא בריקודין ומחולות כמבואר במשנה ברורה (סי' תקנ"א ס"ק ט"ז) בשם אליהו רבה. אבל אין להורות בזה היתר כללי.

מי שאמר לעולמו די, יאמר לצרתו די, ויגאלנו גאולה שלימה במהרה בימינו.

באהבת עולם

אשר וייס

מכתבים ומאמרים

א

ט' אדר תש"פ

למנוע משחית ומגיפה מעלינו

לשאלת רבים כיצד להתנהג בענין וירוס הקורונה (CORONA). הנני לגלות את חוות דעתי דפשוט וברור שיש לשמור בקפדנות על כל ההוראות של רשויות הבריאות המוסמכות, אלה שנמצאים בבידוד לא יצאו מביתם אף לא לדבר מצוה.

כמה החמירו חז"ל וגדולי הדורות בחשיש מגפה, למדנו בכתובות (ע"ז ע"ב) לגבי מחלת הראתן, וידוע מהגר"י סלנטר שבשעת מגפת החולירע הורה אף לבריאים לאכול ביום הכיפורים, וכיוצ"ב במקורות רבים.

וכך גם במחלה שמדבקת ומתפשטת באופן מבהיל וסכנתה מרובה וכבר הפילה חללים רבים.

ויש להרבות בתשובה תפילה וצעקה שמעבירין את רוע הגזירה.

אבינו מלכנו מנע מגיפה מנחלתך, ויתקיים בנו "והסרותי מחלה מקרבך".

בתחנון ובתפילה

אשר ויים

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ב

כ"ב אדר תש"פ

כבוד ידיד נפשי תלמידי אהובי
הגאון ר' דוד יצחק מנדלבוים שליט"א
רב בית מדרשנו בביתר

במענה לשאלתכם, הנני לקבוע כמה תקנות בסדר התפילות עד יעבור זעם.

א. יש להרבות בתחנון ובתפילה ולשפוך שיח ודמעות לפי א-ל רחום וחנון שיחוס וירחם על עמו. לאחר כל מנין שחרית ומנחה יש לומר בציבור ג' פרקי תהלים כ', מ"א וק"ל.

ב. בשחרית יאמרו בציבור פרשת הקטורת שהיא סגולה בדוקה לעצירת המגיפה כמבואר בזוהר הק' (מדרש הנעלם ח"א דף ק' ע"ב), וכך תיקן הגאון רבי עקיבא איגר בשעת המגיפה (אגרות רעק"א אגרת ע"א).

ג. אין להכניס לבית הכנסת בבת אחת יותר מעשרה אנשים, ואם יש יותר מעשרה אסור לשליח ציבור להתחיל בתפילה.

ד. חולים וזקנים צריך שיתפללו בביתם ויכוונו לשעה שהציבור מתפללים, ותפילתם בודאי תתקבל ברצון.

ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר.

שומר ישראל, שמור שארית ישראל, ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל.

החותם בדמע

אשר וייס

ג

כ"ג אדר תש"פ

לכבוד אחי ורעי אהובי נפשי

תלמידי היקרים ובני הקהילה

הנני כותב לכם בכאב לב וברוח נשברה. מגיפה קשה משתוללת בעולם כולו, ומחלה זו פגעה קשות גם בקהילות ישראל בכל מקומות מושבותיהם. כבר פרסמתי ברבים את דעתי הברורה והנחרצת, שהמצוה הגדולה ביותר בשעה זו היא הצלת נפשות ומניעת הסכנה. על כן עלינו להקפיד הקפדה גמורה על כל ההוראות של משרד הבריאות.

בימים כתיקונם מאות מתפללים גודשים את בית מדרשי בשיעורי התורה ובתפילה. לצערי העמוק אני נאלץ לבטל לעת עתה את כל השיעורים ברבים, וכל השיעורים יועברו רק באמצעים טכנולוגיים.

בענין התפילה בבית הכנסת, אין להתפלל אלא במנין עשרה בלבד, וכהוראת משרד הבריאות. ומשום כך לא נוכל לאפשר לרוב המתפללים הקבועים להגיע בשבת לבית הכנסת. על הזקנים ועל כל אשר להם בעיות רפואיות להתפלל ביחידות בביתם. אין להביא לבית הכנסת ילדים מתחת לגיל בר מצוה, כדי לפנות את מקומם לברי חיוב.

וכל אלה שיאלצו להתפלל בביתם, יאריכו בתפילתם במתינות בתוספת כוונה יותר מהרגלם בתפילה בציבור, ויצא הפסדם בשכרם, כי כוונת התפילה חשובה מתפילה בציבור. ושליח הציבור יכוון עליהם, כדין עם שבשדות שאנוסים מלבוא לבית הכנסת (ר"ה ל"ה ע"א וטור סי' תקצ"א), ששליח ציבור מוציאם.

במכתב של השם משמואל (שם משמואל מועדים בסופו) לחתנו שנבצר ממנו לבוא לביהכ"נ ביוה"כ משום חולי, כתב דמי שאנוס להתפלל בבית ביחיד יוצא ע"י כל שליחי הציבור שבעולם, ובודאי יש מהם צדיק גמור שתפילתו רצויה לפני המקום.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

יש לכל אחד להתחזק ולחזק את בני ביתו באמונה ובטחון ואהבת ה' שהוא אל רחום וחנון, ובשב"ק לנהוג ב"עונג וגם שמחה בהם למשחה".

שנזכה לבשר ולהתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות

אבינו אב הרחמן המרחם רחם עלינו

מנע מגיפה מנחלתנו

שבת שלום ומבורך

החותם בכאב

אשר וייס

ד

למנוע משחית ומגיפה מעלינו

הנה רבים דואגים ודואבים עקב מגפת הקורונה ותולים עיניהם למרום בתקוה בתפילה ובתחנון, וגם תמהים ושואלים האם ישנם סגולות כל שהם לביטול גזירת המגיפה.

ראשית כל עלינו לשמור וליזהר בכל ההוראות של משרד הבריאות, להמנע מקירבה יתירה לבני אדם, וכל כיוצ"ב.

להרבות בכח התורה דאגוני מגנא ואצולי מצלא (סוטה כ"א ע"א). להרבות בתפילה ובאמירת תהלים כדי לעורר רחמי שמים. להרבות בחסד, כי עשיית החסד יש בה סגולה מיוחדת לעצירת המגיפה כמבואר במס' תענית (כ"א ע"ב):

"בסורא הוות דברתא, בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא. סברו מיניה משום זכותיה דרב דנפיש. איתחזי להו בחילמא, רב דנפישא זכותיה טובא, הא מילתא זוטרא ליה לרב. אלא משום ההוא גברא, דשייל מרא וזבילא לקבורה. בדרוקרת הוות דליקתא, ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא. סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש. איתחזי

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

להו בחילמא, האי זוטרא ליה לרב הונא, אלא משום ההיא איתתא דמחממת תנורא, ומשיילי לשיבבותיה".

אך מלבד כל אלה המוני עם ה' שואלין ודורשין סגולות מיוחדות לשעת מגיפה.

ואכן דור של רודפי סגולות אנחנו, והתמימים והישרים רצים לכל מיני מקובלים למיניהם כדי לקבל סגולות לכל דבר, ולדאבון לב ככל שהסגולות משונות יותר נמשכים אחריהם יותר.

ולא ישכילו בני האדם ולא יבינו שהסגולות העיקריות אינם אלא אלה שמקורן בדברי חז"ל וגדולי הדורות שאת מימיהם אנו שותים ומפיהם אנו חיים.

ושלשה הם הסגולות הבדוקות לביטול גזירת המגפה שמצינו בדברי חז"ל וגדולי הדורות.

ואלה הם:

א. מאה ברכות בכל יום.

ענין זה מקורו במס' מנחות (מ"ג ע"ב):

"תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך".

וכתב הטור (או"ח סי' מ"ז) בשם רב נטרונאי גאון שבימי דוד המלך היתה מגפה ומאה אנשים מתו בכל יום, ונתגלה לדוד מלך ישראל ברוח הקודש שע"י אמירת מאה ברכות בכל יום תיעצר המגפה, וכך הוה. ובבית יוסף שם מונה והולך את מאת הברכות שאומרים בכל יום, וכל אחד יבדוק ויתבונן בדרכיו כדי לוודא ולהשלים את מאה ברכותיו בכל יום.

ב. אמירת פרשת הקטורת בכל יום.

הגרעק"א (אגרות רעק"א אגרת ע"א) כתב אגרת בשעת מגפת החולרע ובו תיקן

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

שיאמרו בכל יום את פרשת הקטורת, אך לא ציין טעם ומקור לדברים.

ומקורן בדברי הזוהר הקדוש (מדרש הנעלם ח"א ק' ע"ב):

"ר' פנחס פתח קרא דכתיב (במדבר יז) והנה החל הנגף בעם וכתוב ויאמר משה אל אהרן קח את המחטה וגו' וכתוב ותעצר המגפה כתיב הכא מהר וכתוב התם מהרי שלש סאים מה להלן קרבן לאשתזבא אף כאן קרבן לאשתזבא, א"ר פנחס זמנא חדא הוינא אזלי בארחא וערעית ביה באליהו אמינא ליה לימא לי מר מלה דמעלי לברייתא א"ל קיים גזר קב"ה ועאלו קמיה כל אלין מלאכיא דממנן לאדכרא חובי דבר נש די בעדנא דיכרון בני אנשא קרבניא דמני משה ושוי לביה ורעותי בהו דכלהו ידכרון לי' לטב, ועוד בעדנא דיערע מותנא בבני אנשא קיימא אתגזר וכרוזא אעבר על כל חילא דשמיא דאי ייעלון בנוהי בארעא בבתי כנסיות ובבתי מדרשות וימרון ברעות נפשא ולבא עניינא דקטורת בוסמין דהוו להו לישראל דיתבטל מותנא מנייהו".

הרי לנו סוד שגילה אליהו הנביא לרב פנחס דבכל עת שיאמרו ישראל בכונת הלב את פרשת הקטורת תתבטל מעליהם גזירת המגיפה.

ג. אמירת פרשת העקידה.

גם סגולה זו מקורה בזוהר הק' בתיקונים (תיקונא תניינא, קל"ט ע"א):

"בראשית ברא אלקי"ם בראשית בר"א תי"ש דא אילו דיצחק... נפק קלא ואמר משית יומי בראשית אתברי לעקדה דיצחק בגין דלא אית קרבן דבטיל מותנא כעקדה דיצחק דאתמר ביה ויעקוד את יצחק בנו אתקשר מדת הדין ואתעקד לעילא ולא הוה ליה רשו לקרבא לבי דינא רברבא דאיהו גבורה לתבעא דינא ועקדה דנא מועילה לגלותא".

הרי לן שאין לך קרבן שמועיל לבטל מגפת מות כמו עקידת יצחק וכן הוא לאורך הגלות.

שלש סגולות יקרות מפז, ומובטחים אנו ע"י חז"ל הקדושים וגדולי הפוסקים שכל דבריהם גחלי אש שיש בהם כדי לבטל ולמנוע משחית ומגפה. בהם נאחזו ולא נרפה.

ונעתור בתחנון ובתפילה לפני בורא רפואות ומצמיח ישועות לרחם עלינו ועל פליטתנו, ולמנוע משחית ומגיפה מעלינו ומעל כל עמו בית ישראל ונאמר אמן.

ה

"לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך"

(ישעיהו כ"ו כ')

כ"ו אדר תש"פ

הנה אמרו חז"ל (ב"ק ס' ע"ב):

"תנו רבנן דבר בעיר - כנס רגליך, שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ואומר לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך, ואומר מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה".

ידעו חז"ל בחכמתם ובקדושתם שבזמן מגפה מצווים אנו להתכנס בבתים ולהימנע מחברתם של הבריות "כנס רגליך" אמרו, וכדברי הכתוב "בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך".

ובספר ליקוטי אמרים (מכתבים מכתב י"ג עמוד י"ט): יש מכתב שכתב האדמו"ר רבי מנחם מנדל מויטבסק מתלמידי המגיד ממזריטש בשעת המגפה בטבריה בשנת תקמ"ו, ובו הוא מתאר את הצרות שפקדו את כל העיר, ובתו"ד כתב:

"סגרנו עצמנו בחצר חדשה אשר שם יותר מערך מנין כדי להתפלל בציבור... וכל אשר ממנו ראו וכך עשו להסתיר מפני חרון אף בחצרותיהם ובטירותם... ולא ניכרו בחוצות כי אם ריקים ופוחזים וגויים להבדיל...".

הרי לך שכן נהגו תמיד בשעת המגפה, וכדברי חז"ל שהביאו את דברי הנביא ישעיהו (ישעיהו כ"ו כ') "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך".

כבר גליתי דעתי הנחרצת שיש לשמור בקפדנות יתירה על כל ההוראות של משרד

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

הבריאות, ומתחנן אני בפניכם בתחנונים, אנא שמרו על נפשותיכם פן חלילה נאחר את המועד כמו ארצות אחרות שבעולם.

אלפי בתי כנסיות נסגרו ברחבי העולם ובארץ ישראל, ורבבות עמך ישראל מתפללים בביתם ביחידות, פיקוח נפש דוחה כל התורה, אף שבת ויום הכיפורים שאיסורם כרת נדחים מפני פיקוח נפש וק"ו לתפילה בציבור.

לכל אלה שבצער ובכאב מתפללים ללא מנין, נחזק את לבם בדברי הגה"ק בעל שם משמואל (שם משמואל סוף ספר מועדים) שכתב לחתנו שעקב חולי נבצר ממנו להגיע לבית הכנסת, הלא שליח ציבור מוציא עם שבשדות, ומי שנאנס מלבא לביהכ"נ כל שליחי הציבור שבעולם שליחו המה, ובודאי יש ביניהם מי שתפילתו זכה וטהורה ועולה לטובה לפני כסא הכבוד, תחזקנה ידיכם ורוחכם ותפילותיכם יתקבלו לרצון.

אלה שמתפללים בביתם ישתדלו להאריך בתפילה ולהתחזק בכוונתה יותר מהרגלם, ואם נגזר עלינו להפסיד תפילה בציבור, נתחזק בכוונת התפילה ויצא הפסדם בשכרם.

לא נביא אני ולא בן נביא, ולא נוכל לדעת על מה עשה ה' ככה, אך דברי הרמב"ם (ריש הל' תעניות) נר לרגלנו המה, דכאשר צרה פוקדת את הציבור יש לפשפש במעשינו לחזור בתשובה ולהרבות בתפילה ותחנונים.

למודי נסיונות אנחנו, ואף אברהם אבינו אבי האומה הישראלית שדבק בהקב"ה מעצמו לא זכה לחיים שלווים אלא נתנסה בעשרה נסיונות ועמד בכולם (אבות פ"ה מ"ג), ובכל דור ודור עמודים עלינו לכלותינו. בכל דור ודור ובכל יום ויום הקב"ה מנסה אותנו ומשתדלים אנחנו לעמוד בנסיונות כאומנת אבותינו שבידינו. עברנו הרג ואבדון, ואבותינו נתנסו בנסיון הנורא של השואה, ובעזה"י נתעבור את הנסיון הזה באמונה ובטחון.

יש להתחזק באמונה פשוטה, באהבת ה' שרחמיו אופפים אותנו ובשמחת התורה והמצוה.

יש להרבות בתורה, בתפילה וחסד, וישועת ה' כהרף עין.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל במהרה בימינו אמן.

באהבה וביקר

אשר וייס

1

כי לך תכרע כל ברך

"יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך... ויקבלו כולם את עול מלכותך" (תפילת עלינו לשבח).

נמצאים אנחנו בעיצומה של מגפה כלל עולמית. מליון אנשים נפלו למשכב ונאנקים על מיטת חוליים, עשרות אלפים שבקו חיים לכל חי, הכלכלה העולמית מתמוטטת, ומאות בשנים לא ידענו שבר עולמי דומה.

מחד גיסא אמרו חז"ל "אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל" (יבמות ס"ג ע"א), וברש"י שם "ליראם כדי שיחזרו בתשובה".

ואכן מצווים אנו לפשפש במעשינו ולחזור בתשובה. אך ברור שהקב"ה שולח גם מסר כללי לאנושות כולה, ולכל יצורי אנוש באשר הם שם.

פעמים רבות כאשר אני אומר תפילה נשגבה זו "עלינו לשבח" שבה אנו מסיימים את תפילתנו (ובספר תוצאות חיים לבעל ראשית חכמה כתב שתפילה זו שקולה כנגד קריאת שמע) מהרהר אני בלבי באיזה דרך נזכה לקיומה של תפילה זו "לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון ויקבלו כולם את עול מלכותך". והלא העולם בזמנינו מורכב ממעצמות עצומות ולמדינות קטנטניות ולכל אחת מהן תרבות שונה משלה, לא הרי זה כהרי זה, חלוקות הן באמונות ודעות ואין דעותיהן דומות זו לזו.

אך כמדומני שבימינו אלה אכן כל העולם כורע ברך ומרגיש חסר אונים.

כאשר טיטוס הרומאי גבה לבו לאחר שהביס את צבאות יון האדירים וכבש את

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ירושלים והחריב את בית המקדש, והתרים כלפי מעלה "כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים, בא פרעה טבעו במים, בא סיסרא טבעו במים, אף הוא עומד עלי לטובעני במים, אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה" (גיטין נ"ו ע"ב).

יצאה בת קול ואמרה לו:

"רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע, בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה... עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה".

ויתוש קטן נכנס לחוטמו ונקר במוחו שבע שנים עד שמת, ניתה משונה תוך יסורים קשים.

האדם המודרני בן זמנינו אף הוא גבה לבו, כבר עלה לירח, שלח כלי רכב למאדים, המציא אמצעים שעל ידם בידו להשיג את כל המידע שבעולם רגע כמימריה, וחוקר הוא ומגלה את סודות המדע, עד שנדמה לו שאדון הוא לגורלו ושולט הוא על חייו וסביבתו.

וכאילו בת קול יצאה מן השמים לאמור.

בריה קלה יש לי בעולמי, קלה היא לאין שיעור מן היתוש, קטנה היא כל כך עד שלא תוכל לראותו, וירוס שמה, עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה.

כל העולם כולו כורע ברך ומתחנן על נפשו, חסר אונים הוא ואין בידו להתגונן בפני בריה קלה זו. אלא שעדיין לא זכינו ל"ויקבלו כולם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד".

וכך אמרו חכמינו (במדבר רבה קרח פי"ח ט"ז ל"ה):

"טיטוס הרשע נכנס בבית קדש הקדשים כשהוא מחרף ומגדף... אמר אלהיהם של אלו אין גבורתו אלא בים אם הוא רוצה יעלה ליבשה ונראה מי נוצח א"ל הקדוש ברוך הוא רשע בן רשע בריה פחותה קלה שבבריותי אני משליח בך לבערך מן העולם נכנס יתוש בחוטמו ומת במיתה משונה... שכן דרכו של הקדוש ברוך הוא לעשות שליחותו ע"י

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

דברים קלים לכל המתגאין עליו שלח להם בריה קלה להפרע מהם להודיעך שאין גבורתן ממוש".

ושוב אמרו שם:

"ולעתיד לבוא עתיד הקדוש ברוך הוא ליפרע מן האומות ע"י דברים קלים שנאמר (ישעיה ז') והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב אשר בקצה יאורי מצרים ולדבורה אשר בארץ אשור".

ויהי רצון שנוכה בקרוב בימינו שיתקיים בנו "ויקבלו כולם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד".

ז

השמיעיני את קולך

הן כבר ביארתי במק"א (מנחת אשר שיחות על המועדים ח"ג מאמר כ"ז) את הקשר שבין מגילת שיר השירים לחג המצות, ונראה עוד להדגיש, דביציאת מצרים לקח אותנו הקב"ה גוי מקרב גוי, ובחר בנו מכל העמים, וכך פירש הגר"א את נוסח תפילת אתה בחרתנו – בפסח, אהבת אותנו – בשבועות, ורצית בנו בסוכות. וכאשר בחר בנו הקב"ה, בחר בנו באהבה, וכפי שמברכים אנו "הבוחר בעמו ישראל באהבה". ומשום כן קוראים אנו בחג המצות את מגילת שיר השירים שמשל הוא לאהבה העזה שבין היושב במרומים שהוא הדוד, ובין כנסת ישראל שהיא הרעיה.

ובפירוש הספורנו על שיר השירים בהקדמה כתב דשיר זה עוסק במיוחד בימי הגלות של הסתר פנים, ימים שבהם הדוד והרעיה מחפשים זה את זה ואינן מוצאים, ונדמה לה לרעיה, הלא היא כנסת ישראל, שהדוד שהוא הקב"ה חמק והלך לו, שעזב אותה לאנחות, אך באמת הנה זה עומד אחר כותלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים.

אך באמת הוא לא חמק ולא הלך ואין לו אהבה אחרת, קרוב הוא אלינו אלא שמסתתר הוא בשפריר חביון, עומד הוא אחר כתלנו, ומשגיח עלינו מן החלונות ומציץ מן החרכים.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

משגיח מן החלונות - מציץ מן החרכים, מה בין זה לזה?

כאשר אדם עומד ליד החלון ומשגיח על אלה שבחוץ, בדרך כלל העומדים בחוץ לא ישימו לב אליו, אך אם יישרו את מבטם אל החלון יראוהו. לא כן כאשר אדם מביט מן החרכים, רואה הוא ואינו נראה, הוא רואה היטב את אלה שמבחוץ, אך הם לא יוכלו לראותו.

וכן הוא לאורך הגלות, הגלות מעצם טבעה, הסתר פנים היא, כך גזרה חכמתו יתברך שמו "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא" (דברים ל"א י"ח), והקב"ה כביכול באתכסיא ולא באתגליא, אך לפעמים הוא בבחינת משגיח מן החלונות. אמנם לא רואים אותו במלוא כוחו ועוזו, אך מ"מ אפשר לראותו.

אך לפעמים הקב"ה בבחינת מציץ מן החרכים, לפעמים הקב"ה מסתיר פניו בתכלית ההסתרה עד שצריך להתחזק מאוד באמונה ובטחון כי לא רואים אף קרן אור של רחמים.

לפני כשמונים שנה בשואה הנוראה, היה הקב"ה כמציץ מן החרכים. אך בזמנינו, על אף כל הצער והקושי, הקב"ה בבחינת משגיח מן החלונות, ואם אך נשתדל נוכל לראות בכל יום ובכל מקום את רחמי הגדולים עלינו, ואת חסדיו המרובים האופפים אותנו מכל צד.

אך הרעיה משוועת בכאב, הראיתם את דודי? ולמה מסתתר הוא מאחורי הכותל, ולמה איננו פותח את הדלת.

והדוד עונה, השמעני את קולך כי קולך ערב!

הקב"ה מתאווה לתפילתן של ישראל. השמעני את קולך, הרי זה הקול שעליו נאמר "הקול קול יעקב", זה הקול הערב, קול התורה וקול התפילה, כך מתחנן הדוד "השמעני את קולך" עלינו להרבות ולהשמיע את קולנו, להרבות בתורה ולהרבות בתפילה.

הקב"ה מעמיד אותנו במבחן, האם נדע ונשכיל להשמיע את קולנו גם כאשר כל אחד יושב בביתו בגפו.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

שירת המקהלה יש בה יופי מיוחד, כאשר קולות רבים מתערבבים יחד, וכל קול מנעים את חבריו בהרמוניה נפלאה. אך מי שיש לבדו, מי ששר "סולו", רק אז אפשר לשים לב לקולו הערב, רק כאשר שר אדם לבדו, אפשר לבחון כמה קולו ערב ויפה.

בימים כתיקונן משתתפים אנו בשירת המקהלה, שירה זו יש בה יופי מיוחד. "תפילת הציבור לעולם נשמעת ואפילו יש בהם חטאים אין הקב"ה מואס בתפילת הרבים" (רמב"ם הל' תפילה פ"ח ה"א). אך לעת כזאת הקב"ה מבקש "השמיעני את קולך", לעת כזאת הקב"ה מבקש לשמוע את שירה הסולו.

אין כוחנו אלא בפה, ויש להרבות בתפילה עד שהקב"ה יגלה פניו וישוב עלינו ברחמים לגאלנו, ונזכה לישועת עולמים במהרה בימינו אמן.

ח

הנסיונות שבנס

(שביעי של פסח)

"ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם. ה' ילחם לכם ואתם תחרשו" (שמות פרק י"ד פסוק י"ג – י"ד).

יש להתבונן ויש לתמוה, הלא הקב"ה הכה את המצרים בעשר מכות, והראה לבני ישראל ולכל העולם כולו את ידו הגדולה וזרועו הנטויה, וכבר הוציא את עמו ישראל ממצרים, ויצאו קוממיות מארץ שביים, ושוב ניסה אותם, כאשר עמדו על הים, ומצרים נוסע אחריהם, ושוב חרדו חרדה גדולה ונת'יאשו מן הרחמים והפדות, על מה עשה ה' ככה.

ולמדנו מזה דגם כאשר זוכים בני ישראל לנסים ונפלאות דרכו של הקב"ה לנסותם ולהעמידם בנסיון כדי שיהיו ראויים לניסים הללו. ורק כאשר נחשון בן עמינדב קפץ לתוך הים קפאו התהומות, ורק כאשר בני ישראל באו בתוך הים, היו המים לחרבה.

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

והנה אמרו חכמים (אבות פ"ה מ"ה) "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש... ולא כבו גשמים אש של עצי המערכה ולא נצחה הרוח את עמוד העשן".

ויש לתהות, וכי למה לא נעשה נס גדול עוד יותר, שלא ירדו גשמים כלל על גבי המזבח, והלא מצוי בטבע שאין הגשם מכבה אש גדולה, אבל אילו ירדו גשמי זעף בכל העזרה ובכל העיר ורק המזבח נשאר יבש כעץ ולא ירד עליו טפה של גשמים היה זה נס נפלא ביותר.

אלא נראה בזה דאף כאשר הקב"ה עושה לנו ניסים נדרשים אנו להלחם ולהתגבר ולעמוד בנסיונות. אש המזבח גשמים רבים ירדו עליו לכבותו, אלא שהאש גברה על המים.

וכך גם בימינו, זוכים אנו לניסים בארצנו הקדושה, זוכים אנו לניסים גדולים ולעומת הקורונה בארצות אחרות רואים את חסדי ה' על יושבי ארץ קדשנו, אך כל זאת עם יסורים ונסיונות, ועלינו להתחזק ולהתגבר כדי להיות ראויים לראות את "נסיד ונפלאותיך שבכל יום עמנו ערב ובוקר וצהריים".

ט

ויהי ביום השמיני

עש"ק פר' שמיני תש"פ

"ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל" (ויקרא ט' א').

"ויהי ביום השמיני - שמיני למלואים, הוא ראש חודש ניסן, שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם" (רש"י שם).

"אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער... והכתיב ויהי ביום השמיני, ותניא אותו היום היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנבראו בו שמים וארץ, כתיב הכא ויהי ביום השמיני,

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, הא שכיב נדב ואביהוא" (מגילה י' ע"ב).

יום זה גדול היה, שבו הוקם המשכן ולראשונה זכו ישראל שהשכינה תשרה ביניהם במשכן ה'. והקב"ה שמח שמחה גדולה כביום בריאת שמים וארץ, שהרי בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ בשביל תורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית, וכאשר הוקם המשכן והשכינה שרתה בישראל הרי זה כאילו הבריאה עצמה באה אל תכליתה. ולא זו בלבד אלא עשר עטרות נטל אותו היום כנגד עשרה מאמרות שבהם נבראה העולם וכנגד עשר ספירות שעל ידם ברא הקב"ה על העולם ומנהיגו (ספרי יצירה פ"א ומס' אבות פ"ה מ"א).

ואף על פי כן "כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער", השמחה הגדולה והעצומה מהולה בצער, ולמה, משום שבו ביום מתו נדב ואביהוא, ומיתת צדיקים כשריפת בית אלוקינו (ראש השנה י"ח ע"ב), וכל אדם מישראל הרי הוא כעולם מלא כפי שלימדונו חז"ל (סנהדרין ל"ז ע"א) "שכל המאבד נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא".

זה עתה עברו עלינו ימי הפסח הנפלאים שבהם שמחנו בשמחת החג, ועומדים אנו לפני שבת קודש שבה נצטוונו בעונג וגם שמחה, אך לא נוכל שלא להצטער בצערן של ישראל, האבלים על מות יקיריהם, והכואבים את כאב חוליהם, ולהתפלל שהקב"ה ירפא את כל החולים וינחם את לבם של כל האבלים.

שבת קודש זו מברכים את חודש אייר, ודורשי רשומות דרשו איר ר"ת אני ה' רפאיך. שהקב"ה ישלח רפואה שלימה לחולי בני ישראל, וירפא משובתנו בישועת עולמים במהרה.

מזמור לתודה

יום ב' פר' תז"מ כ"ו ניסן תש"פ

"מזמור לתודה הריעו לה' כל הארץ. עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה. דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו. באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו שמו. כי טוב ה' לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו" (תהלים ק').

"מזמור לתודה - להודיה לאומרו על זבחי תודה" (רש"י שם).

"מזמור לתודה תקנוהו אחר כי גמל עלי (לנוסח אשכנז) שהוא כמו ברכת הודאה, הגומל לחייבים טובות שאין יום שלא נעשה בו נס, ואין בעל הנס מכיר בניסו, ביחוד אנו שה פזורה בין דובים וזאבים חייבים להודות לה' תדיר ויש בו ד' שמות כנגד ד' שצריכים להודות וכנגדן היו ד' מיני חלות בקרבן תודה, ומ"א תיבות יש בו (חוץ מב' תיבות ראשונות שהם רק הודעת הנושא) נגד מ' חלות וקרבת הזבח" (היעב"ץ בסידור בית יעקב לפני מזמור לתודה – עמוד 51).

הנה כל פרק זה כנגד קרבן תודה נאמרה, ומביאי הקרבן נהגו לאומרו בהביאם את קרבן התודה, וכשנתבונן בתוכן הפרק נשים לב, ששני ענינים שונים יש בו. הכרה והודיה.

תחילה כתיב: "דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו".

הרי שתחילה עלינו להכיר שה' הוא האלהים הוא עשנו ואנחנו עמו וצאן מרעיתו, חלקו ונחלתו.

ושוב כתיב: "באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו שמו".

הרי שעלינו להודות ולהלל לשמו הגדול.

וכמה נפלאה שימת הלב שפסוקים אלה בית אב המה לדברי הרמב"ן בסו"פ בא (י"ג

ט"ז):

"וכוונת כל המצות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו".

הרי ששתי חובות מוטלות על בעל הנס, שידע ושיודה, על בעלי הנס לעמוד לפני ה' ולומר בריותיך אנחנו. ועליהם אף להודות לשמו הגדול.

ב

"נודה לך ונספר תהלותיך על חיינו המסורים בידך, ועל נשמותינו הפקודות לך, ועל נסידך שבכל יום עמנו, ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ערב בבוקר וצהריים, הטוב כל לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך כי מעולם קוינו לך" (תפילת מודים בשמו"ע).

"מזמור לתודה תקנוהו אחר כי גמל עלי (לנוסח אשכנז) שהוא כמו ברכת הודאה, הגומל לחייבים טובות שאין יום שלא נעשה בו נס, ואין בעל הנס מכיר בניסו, ביחוד אנו שה פזורה בין דובים וזאבים חייבים להודות לה' תדיר ויש בו ד' שמות כנגד ד' שצריכים להודות וכנגדן היו ד' מיני חלות בקרבן תודה, ומ"א תיבות יש בו (חוץ מב' תיבות ראשונות שהם רק הודעת הנושא) נגד מ' חלות וקרבן הזבח" (היעב"ץ בסידור בית יעקב לפני מזמור לתודה – עמוד 51).

"רבי פנחס הוה אזיל למחמי ברתיה אנתו דר' שמעון דהות במרעא והוה אזלי עמיה חברי'א והוה רכיב בחמריה, עד דהוה אזיל בארחא פגע בתרין ערבאי אמר לון בחקל דא אתער קלא מיומין דעלמא אמרו ליה מיומין דעלמא לית אנן ידעין, מיומין דילן אנן ידעין דהא יומא חד הוה אינון לסטין מקפחי ארחין דגוברין בהוה חקלא ופגעו באינון יודאי ואתו לקפחא לון, ואשתמע מרחיק בהאי חקל קל דחמרא דא דנהק תרי זמני, ואתא שלהובא דאשא בהוה קלא (נ"א בהוה חקלא) ואוקיד לון ואשתזיבו אינון יודאי, א"ל

מנחת אשר – בתקופת הקורונה

ערבאי ערבאי במלה דא דקא אמרתון לי תשתזבון יומא דא מלסטין אחרנין דקא מחכן לכו בארחא, בכה ר' פנחס אמר מאריה דעלמא רחשא דניסא דא עבדת בגיני ואשתזבון אינון יודאי ולא ידענא, פתח ואמר (תהלים קל"ו) לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו, כמה טיבו עביד קודשא בריך הוא עם בני נשא וכמה נסין ארחיש לון בכל יומא ולא ידע אלא איהו בלחודוי ב"נ קם בצפרא וחויא אתי לקטלא ליה וב"נ שוי רגליה על רישיה וקטיל ליה ולא ידע ביה בר קודשא בריך הוא בלחודוי הוי לעושה נפלאות גדולות לבדו, ב"נ אזיל בארחא ולסטין מחכאן ליה למקטליה אתא אחרא ואתייהב כופרא תחותיה והוא אשתזיב לא ידע טיבו דעבד ליה קודשא בריך הוא ונסא דארחיש ליה בר איהו בלחודוי הוי לעושה נפלאות גדולות לבדו, לבדו עביד וידע, ואחרא לא ידע... " (זוהר ח"ג דף ר' ע"ב).